

Miloš Večeřa, Jiří Valdhans (eds.)

DNY PRÁVA 2019

DAYS OF LAW 2019

Část VII.

100 LET BRNĚNSKÉ ŠKOLY

NORMATIVNÍ TEORIE

Sborník z konference

MASARYKOVA
UNIVERZITA

ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS IURIDICA
EDITIO SCIENTIA

MUNI
PRESS

MUNI
LAW

DNY PRÁVA 2019 – DAYS OF LAW 2019

Část VII. – 100 let Brněnské školy normativní teorie

Miloš Večeřa, Jiří Valdhans (eds.)

Masarykova univerzita

Brno 2020

Recenzentka:
doc. PhDr. Tatiana Machalová, CSc.

© 2020 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-9740-7 (online ; pdf)

Obsah

Svetlá a tiene brnianskej školy normatívnej teórie	7
<i>Vieroslav Júda</i>	
Teória ako slúžka praxe	25
<i>Marek Káčer</i>	
Ústava SR ako množina nezmeniteľných hodnôt?	36
<i>Jakub Neumann</i>	
Kritika ideológie práva v právnej teórii Hansa Kelsena a jej význam pre súčasnú právnu vedu	48
<i>Nikolas Sabján</i>	
Weinberger, fenomenologie, idealismus	62
<i>Jan Strya</i>	
Dialog s normativní teorií	83
<i>Linda Tvrdíková</i>	
Weinbergerův koncept právního normativismu	104
<i>Miloš Věčeřa</i>	

Svetlá a tiene brnianskej školy normatívnej teórie

Vieroslav Júda

Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela
v Banskej Bystrici, Slovenská republika

Abstract in original language

Autor sa v príspevku zaoberá aktuálnosťou učenia brnianskej školy normatívnej teórie pre súčasnosť. Analyzuje názory F. Weyra na štruktúru normy, pojem právnej normy, hierarchickosti a nerozpornosti právneho poriadku.

Keywords in original language

Pojem norma; právna norma; štruktúra normy; hierarchickosť právneho poriadku; nerozpornosť právneho poriadku; povinnosť; normový subjekt; pojem právo; čistá právna náuka; brnianska škola právnej teórie.

Abstract

The author deals with the up-to-date teaching of the Brno School of normative theory for the present. He analyzes F. Weyr's views on the structure of the standard, the concept of legal standard, hierarchy and the non conflict of the legal order.

Keywords

The Concept of Norm; Legal Standard; Structure of the Standard; Hierarchy of the Rule of Law; Non Conflict of Rule of Law; the Concept of Law; Pure Theory of Law; Brno School of Normative Theory.

1 ÚVOD

Na začiatku 20. storočia dochádza v právnej vede k prelínaniu viacerých právne-filozofických teórií a smerov. Dominantnou bola dogmatická právna veda, ktorá sa snažila sprostredkovať poznatky z vedných odborov, pokiaľ mali nejaký vzťah k právu, pričom jedným z jej charakteristických znakov bola totálna absencia noetickej resp. metodologickej základne. Úlohou

právnej vedy je poznávať právne vety a ich systematické súvislosti, ktoré sú navzájom podmieňujúce a pochádzajúce od seba, aby sme mohli sledovať genealógiu jednotlivjej právnej vety nahor až k jej princípu.¹

Proti tejto tradičnej právnej vede vystupovali nové smery, a to škola voľného práva², sociologická škola³ a škola záujmovej jurisprudencie⁴.

Avšak ani mnohospektrálnosť týchto názorov nevedla k vypracovaniu filozofických resp. právne teoretických základov, ktoré by dokázali nie len vyvrátiť závery dogmatickej právnej vedy ale účinnej vyargumentovať nové právnefilozofické smery.

Razantný nástup normatívnej teórie na začiatku 20. storočia spôsobil vo vtedajšej právnej vede nebývalý rozruch. S odstupom času možno povedať, že snád' žiadny myšlienkový smer nezaznamenal toľko kontroverzných ohlasov, od nadšených stúpcov a propagátorov na jednej strane, po vášnivých odporcov, spochybnujúcich názory právnych normativistov. Je potrebné poznamenať, že normatívna teória nebola jednoliaty monolit. Pestovala sa v dvoch smeroch. Prvým bola Viedenská škola normatívnej teórie (*Reine Rechtslehre*).⁵ Jej hlavným predstaviteľom bol Hans Kelsen a jeho stúpenci (Vedross, Merkl a iní). Nezávisle od nich sa normatívna teória pestovala na brnianskej právnickej fakulte. Hlavným predstaviteľom a zakladateľom brnianskej školy normatívnej teórie (*ryzí náuka právní*) bol vtedajší profesor právni teorie F. Weyr.⁶ Okolo

¹ Georg Friedrich Puchta (1798–1846); Friedrich Carl von Savigny (1779–1861).

² Hlavní predstavitelia školy voľného práva (Freirechtsschule) boli Eugen Ehrlich (1862–1922), Herman Kantorowitz (1877–1940) a Ernst Fuchs (1859–1929). Súdne rozhodnutie považovali za voľný akt sudcu. Medzery nie sú len v textoch zákonov ale aj v samotnom práve, a preto sudca musí právo dotvárať. Pri interpretácii zákona sa sudca musí rozhodnúť aký výsledok je žiaduci.

³ Leon Petrazycki (1867–1931) tvrdí, že vývoj práva nespočíva v právnych predpisoch alebo právnej vede, či zákonoch ale základom vývoja práva je spoločnosť.

⁴ Hlavným predstaviteľom záujmovej jurisprudencie bol Rudolf von Ihering (1818–1892), ktorý skúmal právo z jeho spoločenského kontextu, pod vplyvom zložiek kultúry (móda, obyčaj, mrav, mravnosť atď.). Podľa Iheringa právo plní v živote spoločnosti dve funkcie, zaručuje spravodlivosť a právnú istotu. Ďalším významným predstaviteľom záujmovej jurisprudencie je Philip Heck (1858–1934), ktorý podmieňuje kvalitu tvorby zákonov elimináciou konfliktov protichodných zákonov (materiálnych, národnostných, náboženských alebo záujmov mravnej povahy). Úlohou sudcu je dať prednosť tomu záujmu, ktorý je uprednostnený právom.

⁵ Základy normatívnej teórie načrtnol Kelsen v diele *Hauptprobleme der Staatslehre: Entwickelt aus der Lehre vom Rechtssatze*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1911, s. 709.

⁶ Ryzí náuku právní vyložil Weyr v spisoch *Základy filosofie právní*. Brno: A. PÍŠA, 1920, 244 s.; a *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936, 386 s.

neho vznikol tábor jeho názorových prívržencov (Engliš, Sedláček, Neubauer, Procházka, Budník, Chytil), ktorí spoločne ovplynili aj ďalších predstaviteľov právnej vedy druhej polovice 20. storočia (Kubeš, Weinberger).

Ako uvádza Kubeš⁷, obidva smery vykazujú spoločné rysy, a to:

- a) sú ovplyvnené filozofiou Immanuela Kanta,
- b) predpokladajú dualizmus dvoch svetov „aký je“ a „aký má byť“,
- c) presne vymedzujú kognitívnu a volitívnu sféru,
- d) prihlásili sa k hodnotovému relativizmu s dôsledným antiideologickým postojom,
- e) predkladajú požiadavku čistoty právnej vedy (jej očistu od iných spoločenských vied),
- f) majú pozitivistickú tendenciu.

V uvedenom príspevku sa zameriame na brniansku školu, konkrétne na jej hlavného predstaviteľa F. Weyra a jeho prínos pre recentnú jurisprudenciu.

2 ŠPECIFIKÁ PRÁVNICKÉHO UVAŽOVANIA

Normatívna teória alebo čistá právna veda, založená Hansom Kelsenom a Františkom Weyrom sa na základe normatívnej noetiky snaží objasniť definície pojmov a na základe týchto pojmov ako sú napr. norma, povinnosť, právnická osoba atď., vytvoriť právnu vedu.

Čistá právna veda má ambíciu byť teóriou pozitívneho práva.⁸ Snaží sa odpovedať si na otázku: aké právo má byť, resp. aké právo je potrebné vytvoriť. Čistá právna veda sa snaží odpútať právnu vedu od všetkých prvkov, ktoré sú cudzie jej predmetu. Podľa F. Weyra základným problémom bolo prelínanie právnej vedy so spoločenskými vedami.⁹ Prístup k právnej vede je u Weyra založený na normatívnom chápaní. Základný nedostatok právnej vedy videl

⁷ WEINBERGER, Ota a Vladimír KUBEŠ. *Brněnská škola normativní teorie*. Praha: Karolinum, 2003, s. 11–15.

⁸ KELSEN, Hans. *Ryzí nauka právní. Metoda a základní pojmy*. Praha-Brno: Orbis, 1933.

⁹ „Jurisprudencie směřovala se zcela nekritickým způsobem s psychologii a biologii, etikou a theologií. Neexistuje dnes již téměř žádná sociální věda, do jejíž oblasti proniknouti by nepovažovali juristé za přípustné, ba tito juristé dokonce považují za možné, že zdokonalí svůj vědecký názor, přivlastní-li si poznatky jiných disciplín. Tím ovšem zaniká vlastní právní věda úplně.“ KELSEN, Hans. *Ryzí nauka právní. Metoda a základní pojmy*. Praha-Brno: Orbis, 1933, s. 7; tiež WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936, s. 153–167.

Weyr v absencii vlastnej právnej metodológie, založenej na noetických základoch. Dobové právne školy ako napríklad škola právnej sociológie, záujmovej jurisprudencie používaním metodológie rôznych spoločenských vied redukovali právnú vedu na syntézu poznatkov čerpajúcich zo sociológie a histórie.¹⁰

Základným myšlienkovým postulátom predstaviteľov normatívnej školy bolo striktné rozlišovanie sveta aký je (svet kauzality) „*Sein*“ a sveta aký má byť (svet normativity) „*Sollen*“.¹¹ Každý z týchto svetov sa poznáva inou metódou.¹² Svet kauzality používa predstavy o priestore, čase. Mimo toho existuje svet aký má byť (svet normatívny), ktorý pracuje s pojmami ako napr. vina, trest, povinnosť a iné. Kauzálne a normatívne hľadisko sú vrodené človeku.¹³ Tak ako má človek schopnosť poznať svet „aký je“, rovnako má aj predpoklady pre poznávanie sveta „aký má byť“. Metódy sa však odlišujú: svet prírodný sa poznáva kauzálnou metódou, následne svet noriem normatívnou metódou.¹⁴

Filozofickým základom Weyrovej normatívnej teórie bol kritický idealizmus Immanuela Kanta, pertraktovaný cez výklad jeho myšlienok v podaní Artura Schopenhauera. Hans Kelsen sa Kantovým dielom nechal inšpirovať prostredníctvom názorov Hermanna Cohena. Možno konštatovať, že rozdielny výklad Kantovho kritického idealizmu viedol k odlišným záverom na úlohu poznávacieho subjektu. Kelsen po vzore Kanta predmet poznania chápe ako konečnú fázu procesu poznania. Je to poňatie, podľa ktorého poznanie svoj predmet (v logickom zmysle) ešte len konštituuje. Takto Kant zdôvodnil „spontaneitu rozumu“¹⁵, ktorá je základom Kelsenovej teórie poznania. Preto poznávací subjekt netvorí svoj predmet. Norma je daný predmet a subjekt ju poznáva cez formy poznania. Naopak, Weyr (pod vplyvom Schopenhauera), vidí normu ako predmet poznania, ktorý je na poznávacom

¹⁰ „Z poznatku, že právní věda je věda o normách a jejím obsahu (empirickým předmětem jejího poznávání je to, co podle nich býtí má), plyne několik velmi důležitých důsledků o jejím poměru k jiným disciplinám, o nichž běžný názor až do vystoupení normativní teorie měl za to, že jsou jí nejbližší, ba že dokonce tvoří nerozlučnou metodologickou celek, tedy zejména sociologii a historii.“ Weyr, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936, s. 74.

¹¹ Vid' HOLLÄNDER, Pavel. „Sein“ a „Sollen“ od Kanta po rýdzu náuku právnú: kontinuita či diskontinuita? In: *K odkazu prof. Františka Weyra*. Brno: MU Brno, 1991, s. 38 a násl.

¹² WEYR, František. *Úvod do studia právního (normativní teorie)*. Brno: Čsl. akademický spolek Právnický, 1946, s. 12.

¹³ Ibid., s. 15.

¹⁴ Ibid., s. 14.

¹⁵ KANT, Immanuel. *Kritika čistého rozumu*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 320 a násl.

subjekte úplně nezávislý (čo je v priamom rozpore s Kantovým zdôvodnením „spontaneity rozumu“ ale aj s Kelsenovým učením).

3 UČENIE O NORME A POJEM PRÁVNA NORMA

Norma je hlavným pojmom normatívnej teórie. Normy sú súčasťou kauzálneho aj normatívneho sveta. V kauzálnom svete je možné normy študovať historicky. Možno analyzovať platnosť normatívnych súborov v minulosti. Možno sledovať kauzálne príčiny spôsobujúce vznik, zmenu alebo zánik noriem a ich súborov. Takto možno vnímať normy v kauzálnom svete, v svete „aký je“.

Jadrom normatívnej teórie je analýza normy len a výlučne v normatívnom svete, v svete „aký má byť“.¹⁶ Weyr tvrdí, že rozdiel v oboch svetoch je v hľadisku uhlu pohľadu. V kauzálnom svete platí: každý následok má svoju príčinu. V normatívnom svete každý následok má svoj obdobný zákon.

V normatívnom svete je norma výrazom „čo má byť“. Obsahom normy môže byť čokoľvek, čo je možné. Takto vyjadrená norma je predstavou normativity. Podľa Weyra je prirodzenosťou každého človeka vidieť normu v spojitosti s ďalšími dvoma pojmami, a to subjektom normy a subjektom povinnosti, to konkretizuje nie len normu ale aj jej obsah.¹⁷

Subjektom normy je normotvorca, t.j. ten, kto je pôvodcom normy. Normotvorca, v obsahu normy, určuje „čo má byť“. Subjektom povinnosti je adresát normy, ten, kto má povinnosť. V zmysle rímsko-právnej tradície povinnosťou môže byť niečo dať (dare), konať (facere), nekonať (non-facere) alebo strpieť (pati).

Povinnosť a norma sú fundamentálnymi pojmami normatívneho poznávania. Prírodovedeckému poznávaniu (kauzálnemu, ontologickému) sú tieto pojmy cudzie.¹⁸

¹⁶ „... to co má býti, má svou zvláštní existenci (jsoucnost) ovšem jen ideální, t. j. toliko v onom světe, který z hlediska lidského intelektu má býti.“ WEYR, František. *Základy filosofie právní*. Brno: A. PÍŠA, 1920, s. 16.

¹⁷ WEYR, František. *Základy filosofie právní*. Brno: A. PÍŠA, 1920, s. 19.

¹⁸ WEYR, František. *Úvod do studia právníckého (normativní teorie)*. Brno: Čsl. akademický spolek Právnick, 1946, s. 17.

Povinnosť môžeme chápať objektívne aj subjektívne. Povinnosť stanovená objektívne v sebe nezahrňuje subjekt povinnosti. Ten prichádza až subjektívizáciou normy, teda stanovením povinnostného subjektu, ktorý má povinnosť stanovenú normou privodiť. Povinnosť je vzťahom medzi činiteľom (kto má normou stanovenú povinnosť plniť) a normou. Tento vzťah sa nazýva pričítateľnosť.¹⁹

V kauzálnom odbore ide vždy o kauzálnu nutnosť pri spojení príčiny a následku. Ak existuje nejaká príčina nutne nastane následok. Nie je tu žiadna sloboda, len nutnosť. V tomto pohľade sa odlišuje kauzálne myslenie od normatívneho a teleologického. Kauzálne myslenie má len nutnosť, ale normatívne a teleologické myslenie má polarizačnú vlastnosť. Jeden pól je stav normou chcený (pozitívny), druhý je stav normou nechcený, opak stavu chceného (negatívny). Z hľadiska pojmu povinnosti stáva sa pričítateľnosť vinou, ak predpokladáme stav normou chcený (negatívny pól). Len povinnostný subjekt môže byť vinný, a to len v prípade, ak nekoná, čo je jeho povinnosťou. Z daného vyplýva: pretože tu nebola povinnosť, nebola tu ani vina.²⁰

Ľudský intelekt si je schopný predstaviť normy v najabstraktnejšom zmysle, ako normu stanovujúce čo „má byť“. Nestanovujú (normy) však toho, kto čo „má byť“ je povinný uskutočniť. V prípade logického sporu má nastúpiť hodnotenie (ktorá z noriem sa javí byť vhodnejšia, užitočnejšia) na základe ktorého dospejeme k úsudku, ktorý v normatívnom svete transformujeme do podoby maximy.²¹

S pojmom *maximy* v právnej vede korešponduje pojem úvahy *de lege ferenda*. V týchto úvahách nie je stanovený subjekt povinnosti, teda ten, kto je svojim konaním povinný dodržiavať maximu. Tým sa maximy podstatne líšia

¹⁹ „Zmíněný vztah je představou ryze normativní. Možno jej obecně zvatí přičítelností, nebo přičítatelností. To znamená: ve své vlastnosti povinnostního subjektu je tento subjekt přičetní, t. j. normou lze mu „přičítati“, norma pak vzhledem k povinnostnímu subjektu jest přičítatelná. Není-li někdo „přičetným“, znamená to, že není vzhledem k té, či oně normě povinnostním subjektem; není-li určitá norma „přičítatelnou“, znamená to, že určitý subjekt, který je snad „přičetným“ vzhledem k jedné normě, nemá povinnosti vzhledem k této určité normě“. WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis. 1936, s. 36.

²⁰ WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis. 1936, s. 38.

²¹ WEYR, František. *Základy filosofie právní*. Brno: A. PÍŠA, 1920, s. 30; CÍSKO, L. Vplyv právnych noriem a ekonomických faktorov na procesy v národnom hospodárstve. In: *Naukový výskyt UzhNU*, Užhorodská Národná Univerzita v Užhorode, Fakulta medzinárodných hospodárskych vzťahov, 2018, č. 17, časť 2, s. 121–125, Séria Medzinárodné hospodárske vzťahy a svetová ekonomika.

od noriem, pretože hoci je ľudský intelekt schopný predstaviť si normu všeobecne, bez výslovného stanovenia povinnosti (niečo čo má byť), rovnaký ľudský intelekt si uvedomuje, že to „čo má byť“ je nutne niekoho povinnosťou. Maxima hodnotí svet aký je (kauzálny) a stanovuje, čo by malo byť normou.

Ako už bolo povedané obsahom normy môže byť čokoľvek možné. Tu môže nastať problém, keď by mala platiť norma „*A*“ a súčasne aj norma „*non A*“. Ako potom vyriešiť takéto rozpor? Ak je u oboch noriem totožný subjekt, musia nastúpiť iné pravidlá, mimo normový svet, ktoré vyriešia takéto spor.²² V prípade práva sa uplatní zásada *lex posterior derogat legi priori*. V prípade, ak sú dve právne normy rôznej právnej relevancie, jedna od vyššieho a druhá od nižšieho normotvorcu, je rozpor medzi nimi vylúčený delegačnou závislosťou nižšieho od vyššieho normotvorcu.²³ To znamená, že norma nižšej právnej sily, vyplýva z normy vyššej právnej sily na základe jej obsahu. V tomto normotvornom súbore všetky normy vyplývajú z určitej najvyššej zásady.

Predmetom právnického poznávania je právna norma. Právna veda patrí do skupiny vied, ktoré možno poznávať len normatívnou metódou. Z toho vyplýva, že predmetom právnického poznávania sú normy. Ak by sme právnej vede prideliť iný predmet poznávania, než sú normy, napr. predstavu týchto noriem v ľudských mozgoch, a jej pôsobenie vo vonkajšom svete patrila by právna veda do odboru prírodovedných (explikatívnych) vied. Nie je možné konštruovať predmet poznania právnej vedy tak, aby v jednej časti patrila do odboru kauzálnych vied a v druhej časti patrila do odboru normatívnych vied. Týmto by sme určili právnej vede dva predmety poznávania, a to normy a predstavy týchto noriem v našich mozgoch. Z hľadiska kritického idealizmu by išlo o dve vedy, pretože by bola porušená jednotnosť poznávacieho hľadiska.²⁴

²² WEYR, František. Úvod do studia právnického (normativní teorie). Brno: Čsl. akademický spolek Právnik, 1946, s. 17.

²³ WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis. 1936, s. 47.

²⁴ „Je to podobné jako kdyby geometrie nesnažila se poznávat pouze útvary geometrické (přímku, kouli, keruh) ale též útvary, které ve světě vnějším zobrazují (dřevěnou kouli, křídou nakreslený keruh atd.) Zkoumala by tudíž jak vlastnosti geometrických objektů (neexistujících ve světě vnějším), tak jejich podobu ve světě vnějším. Následkem toho by platilo víc definic pojmu přímka. Z hlediska geometrického jest to pojem jednodimenzionální, jako zřádkování ve světě vnějším jako dvou či dokonce třídimenzionální.“ WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis. 1936, s. 67–68.

Právna veda a jej predmety poznávania sú normy určitého druhu, teda výraz niečoho, čo má byť, a nie to, čo je a čo sa deje (vo vonkajšom svete) je normatívnou vedou.²⁵

Definovať pojem právna norma je možné na základe formálneho a obsahového kritéria. Podľa obsahového kritéria určuje sa povaha normy podľa toho, či obsahovo vyhovuje istej prvotnej zásade. Podľa nej prvotná norma ani nemusí byť normou, môže byť zásada. Podľa formálneho kritéria sa určuje povaha normy tým, že norma pochádza od určitého normotvorného subjektu.²⁶ Pre rozlíšenie, čo je právna norma, a čo nie, využil Weyr formálne kritérium. Právnou normou je taká norma, ktorá pochádza od určitého normotvorného subjektu (normotvorcu). Z toho vyplýva, že každá norma pochádzajúca od normotvorcu je právna norma. Týmto spôsobom sú oddelené iné normy, síce nepochádzajúce od tohto určitého normotvorcu ale sú definované formálnym kritériom (napr. náboženské normy). Takéto odlišenie nemožno ale uskutočniť voči normám definovaným obsahovým kritériom teda napr. etické normy. To znamená, že nemožno spolu porovnávať ani rozlišovať dva pojmy, z ktorých každý bol zostrojený pomocou iného kritéria. To znamená, že každá norma definovaná podľa jedného kritéria môže ale aj nemusí byť norma, definovaná podľa druhého kritéria. Z toho vyplýva, že každá právna norma môže ale aj nemusí byť etickou normou a naopak.²⁷ Na základe týchto kritérií je podľa Weyra právnou normou každá, ktorej normotvorcom je štát.²⁸ Weyr tak podmieňuje existenciu právnych noriem existenciou štátu. Právna norma sa stáva synonymom štátu. Právna norma a štát splyvajú v jedno. Odtiaľ možno odvodiť premisu, každý štát [bez ohľadu na ideológiu pozn. V.J.] je právny štát.

²⁵ „O té je zde řeč a nikoliv o vědě, která zabývá se vznikem, zánikem a působením představ o normách určitého druhu v lidských mozcích.“ WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis. 1936, s. 68.

²⁶ „Takto etika je určena kritériem obsahovým (vyhovuje prvotní morální zásadě), na druhé straně normy náboženské určeny by byly kritériem formálním jako normy pocházející od jednoho normotvorného subjektu (od boha).“ WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis. 1936, s. 69.

²⁷ WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis. 1936, s. 70.

²⁸ WEYR, František. *Základy filosofie právní*. Brno: A. PÍŠA, 1920, s. 52.

4 ŠTRUKTÚRA NORMY

Z hľadiska normatívneho poznávania vidí Weyr pojem povinnosť ako ústredný pojem normatívnej teórie. Podľa Weyra norma je výrazom toho „čo má byť“, a teda to, čo určuje nejakú povinnosť.²⁹ Za základné pojmy normatívneho poznávania sa považujú pojmy norma, normový subjekt, subjekt povinnosti a predmet povinnosti. Obsahom normatívnej teórie vo Weyrovom chápaní nie je subjektívne oprávnenie. Z hľadiska Weyrovej normatívnej metódy javí sa pojem oprávnenie ako náhoda, bez nej stále môžeme myslieť normatívne vzťahy. Povinnosť z formálneho hľadiska, je zvláštny normatívny vzťah k norme. Takto jednoducho ale nemožno konštruovať pojem oprávnenie. Weyr dospel k poznatku, že pojem oprávnenie nemožno vôbec konštruovať.³⁰ Weyr kládol dôraz na rozlišovanie subjektívnych práv (záujmov) materiálnych (hmotných) a formálnych (procesných). Materiálne subjektívne právo je to, čo chráni (naš záujem), formálne je to, čím sa to chráni (prostriedok). Toto rozlišovanie viedlo k otázke, či sa materiálne oprávnenie môže zaoberať bez formálneho.³¹ Podľa Weyra je ale normatívna existencia (platnosť) normy nezávislá na tom, či sa táto norma presadí vo vonkajšom svete, teda bude pôsobiť ako motív konania. Toto je poznatok, ktorý nám dáva dôkaz, že tzv. „teórie donútenia“, ktoré uznávajú možnosť vynútenia povinnosti štátom za rozhodujúcu pojmovú súčasť právnej povinnosti, sú chybné, pretože sú metodicky nesprávne.³²

²⁹ „Kdo správně pochopil metodu normativní, tomu nemůže býti pochybeno, že pojem povinnosti jest ústředním pojmem jejím: kdo dále přiznává, že věda právní jest především a v první řadě vědou o normách, tedy normativní, ten zajiště podiví se, že dosavadní právní věda na místo onoho ústředního pojmu posunula pojem jiný: pojem práva... Již z uvedené vyplývá, že pojmy ‚práva‘ a ‚povinnosti‘ v oboru normativního poznávání nijak nejsou pojmy co do důležitosti souřadné, nýbrž, že pojem ‚povinnosti‘ jest nezbytným základem, východiskem každého normativního uvažování, kdežto pojem práva jest pouhým a v určitém smyslu náhodným přívěskem tohto uvažování.“ WEYR, František. *Základy filosofie právní*. Brno: A. PÍŠA, 1920, s. 150.

³⁰ „Neznamená ještě opuštění správné metody normativní, když uznáme, že ke celkovému poznání právního řádu zapotřebí jest celé řady pojmů, náležících do jiných oborů poznávání, jako jsou na př. pojmy biologické, matematické, filosofické, zkrátka technické v nejširším smyslu. Trvám – na rozdíl od Kelsena –, že i pojem subjektivního práva (latentního, virtuálního) patří do této skupiny pojmů, a myslím, že nelze jej jinak definovati než pomocí pojmů teleologických (zájmu).“ WEYR, František. *Základy filosofie právní*. Brno: A. PÍŠA, 1920, s. 155.

³¹ „Je myslitelná – v rámci právního řádu – povinnost některého subjektu aniž by jí současně odpovídala povinnost (t.j. vůle) státu jednati (exekevat, trestati)?“ WEYR, František. *Základy filosofie právní*. Brno: A. PÍŠA, 1920, s. 157.

³² WEYR, František. *Základy filosofie právní*. Brno: A. PÍŠA, 1920, s. 158.

Pre Weyra je pojem normy úplný už tým, že norma stanovuje, že niečo má byť. Chápanie toho, kto chce aby sa tak stalo [napr. štát pozn. V.J.] má len rozlišovacie kritérium, ktoré nám oddeľuje tento normový súbor od iného. Opačne, pojem subjektu povinnosti, t. j. subjektu, ktorý má podľa normy tento stav (má byť) prívodiť, je rozhodujúcou časťou každej normy. Ak by to tak nebolo, nelíšila by sa norma, ako predmet normatívneho poznávania od predmetu iného druhu poznania, ničím iným ako formou svojho gramatického výrazu, čo by znamenalo, že by prestala byť normou v normatívnom zmysle. Weyr teda neberie výraz niečoho čo má byť v spojení so stanovením povinnosti štátu k určitému konaniu ako samostatnú právnu normu. Ak by rozhodujúcim pojmovým obsahom normy bolo stanovenie povinnosti a predmetu tejto povinnosti, potom nemôže o právnej norme platiť nič iné. Weyr teda odmieta Kelsenov pojem právnej normy stojaci na stotožnení subjektu právnej normy (štát) so subjektom povinnosti. Naopak, tvrdí, že dôvod poznania spočíva v tom, že ide o právnu normu len v tom, že ju treba pričítať určitému normovému subjektu, nie subjektu povinnosti (t. j. štátu).³³ Ak právna norma obsahuje sankciu, ide o dve samostatné právne normy. Napríklad ustanovenie občianskeho práva podľa ktorého pôžičky majú byť vrátené len spolu s ustanovením exekučného poriadku, ktorý stanoví povinnosť štátu exekvovať dlžníka. Weyr v tom vidí dve právne normy. Jedna stanovuje povinnosť dlžníka, druhá stanovuje povinnosť štátu exekvovať. Pojem právnej normy spojuje Weyr s pojmom právnej povinnosti.³⁴ Aj sankčné normy majú svoje miest v normovom súbore. Ale tvrdenie, že podmienkou existencie normy je že obsahuje sankciu je neudržateľné. Tvrdenie o neudržateľnosti sankcie ako immanentnej podmienky existencie normy možno dokázať nasledovne. Ak máme normu „Ten, kto iného úmyselne usmrť potrestá sa odňatím slobody na pätnásť až dvadsať rokov“ (§ 145 ods.1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon), z jej obsahu vidieť, že povinnosť, t. j. „čo má byť“ je vyjadrená slovami „nevraždí“ a nie „potrestá sa odňatím slobody“. Pre normatívny svet má význam práve norma vyjadrená povinnosťou, a to, či bude v kauzálnom

³³ WEYR, František. *Základy filosofie právní*. Brno: A. PÍŠA, 1920, s. 121.

³⁴ „Povinností jest to, co – dle normy – má býti... Kde je norma, tam je i povinnost a kde je povinnost, tam musí býti norma.“ WEYR, František. *Základy filosofie právní*. Brno: A. PÍŠA, 1920, s. 143; tiež WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis. 1936, s. 36.

svete vynútená, je pre normatívny svet irelevantné. Z toho vidno, že sankcia je vedľajšia, zatiaľ čo povinnosť je základný normatívny pojem.

5 HIERARCHICKOSŤ A NEROZPORNOSŤ PRÁVNEHO PORIADKU

Predmetom normatívneho poznávania môže byť buď jedna norma alebo celý rad noriem, ktorých charakteristickým znakom je, že spolu súvisia a môžeme ich označiť ako normový súbor. Súčasne je možné poznávať len jednu normu, resp. jeden súbor noriem, pretože len za tohto predpokladu je vylúčený poznatok (ako výsledok poznávania), že niečo zároveň má a nemá byť. Práve uvedenú vlastnosť normatívneho poznávania možno označiť ako jeho výlučnosť. Normy patriace k viacerým normotvorným subjektom sa metodologicky vzájomne vylučujú. Noeticky nemožno vychádzať z predpokladu platnosti dvoch alebo niekoľkých súborov noriem, resp. dvoch alebo viacerých noriem patriacich do rôznych súborov noriem.³⁵

Problematiky poznávania právnych noriem vyvstáva v svete aký má byť, teda v normatívnom svete, stanovenom normami. Normy sa môžu líšiť podľa toho, ktorý normotvorca ich stanovil alebo z ktorej prvotnej normy vyplývajú. Mnohosť noriem môže tvoriť jednotku z formálnych resp. obsahových dôvodov. Obsahový dôvod je vtedy, ak obsah všetkých noriem jedného súboru neodporuje určitej zásade alebo princípu (obsahovo vyššej norme). Či určitá norma patrí resp. nepatrí do súboru zistíme porovnaním obsahu tejto normy s obsahom vyššej normy. Z toho vyplýva vylúčenie možnosti, aby v jednom normotvornom súbore založenom na obsahovom hľadisku bolo stanovené, že niečo má a súčasne nemá byť. Ak všetky normy pochádzajú od jedného normotvorcu, je vylúčené, aby tento chcel A a súčasne non A.³⁶

³⁵ WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936, s. 45; Od problematiky poznávania abstrahujú prírodné vedy. V prírodných vedách je súbor toho čo je, vonkajším svetom, a ten je len jeden. Teda prírodné vedy poznávajú vždy len jeden súbor, a to svet aký je.

³⁶ „Zmínená teoretická výlučnosť normového souboru je totiž vlastností normativního poznávání a vznikla tudíž jen tehdy, když o předmětu poznávání uvažujeme ve spojení s podmětem poznávání. Jest předpokladem (hypothesis, stanoviskem) poznávání a poněvadž – ale nezbytným – předpokladem, nemůže přináležeti pouze předmětu poznání jako jeho vlastnost.“ WEYR, František. *Teorie práva*. Orbis, Brno-Praha 1936, s. 47.

Podľa Weyra sú empirické právne poriadky ustanovené viacdimenzionálne, t. j. obsahujú normy rôznej právnej relevancie (hodnoty). Predstava hierarchickosti resp. stupňovitosti noriem (normového súboru) nás vedie k ďalšej predstavivosti, že norma nižšej právnej sily vyplýva z normy vyššej právnej sily. Toto je vzájomný vzťah noriem, bez intervencie pojmu normotvorcu. Preto je norma vyššej právnej sily obsahovo širšia ako norma nižšej právnej sily, teda norma nižšej právnej sily je obsiahnutá v norme vyššej právnej sily.³⁷

Na normatívny súbor je možné nazerať z dynamického a statického hľadiska. Pri statickom hľadisku poznávame normy nachádzajúce sa vedľa seba.³⁸ naproti tomu, pri dynamickom hľadisku hľadá na predmet svojho poznávania (normový súbor) ako na niečo čo vzniká, mení sa a zaniká. Pri dynamickom hľadisku javí sa normotvorný súbor ako rad noriem po sebe nasledujúcich (časovo), a jednak nachádzajúcich sa pod sebou a nad sebou. Dynamické hľadisko predpokladá pravidlo, ktoré stanoví, akým spôsobom môžu normy vznikáť, meniť sa a zanikať.³⁹

Normotvornú činnosť, všetkých normotvorcov [parlament, vláda, monarcha, pozn. V.J.] patriace k rovnakému normotvornému súboru, je možné si predstaviť ako ihlan (pyramídu), ktorého obsahom je mnohosť vytvorených noriem ale aj normotvorcov a na jeho vrchole sa nachádza prvotný normotvorca (pôvodný, zvrchovaný), ktorého prvotná norma dodáva normotvornú schopnosť všetkým ostatným normotvorným subjektom, ale aj relevanciu (normatívnu existenciu) všetkým normám, ktoré vytvorili.

³⁷ „Její vlastnost jakožto vyšší kryje se s jejím širším obsahem“ WEYR, František. *Teorie práva*. Orbis, Brno-Praha 1936, s. 124.

³⁸ Zo statického hľadiska sa javí normotvorný súbor ako ukončený a nemenný. [pozn. V.J.] Weyr uvádza: „*Statickým poznávaním zjúsťujeme tudíž řadu skutkových podstat povinnovaných a po případě, t.j. nevychází-li poznávání to z přísné objektivního názoru, řadu povinnostních subjektů, jinými slovy: poznáváme, co má být i kdo má subjektivní povinnost to, co přivodí.*“ WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis. 1936, s. 48.

³⁹ „*Má-li však být zachován noetický nezbytný předpoklad jednotnosti předmětu normativního poznávání (normového souboru), je třeba aby vzájemný poměr těchto jednotlivých normotvůrců byl určitým způsobem uspořádan, a to tak, aby i oni tvořili jednotnost, čili jednotku. To znamená, že normotvorná činnost všech těchto normotvůrců – ať na jednoho – musí být určitým způsobem odvoditelná od normotvorné činnosti onoho jednoho, který jest jim tudíž nejen časově, nýbrž i věcně (normativně) nadřazen: neboť jeho vůle čerpají svou vlastnost (schopnost normotvornou, on jest který jejich výtvorům dává normativní relevanci, čili jinými slovy: on způsobuje svou normotvornou činností, že jejich výtvory lze považovati za součástky předmětu našeho poznávání (normového souboru). Mají jejich výtvory jen odvozenou normativní relevanci, kdežto jeho výtvor má původní, dále již neodvoditelnou relevanci, kterou poznávající subjekt musí (jakožto hypotéza ve smyslu kantovském) prostě předpokládati.*“ WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936, s. 49.

Tieto normy a subjekty tvorili by potom obsah ihlanu. Na vrchole pyramídy sa nachádza prvotný normotvorca alebo prvotná norma, ktorý/á je normatívne neodvoditeľný/á. Tu vidíme slabosť uvedeného konštruktu, ktorý síce trvá na oddelení kauzálneho sveta od sveta normatívneho ale konštrukt prvotného normotvorcu / prvotnej normy je metafyzický. Weyr k tomu dodáva, že každý normový súbor končí normou, resp. normotvorcom, ktorých normotvorná relevancia už nie je normatívne odvoditeľná, a preto je nutné ju proste predpokladať.⁴⁰

Podľa dynamického hľadiska môžeme rozlišovať normy vo vnútri jedného normového súboru nie len podľa ich obsahu alebo normotvorcov, ale aj podľa ich normatívnej relevancie, čiže ich platnosti. Nemáme na myslí väčšiu či menšiu relevanciu, pretože norma buď platí alebo neplatí.⁴¹

Normotvorná činnosť môže byť obsahom normy. Tak vzniká predstava činiteľa, ktorý je zároveň povinnostným subjektom vzhľadom k inej (nadradenej) norme a normotvorným subjektom smerom k inej (podriadenej) norme. Nadriadený normotvorca (nadradená norma) nestanoví len to, čo určitý (podriadený) normotvorca stanoví, má byť, ale aj ukladá mu toto stanovenie ako povinnosť. Stanovenie podriadenej normy je povinnosťou skutkovou podstatou nadriadenej normy. Povinnosť nemusí byť stanovená absolútne, ale podmienené podľa schémy: „Ak je A, má byť B“, pričom A znamená ľubovoľnú skutkovú podstatu, B však stanovenie normy.⁴²

Z toho možno vyvodit' dva dôležité faktory. Norma ako teoretická konštrukcia, odosobnený súd, niečo, čo za určitých okolností má byť, vo vede o práve zohráva obdobnú úlohu ako rovnica v matematike. Tak ako si používateľ v matematike za jednotlivé symboly v rovnici dosadzuje rozmanité konkrétne, tak za prvkami právnej normy sa môžu dosadzovať rôzne konkrétne povinnosti (v podmienenej časti) a rozmanité faktory limitujúce jej použitie (v podmieňujúcej časti). Druhým dôležitým faktorom je rozdiel medzi normativistickým a dnešným chápaním právnej normy. V recentnej teórii práva definujeme právnu normu

⁴⁰ WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936, s. 50.

⁴¹ „Predstava stupňovitosti relevance jednotlivých norem (a tým i stupňovitosti celého normatívneho súboru) vzniká teprve z hľadiska dynamického, uvážime-li že v procese normotvorném odvozuje norma nižší norma (podriadený normotvůrce) svou platnost od vyšší normy (nadříděného normotvůrce). Tuto formální závislost norem na jiných normách (vyšších) možno nazvat její hierarchií, nebo formální determinovaností.“ WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936, s. 51.

⁴² WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936, s. 51.

ako všeobecne záväzné pravidlo správania, prijímané v stanovenej alebo uznanej forme, ktorého dodržiavanie je vynútiteľné právom prostredníctvom sankcií. Normativisti však vnímali právnu normu širšie, pretože ju nachádzali nie len v normatívnych právnych aktoch (právnych predpisoch) ale aj v individuálnych právnych aktoch (rozhodnutiach súdov, zmluvách a pod.).⁴³

Základom hierarchickosti právneho poriadku je delegačné splnomocnenie vyššieho normotvorcu nižšiemu normotvorcovi.⁴⁴ Je nutné si uvedomiť pojem vyššej a nižšej relevancie normy. Čo znamená, ak nejakú normu označíme za vyššej resp. nižšej relevancie? Znamená to, že norma vyššej relevancie má širší obsah v tom zmysle, že je v ňom implikovaná norma s nižším obsahom. Preto môže byť obsahovo všeobecnejšia norma vyššia, než konkrétnejšia, ak je medzi ich obsahom uvedený vzťah. Vyššia relevancia, či hodnota normy však môže znamenať takýto vzťah k inej, nižšej norme, že táto nesmie odporovať vyššej norme bez ohľadu na to, ktorá z nich má širší obsah. Tak vzniká v práve delegačná závislosť noriem nižšej právnej sily od noriem vyššej právnej sily. Weyr správne poznamenáva, že takto vznikajú normy (relatívne) prvotné a (relatívne) druhotné. Pričom stále platí zásada o obsahovej bezrozpornosti medzi prvotnými a druhotnými normami. Ešte viditeľnejšie je to, ak prvotné a druhotné normy nahradíme prvotnými a druhotnými normotvorcami. Rozsah vôle nižšieho normotvorcu je ohraničený vôľou vyššieho normotvorcu. Je nemysliteľné aby nižší normotvorca prejavil vôľu, ktoré je v rozpore s vôľou vyššieho normotvorcu. Najčistejším vzťahom medzi vyššou a nižšou právnou normou je blanketová norma a obsahový vzťah medzi nimi. Vyšší normotvorca deleguje prostredníctvom blanketovej normy alebo deleguje a zároveň sám upravuje. Obsahová úprava sa uskutocní rámcovou normou, z toho vyplýva, že nižší normotvorca nemôže tento rámec prekročiť. Inak povedané, nižší normotvorca nemôže stanoviť niečo, čo by rámcovej norme obsahovo odporovalo.⁴⁵

⁴³ VOJÁČEK, Ladislav, Brněnská právnická fakulta v meziválečném období let 1919–1939. In: MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP (eds.). *Československé právo a právní věda v meziválečném období a jejich místo ve střední Evropě*. Praha: Karolinum, 2010, s. 149–152.

⁴⁴ „Vzťah dvou norem tébož normotvorného souboru může býti konstruován i podle zásady delegační, t.j. intervence pojmu normotvůrce. Vyšší norma (nebo vyšší normotvůrce) deleguje nižšího normotvůrce k vydání nižší normy.“

⁴⁵ WEYR, František. *Rahmengesetzge. Studie aus dem Österreichischen Verfassungsrechte*. Wien Liepzig: Franz Deuticke, 1913, 160 s.

V případě, keď uvažujeme o vzájomnom pomere vyšších a nižších noriem (normotvorcov) v rámci hierarchicky usporiadaného normotvorného súboru [v práve právneho poriadku, poznámka V.J.], je potrebné rozlišovať pojem viazanosti jednej normy na druhú, a derogáčnú schopnosť v zmysle zásady *lex posterior derogat legi priori*. Platí, že normy rovnakej relevancie (t.j. platia) sa môžu vzájomne derogovať. To znamená, že neskoršia norma ruší skoršiu normu. Otázka derogáčnej schopnosti sa stáva aktuálnou len v prípade keď normy upravujú úplne alebo čiastočne rovnakú materiu. Väčšia dáva jej voči norme relatívne konkrétnej v tom zmysle relevanciu, pokiaľ jej obsah je obsiahnutý vo všeobecnejšej norme. Všeobecná veta *lex posterior derogat legi priori* platí za predpokladu, že obe normy majú tú istú všeobecnosť. Ak takýto predpoklad nie je, platí veta *lex posterior specialis derogat legi priori generali*, čo znamená, jednak že neskorší *lex specialis* je chápaný len ako výnimka zo skoršej, ďalej platí *lex generalis*, jednak že ide len o čiastočnú derogáciu obsahu tohto skoršieho *lex generalis*, pokiaľ práve obsah ten nie je v súlade s obsahom neskoršieho *lex specialis*.⁴⁶

Popri relatívne prvotných (normatívne hodnotnejších) a relatívne druhotných (normatívne menej hodnotných) noriem obsahujú právne poriadky aj normy viac, či menej všeobecné. Ak neprihliadame k výnimkám, platí pravidlo, že k stanoveniu noriem relatívne všeobecnejších sú povolané vyššie normotvorné orgány (napr. parlament, vláda). To znamená, že platí pravidlo, že konkrétna norma vydaná nižším normotvorcom je aj normatívne menej relevantná, t. j. nesmie odporovať všeobecnejšej norme, t. j. rušiť ju.

Právne normy nepôsobia izolovane ale ako súčasť normotvorného súboru, ktorý v práve označuje pojmom právny poriadok. Podmienkou efektivity právneho poriadku je jeho bezrozpornosť, inak povedané absencia logických rozporov. Aby právny poriadok v procese neustálych zmien ostal logicky bezrozporný, normatívna teória podmieňovala troma logickými pravidlami,

⁴⁶ „Rozdíl mezi relativně prvotními a relativně druhotnými normami je prakticky význačnější tam, kde k tvorbě obou těchto druhů norem jsou povoláváni různí normotvůrci na př. parlament – sám, nebo s konstitučním panovníkem, případně hlavou státu republikánskeho... dlužno si představovat normotvůrce jako podřízeného nejvyšší normě, t.j. jí vázaného... je-li na věcholu pyramidy, znázorňující soubor norem a soustavu normotvůrců, svrchovaný normotvůrce sám – musí mítí všechny jim stanovené normy nutně tutěž relevanci... každý jeho ‚dekrét‘ nebo ‚reskript‘, každé nařízení jest sto derogovat – aspoň částečně – dřívějšímu zákonu, poněvadž rozdíl mezi prvotními a druhotnými normami odpadá.“ WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis. 1936, s. 128–129.

a to: zásadou „lex posterior derogat priori“, špeciálna právna norma môže ako výnimka platiť aj keď je v rozpore s generálnou normou a norma nižšej právnej sily nemôže odporovať norme vyššej právnej sily.⁴⁷ Takýmto spôsobom mala byť vybudovaná logická schéma, do ktorej bolo možné včleniť akúkoľvek právnu normu. Na základe toho bolo možné každú právnu normu analyzovať a následne identifikovať jej postavenie v normotvornom súbore.

6 ZÁVER

V uvedenom príspevku sme sa zamerali na myšlienkové konštrukty hlavného predstaviteľa brnianskej ryzí náuky právní prof. Františka Weyra. Viaceré z myšlienkových konštruktov tohto mysliteľa boli vývojom prekonané, napr. statická stránka normového súboru, resp. tvrdenie, že obsahom právnej normy môže byť čokoľvek. To je možné len v rámci čistej teórie. Normatívny svet nie je slonovinová veža, nedotknuteľná a oprostená od vonkajšieho bytia. Je ryzí náuka temer po sto rokoch inšpiratívna? Áno aj nie. To nie, sme naznačili v predchádzajúcich vetách, teraz k tomu inšpiratívne odkazu. Domnievame sa, že okrem učení o hierarchickosti a bezrozpornosti normatívneho súboru je najinšpiratívnejším učenie o štruktúre právnej normy. Na rozdiel od Kelsena presadzujúceho „sankčnú teóriu“⁴⁸ právnej vety, Weyr namieta, že subjektom povinnosti by bol štát, občania by nemali povinnosť ale voľbu medzi dvoma spôsobmi správania, z ktorých jeden, zakázaný vyvolá povinnosť štátu k sankciám. Okrem toho posledná norma v rade noriem stanovujúcich povinnosť nútiť či trestať by musela byť bez sankcie teda lex imperfecta. Weyr odmieta pripisovať norme hrozbu trestom. Preto nepovažuje normy bez sankcie – leges imperfectae ako nedokonale. Sankčná norma sa podľa Weyra javí ako druhotná norma, ktorá môže pristúpiť k norme prikazujúcej správaniu, alebo nie. K norme „má byť B“ znie sankčná norma „Ak nie je B, má byť C“, k norme „Ak A, tak má byť B“ by sankčná norma musela znieť „Ak A nie B, tak musí byť C“. Takže ako

⁴⁷ WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis. 1936, s. 47.

⁴⁸ KELSEN, Hans. *Hauptprobleme der Staatsrechtslehre entwickelt aus der Lehre vom Rechtssatze*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1911, s. 242; KELSEN, Hans. *Reine Rechtslehre*. Leipzig – Wien: Mohr. 1934, s. 25; kritika Kelsenovej sankčnej teórie vid' napr. HART, Herbert. *The Concept of Law*. Oxford: Oxford University Press, 1961, s. 38 a 62; WEINBERGER, Ota. *Rechtslogik*. 2. vyd. Berlin: Verlag Duncker und Humboldt, 1989, s. 267; OTT, Walter. *Rechtspositivismus*. 2. vyd. Berlin: Verlag Duncker und Humboldt, 1991, s. 236.

uvádza Weyr, ak predpokladáme len sankčnú normu, nie však normu správania, tak občan by mohol voliť, že buď vykoná B, alebo prijať sankciu C, potom by nebola ani povinnosť, ani trest. „Kde nie je povinnosť, nemôže byť ani trest.“⁴⁹ Toto tvrdenie rezonuje aj v recentnej teórii práva.⁵⁰

Weyr nepovažuje pojmy „právo“ a „povinnosť“ za pojmy rovnako dôležité pre normatívnu oblasť. Pojem povinnosti je podľa neho nutným základom akéhokoľvek normatívneho uvažovania, zatiaľ čo pojem práva má sekundárny význam.⁵¹

Dnes, s odstupom skoro jedného storočia, môžeme konštatovať, že ryzá náuka právni má svojich zástancov i kategorických odporcov.⁵² Nemožno jej však uprieť originalitu myslenia, vytvorenie vlastnej vedeckej školy v svojej dobe dosahujúcej minimálne európsku úroveň, čo sa žiaľ od jej existencie už v česko-slovenskej právnej vede nepodarilo zopakovať. Originalita vedeckeho myslenia v intenciách prvorepublikovej právnej vedy, však bola možná len vďaka liberálnodemokratickému štátnemu režimu prvej Československej republiky, štátu budovaného v duchu demokracie, humanizmu a tolerancie.

Literature

HART, H. L. A. *The Concept of Law*. Oxford: Oxford University Press, 1961, 263 s. ISBN 0-19-876122-8.

CISKO, L. Vplyv právnych noriem a ekonomických faktorov na procesy v národnom hospodárstve. In: *Naukový visnyk UžhNU*, Užhorodská Národná Univerzita v Užhorode, Fakulta medzinárodných hospodárskych vzťahov, 2018, č. 17, časť 2, s. 121–125, Séria: Medzinárodné hospodárske vzťahy a svetová ekonomika. ISSN 2413-9971.

HOLLÄNDER, P. „Sein“ a „Sollen“ od Kanta po rýdzu náuku právnú: kontinuita či diskontinuita? In: *Kodkazu prof. JUDr. Františka Weyra. Sborník s příspěvků z mezinárodní konference*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1991, Acta Universitatis Brunnesis Iuridica, sv. 109. ISBN 80-210-0494-0.

⁴⁹ WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis. 1936, s. 58.

⁵⁰ PATTARO, Enrico a Corrado ROVERSI. *A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence. Volume 12 Legal Philosophy in the Twentieth Century: The Civil Law World, Tome 1: Language Areas, Tome 2: Main Orientations and Topics* Editors. Dordrecht: Springer Netherlands, 2016, s. 617 a násl.

⁵¹ WEYR, František. *Základy filosofie právní*. Brno: A. PÍŠA, 1920, s. 151; tiež WEYR, František. *Teorie práva*. Orbis: Brno-Praha 1936, s. 36.

⁵² VEČEŘA, Miloš. Místo normativní teorie v soudobém právní myšlení. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2001, č. 3, s. 338–339. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/8415> [cit. 26. 1. 2020].

- KANT, I. *Kritika čistého rozumu*. Praha: OIKOYMENH, 2001, 568 s. ISBN 80-7298-035-1.
- KELSEN, H. *Hauptprobleme der Staatslehre: Entwickelt aus der Lehre vom Rechtssatze*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1911, 709 s.
- KELSEN, H. *Ryzí náuka právní: metoda a základní pojmy*. Brno: Orbis, 1933, 55 s., Edice: Sběrka spisů právnických a národohospodářských.
- KELSEN, H. *Reine Rechtslehre*. Leipzig-Wien: Franz Deuticke, 1934, 181 s.
- VOJÁČEK, L. Brněnská právnická fakulta v meziválečném období let 1919–1939. In: MALÝ, K. a L. SOUKUP (eds.). *Československé právo a právní věda v meziválečném období a jejich místo ve střední Evropě*. Praha: Karolinum, 2010, s. 149–152.
- VEČEŘA, M. Místo normativní teorie v soudobém právní myšlení. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2001, č. 3, s. 338–339. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/8415> [cit. 26. 1. 2020].
- WEYR, F. *Rahmengesetze. Studie aus dem Österreichischen Verfassungsrechte*. Wien-Liepzig: Franz Deuticke, 1913, 160 s.
- WEYR, F. *Základy filosofie právní*. Brno: A. PÍŠA, 1920, 244 s.
- WEYR, F. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936, 386 s.
- WEYR, F. *Úvod do studia právnického. Normativní teorie*. Brno, 1946, 94 s.
- WEINBERGER, O. *Rechtslogik*. 2. vyd. Berlin: DUNCKER & HUMBOLT, 1989, 431 s. ISBN 978-3-428-06534-9.
- WEINBERGER, O. a V. KUBEŠ. *Brněnská škola normativní teorie*. Praha: Karolinum 2003, 440 s. ISBN 80-246-0480-9
- OTT, W. *Rechtspositivismus: Kritische Würdigung auf der Grundlage eines juristischen Pragmativismus*. 2. vyd. Berlin: Verlag Duncker und Humboldt, 1992, 282 s. ISBN 978-3428035410.
- PATTARO, E. a C. ROVERSI. *A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence. Volume 12 Legal Philosophy in the Twentieth Century: The Civil Law World, Tome 1: Language Areas, Tome 2: Main Orientations and Topics Editors*. Dordrecht: Springer Netherlands, 2016, LXV, 1912 s. ISBN 978-94-024-1318-2.

Contact – e-mail

vieroslav.juda@umb.sk

Teória ako slúžka praxe¹

Marek Káčer

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Slovenská republika

Abstract in original language

Weyrova koncepcia čistého teoretického poznávania je vo svetle dnešnej epistemológie neudržateľná. O to viac to platí pre právnu vedu, ktorá okrem popisu právneho poriadku ponúka aj riešenia praktických výkladových problémov. V tomto príspevku si ukážeme, akú výzvu pre Weyrovu normatívnu teóriu predstavuje problém selekcie predmetu vedeckého skúmania a problém interpretácie práva. Weyrov odkaz je aktuálny skôr v rovine étosu. Inšpiruje najmä jeho viera, že poznávanie práva môže byť do určitej miery nezaujaté a že aj pri výklade práva dokážeme do určitého momentu rozlišovať medzi právnym názorom a právnym omylom.

Keywords in original language

Bezhodnotová veda; interpretácia práva; teória vs. prax.

Abstract

Weyr's concept of purely theoretical knowledge is untenable in the light of today's epistemology. This objection is all the more accurate of the legal science, which offers not only descriptions of the legal order but also solutions to practical problems of interpretation. In this paper, we will demonstrate how the problem of the selection of the subject of scientific inquiry and the problem of the interpretation of the law challenge Weyr's normative theory. However, Weyr's legacy can be preserved in the form of ethos. His belief that knowledge of the law may, to some extent, be impartial and that, even when interpreting the law, we can distinguish between a legal opinion and a legal error, is still inspiring.

---

¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci projektu APVV-17-0056 s názvom **Ústava liberálno-demokratického štátu a radikalizácia politickej kultúry**.

Keywords

Interpretation of Law; Theory vs. Practice; Value-Free Knowledge.

1 WEYROVA KONCEPCIA PRÁVNEJ VEDY

Filozoficko-právne učenie Františka Weyra je **všobecnou normatívnou teóriou pozitívneho práva**. **Všobecnou**, pretože má ambíciu analyzovať právne koncepty bez ohľadu na ich spoločenskú funkciu a historické ukotvenie; **normatívnou**, pretože ostro skontrastňuje rozdiel medzi *svetom faktov, ktorý je a svetom noriem, ktorý má byť*; **teóriou**, pretože zdôrazňuje poznávajúcu funkciu právnej vedy, ktorá je nezávislá od potrieb právnej praxe a spoločnosti. Táto teória má pritom ambíciu poznávať iba **pozitívne právo**, pretože každé právo je z povahy veci pozitívne, logicky odlišiteľné od morálky a spravodlivosti, ktoré nemôžu byť predmetom objektívneho poznávania.²

Hoci sú tieto štyri charakteristické črty vzájomne prepojené, v tomto príspevku sa budeme prednostne venovať len jednému – Weyrovej koncepcii teoretického poznávania. Weyr koncipoval rozdiel medzi teóriou a praxou ako dualitu dvoch nepreniknuteľných svetov. Teória má slovný základ v gréckom slove *teorein*, čo znamená dívať sa, prax pochádza z gréckeho slova *prattein*, čo znamená konať alebo diať sa.³ Teoretik je teda divák či pozorovateľ, zatiaľ čo praktik je činiteľ, resp. aktér. Teória predstavuje svet, v ktorom vládne intelekt a jeho nezaujaté poznávanie, zatiaľ čo prax je svetom, v ktorom vládne vôľa presadzujúca egoistické či skupinové záujmy.

Weyr bol pri koncipovaní tohto protikladu ovplyvnený Schopenhauerom, ktorý bol presvedčený, že „každý obľad obrozuje vľad“⁴; no zároveň uzročený s tým, že „obyčajný človek, tento tovar z pásovej výroby, akých príroda denne produkuje tisíce, ne je schopný nezaujatého pozorovania“.⁵ Poznávať svet nezaujato dokážu teda len géniovia, ostatným smrteľníkom sa to môže prihodiť

² Pozri bližšie COLOTKA, P., M. KÁČER a L. BERDISOVÁ. *Právna filozofia dvadsiateho storočia*. Praha: Leges, 2016, s. 15 a nasl.

³ WEYR, F. *Úvod do studia právnického (Normatívni theorie)*. Brno: Čsl. akademický spolek Právnick, 1946, s. 37.

⁴ SCHOPENHAUER, A. *Svět jako vůle a představa*. (sv. 1). Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, s. 10.

⁵ SCHOPENHAUER, A. *Svět jako vůle a představa*. (sv. 2). Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, s. 157.

len náhodou, v okamihu hlbokého estetického precitnutia z prírody alebo umenia.⁶ Tento elitársky moment Weyr ešte viac zosilňuje, keď na základe duality intelektu a vôle konštruuje vlastnú typológiu osobnosti. Totiž ten, kto sa k tejto dualite hlási, sa stáva „*intelektuálnou individualitou úplne vybranou voči všetkým, ktorí onej zásadný protiklad prebliadajú. Individuality tohto druhu sa väčšinou dokážu navzájom rozoznať na prvý pohľad a pri prvom stretnutí: Sú ovládané svojím intelektom, následkom čoho ovládajú svoju vôľu, na rozdiel od príslušníkov druhého tábora, ktorí ovládajú svoj intelekt, ale sú pri tom ovládaní svojou vôľou*“.⁷ Pri vysvetľovaní rozdielu medzi teóriou a praxou Weyr teda vychádzal z nevinne vyzerajúceho kontrastu medzi nezaujatosťou a angažovanosťou, nakoniec však skončil pri veľmi pochybnom protiklade medzi zásadovosťou a neviazanosťou.

Odhliadnime od intelektuálneho vplyvu a pozrime sa na Weyrove argumenty. Právna veda podľa neho „*nikomu neslúži a vôbec nič nechce iba poznávanie... vzďačujú sa všetkého hodnotenia svojho predmetu. Nemá záujem na tom, aby sa prítomný stav naďalej udržal alebo snád zmenil*“.⁸ Tradičná právna veda sa však tomuto poslaniu spreneverila, pretože svoju úlohu častokrát nevidí v popise práva, ale v jeho ospravedlňovaní. Napríklad štátoveda sa podozrivo často dostáva presne k takým záverom, aké vyhovujú aktuálnym držiteľom moci: „*v monarchiách k teóriám monarchistickým, v republikách k republikánskym*“.⁹ Stav civilizatiky je rovnako neuspokojivý, keďže tu vládne silná tradícia rímskeho práva, ktorého teoretická hodnota je podľa Weyra „*veľmi chatrná a primitívna*“.¹⁰

⁶ SCHOPENHAUER, A. *Parerga and Paralipomena. (vol. 2)*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 68; SCHOPENHAUER, A. *Svět jako vůle a představa. (sv. 1)*. Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, s. 133.

⁷ WEYR, F. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936, s. 337.

⁸ *Ibid.*, s. 163.

⁹ *Ibid.*, s. 162.

¹⁰ WEYR, F. *Úvod do studia právníckého (Normativní teorie)*. Brno: Čsl. akademický spolek Právník, 1946, s. 39. Na tomto mieste je vhodné pripomenúť, že Weyr bol skôr noetikom právnej vedy ako jej historiografom. Len ťažko totiž možno obhájiť stanovisko, podľa ktorého kontinentálni právní romanisti počnúc 12. storočím spolu s recepciou rímskeho práva preberali aj jeho „teóriu“. To, čo poznáme ako „teóriu“ rímskeho práva začalo vznikáť až v práci glosátorov a komentátorov. Hoci ich metóda bola do značnej miery dogmatická, predsa len v sebe obsahovala aj kritickú časť. Rozvoj právnej romanistiky je dôkazom toho, ako prax môže inšpirovať ku konštrukcii teoreticky plodnej metodológie. Všimnime si, čo hovorí John Austin – zakladateľ anglickej jurisprudencie – o výsledku, ktorý teória rímskeho práva po stáročiach vývoja dosiahla: „*Ak sa odvrátiš od štúdia anglického práva smerom k právu rímskemu, unikneš chaosu a temnote do sveta, ktorý sa zdá byť krajinou poriadku a svetla*.“ STEIN, P. *Roman Law in European History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 124.

Klasický rímsky právnik bol totiž prototypom praktického človeka – právo nechápal ako abstraktnú kategóriu, ktorej esenciu treba odhaľovať pomocou filozofickej špekulácie, ale ako praktický nástroj na riešenie každodenných medziľudských konfliktov a na konzerváciu spoločenských hodnôt. Preto má dochované rímske právo podobu sentencií, ktoré dávajú stručnú odpoveď na dobový právno-aplikačný problém, no ktoré nevytvárajú žiadny ucelený systém právnych pojmov. Prejavom tohto „*vsutku žalostného a ponižujúceho*“ postavenia právnej vedy, tohto zmätočného „*plichtenia teórie s praxou*“, je aj prevládajúci druh právnickej literatúry – komentár.¹¹ Akoby veda nemala robiť iné, len glosovať zákonníky a judikatúru, keďže jej poslanie kopíruje poslanie práva, ktorým je služba praktickým potrebám života. Weyr proti tomuto názoru protestuje, podľa neho „*niet žiadnych jednoznačných nesporných potrieb praktického života, ale v skutočnosti existuje len nekonečné množstvo jednotlivých subjektívnych navzájom si spravidla odporujúcich egoistických záujmov*“.¹² Služba praktickým potrebám je vážnym zlyhaním, pretože namiesto toho, aby teória právo pasívne poznávala, tak ho aktívne tvorí. Samo osebe by na tom možno nebolo nič zlé, problém však spočíva v tom, že sa tu pod rúškom vedeckej objektivity ochraňujú súkromné záujmy, takže v porovnaní s takým parlamentom, doktrínálna normotvorba nie je transparentná a nikto za ňu nenesie zodpovednosť.

Presvedčenie, že veda dokáže poznávať objektívne, nezaujato, nezávisle od uplatňovania individuálnych záujmov či spoločenských hodnôt, zastávali v prvej polovici 20. storočia rôzne myšlienkové prúdy vychádzajúce z celkom odlišných filozofických základov. Weyr a Kelsen sa k tomuto presvedčeniu dopracovali pod vplyvom Kantovho kritického idealizmu. Toto presvedčenie obhajovali aj ďalší dediči Kantovho odkazu – škandinávski právni realisti –, ktorí na rozdiel od normativistov koncipovali svoju predstavu vedy prísne empiricky.¹³ Ideál bezhodnotovej vedy oslovoval v strednej Európe aj logických pozitivistov vychádzajúcich z Viedenského krúžku.¹⁴ V Británii sa zas k nemu hlásili predstavitelia analytickej filozofie, pre ktorých hranice

¹¹ WEYR, F. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936, s. 160–161.

¹² *Ibid.*, s. 158.

¹³ Pozri napr. ROSS, A. *On Law and Justice*. New Jersey: The Lawbook Exchange, 2012, s. 1 a nasl.

¹⁴ Pozri napr. CARNAP, R. Empiricizmus, sémantika a ontológia. In: CARNAP, R. *Význam a nevyhnutnosť*. Bratislava, Kalligram 2005, s. 296 a nasl.

sveta neboli vymedzené subjektom, ani empiriou, ale jazykom.¹⁵ Ako vidieť, Weyrova snaha o úplnú izoláciu teórie od praxe nebola v Európe ojedinelá a nezávisela od špecifik jeho filozofického náhľadu.

2 KRITIKA

2.1 Problém selekcie

Kategorické lipnutie na názore, že svet sa dá spoznávať nezaujato, sa z dnešného pohľadu javí ako naivné. Poznávanie nikdy nebude iba reflexívnym odrazom reality v našom vedomí, a to minimálne z toho dôvodu, že poznávajúci subjekt sa musí najskôr rozhodnúť, čo chce vôbec spoznávať a ako to bude robiť. To platí aj pre právnych teoretikov, ktorí hľadajú rôzne definície či charakteristiky práva. Ako trefne poznamenáva jusnaturalista Finnis, „*predmety deskripcie neprichádzajú k teoretikovi úbladne vytriedené od ostatných prvkov spoločenského života a praxe*“.¹⁶ Pod právom rozumeli rôzni ľudia v rôznych časoch a na rôznych miestach pomerne rôzne veci, preto každý, kto chce tento pojem priblížiť, sa musí najskôr rozhodnúť, čo bude preň považovať za charakteristické. Ak sa deskriptívni teoretici nezhodujú v popise reality, s ktorou sú všetci rovnako dôverne oboznámení, tak zrejme preto, že sa rozchádzajú v názoroch na to, čo na tejto realite považujú za dôležité a významné.¹⁷ Táto námietka sa pritom netýka len deskripcie vonkajšieho sveta, ktorú si dáva za úlohu empiricky orientovaná veda, ale aj deskripcie nazeracích foriem intelektu, o ktorú sa snaží kantovská transcendentálna filozofia a napokon aj deskripcie jazykových hier, ktorou sa zaoberá britská analytická škola. Preto jej nedokážu uniknúť právní realisti ako Ross, ani normativisti ako Weyr a ani pozitivistickí ako Hart. Tento postreh sa dotýka aj jusnaturalistov či nonpozitivistov, avšak tí ho nevnímajú ako námietku, keďže od začiatku diskusie otvorene priznávajú, že ich koncepcia práva má nielen popisný, ale aj hodnotový rozmer; že si na práve nemožno všimnúť len to, čo je skutočné, ale aj to, čo je na ňom dôležité

¹⁵ Pozri napr. MOORE, G. E. *Principia Ethica*. Revidované vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 53 a nasl.

¹⁶ Finnis, J.: *Natural Law and Natural Rights*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 4.

¹⁷ *Ibid.*, s. 9.

a významné. Jednoducho konkrétne uchopenie práva závisí nielen od toho, ako právo fakticky funguje, ale aj od toho, ako si jednotliví autori predstavujú jeho **normálne fungovanie**.¹⁸

Napokon teda otázkou, či pri vedeckom poznávaní práva treba prihliadať aj na jeho praktické funkcie či hodnotové opodstatnenie,¹⁹ sa vôbec netreba zaoberať, pretože každá odpoveď na ňu bude výsledkom hodnotového rozhodnutia. Teda aj odrazom našej čiastočne subjektívnej predstavy o tom, čo pri popise práva považujeme za dôležité či významné. Pre Rossa bolo dôležité ukotvenie práva v spoločenských faktoch, pre Harta bola dôležitá jeho jazyková manifestácia, pre Fullera to bola jeho regulatívna funkcia, pre Dworkina to bola jeho férovosť. Weyr a Kelsen namiesto toho považovali za dôležitú logickú jednotu právnického pojmového aparátu. V tomto svetle znie otázka, kto z nich mal pravdu, nemiestne. Veď predsa do určitej miery každý.

2.2 Problém interpretácie

Problém sa nám skomplikuje ešte viac, keď vedecké skúmanie odlíšime od toho hermeneutického, ako to robí napríklad Dworkin.²⁰ Pre vedecké skúmanie je charakteristické striktné oddelenie spoločenských a epistemických hodnôt: tie prvé opodstatňujú vedu ako zmysluplnú ľudskú aktivitu, tie druhé opodstatňujú zastávanie konkrétnej vedeckej hypotézy. Tie prvé sa kalibrujú podľa úžitku, tie druhé podľa pravdy, a to nezávisle od seba. Pri interpretácii však takéto ostré delenie medzi justifikačnými a internými štandardmi neexistuje: dôvody, pre ktoré sa rozhodneme interpretovať umelecké dielo alebo právny dokument sa prelínajú s dôvodmi, pre ktoré považujeme určitú interpretáciu za lepšiu ako druhú. Napríklad ak sme sa rozhodli interpretovať právo preto, že sa ním chceme riadiť, potom ako horšie budeme považovať tie jeho výklady, ktoré oslabujú alebo popierajú jeho regulatívnu funkciu. Interpretácia na rozdiel od vedeckého skúmania je aktivita vnútorne orientovaná na dosahovanie praktických účelov. Ak zoberieme do úvahy,

¹⁸ Filozof sociálny vied Fay to vysvetľuje na popise automobilovej nehody: „Predtým, ako budeme môcť napríklad povedať, že to, že modrému auto odpadlo koleso, je významný fakt, zatiaľ čo bmyž na jeho kapote je fakt nevýznamný, budeme najskôr musieť vedieť, ako auto normálne funguje.“ FAY, B. *Současná filosofie sociálních věd: Multikulturní přístup*. Praha: SLON, 2002, s. 94.

¹⁹ Porovnaj VEČEŘA, M. František Weyr – život a dílo. In: WEYR, F. *Teorie práva*. Reprint originálního diela z roku 1936. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. XXVII.

²⁰ DWORKIN, D. *Justice for Hedgehogs*. Cambridge (Mass.)-London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2011, s. 152–156.

že veľkú časť agendy právnej vedy tvorí práve interpretácia právnych textov, potom sa nám musí zmeniť aj pohľad na to, aký je vzťah medzi právnou teóriou a právnou praxou. Právo totiž nedokážeme interpretovať bez toho, aby sme vedeli, čomu má slúžiť. Ako sa na právnú interpretáciu pozeral Weyr?

Interpretácia je podľa neho „*najdôležitejšou zložkou metódy normatívneho poznávania*“²¹ vyvodzovanie konkrétneho zo všeobecného či subsumovanie skutkovej podstaty pod všeobecnú normu je logickou operáciou, ktorá sa odohráva výsostne v doméne intelektu, teda poznávania.²² To, čo sa odohráva v doméne vôle, teda konania, je až následná *aplikácia* normy. Weyr túto kategorizáciu odôvodňuje konštatovaním, že platnosť výsledku interpretácie je nezávislá od osoby, ktorá túto interpretáciu robí, zatiaľ čo platnosť výsledku aplikácie – individuálne záväzná norma – je závislá od subjektu: ak je subjekt k aplikácii zmocnený, jeho záver je záväzný, ak zmocnený nie je, jeho záver nemá právny účinok. Na rozdiel od vykladača práva je aplikátor práva delegovaným normotvorcom, ktorý rozvíja všeobecne záväzné normatívne premisy do podoby individuálne záväzných normatívnych záverov. Prečo je však akt aplikácie práva aktom vôle? Zrejme preto, že platnosť individuálneho normatívneho záveru oficiálne autorizovaného aplikátora práva nie je závislá od jeho logickej správnosti, ale od jeho právoplatnosti. Určitý vôľový prvok je teda prítomný aj v tých prípadoch, v ktorých všeobecná norma diktuje jediné správne riešenie: keď predsa aplikátor práva – vedome či nevedome mohol vždy rozhodnúť aj inak.²³ Rozdiel vo vôľovom prvku medzi interpretáciou a aplikáciou je však oveľa viditeľnejší v prípadoch, keď všeobecná norma diktuje viacero správnych riešení: interpretátor si vždy môže dovoliť podať všeobecný výklad, vymedziť *množinu* správnych odpovedí, zatiaľ čo aplikátor práva si *musí* z tejto množiny vždy *vybrať* iba jednu a obhájiť ju ako jedinou správnu. Weyr v tejto súvislosti hovorí o „voľnom uvážení“ aplikujúceho orgánu.²⁴

²¹ WEYR, F. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936, s. 62.

²² Ibid., s. 63; WEYR, F. *Úvod do studia právnického (Normatívni teorie)*. Brno: Čsl. akademický spolek Právnik, 1946, s. 75 a nasl.

²³ Porovnaj WEYR, F. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936, s. 125.

²⁴ WEYR, F. *Úvod do studia právnického (Normatívni teorie)*. Brno: Čsl. akademický spolek Právnik, 1946, s. 78; Weyr sa tu nechal inšpirovať Kelsenovou koncepciou normy ako interpretačného rámca. Porovnaj KELSEN, H. *Pure Theory of Law*. New Jersey: The Lawbook Exchange, 2005, s. 350 a nasl.

Vlastnú metodológiu výkladu však Weyr nerozpracoval. Hovorí len toľko, že subsumpcia je logickou operáciou. Pôjde teda o vyvodzovanie množiny nevyhnutne platných záverov z množiny *explicitne* stanovených premís. Predpokladáme teda, že jazyková, logická a systematická metóda má prednosť pred konkurujúcou teleologickou a historickou metódou, ktoré pracujú skôr s *implicitnými* predpokladmi. Jazyk a systematika predpisu spolu s logickými pravidlami vedú náš intelekt pri vymedzovaní všeobecného interpretačného rámca, množiny prípustných výkladových záverov. Hodnoty a história zasa riadia našu vôľu, keď si z tejto množiny vyberáme záver, ktorý budeme uplatňovať ako jediný správny. Len v prvej fáze sa dá rozlišovať medzi právnym názorom a právnym omylom, pretože len tam sa dajú omyly demonštrovať preukázateľným spôsobom: poukazom na porušenie jazykových alebo logických pravidiel.²⁵ Ak vykladač práva tvrdí, že z *a* vyplýva *non a*, tak nezastáva právny názor, ale omyl. Ale ak by napríklad tvrdil, že jedna ústavná hodnota má prednosť pred druhou, potom by nedávalo zmysel hovoriť o tom, že sa mylí, pretože ide o vec názoru.

Teda aby sme dokázali rozlišovať medzi právnym názorom a právnym omylom, potrebujeme určitú časť právnej hermeneutiky koncipovať ako teóriu vo Weyrovom zmysle slova; ako výkladovú doménu, v ktorej vládne výlučne iba nezaujatý intelekt. Musí mať však v takejto doméne jazyk a logika vždy prednosť pred hodnotami a históriou? Nedajú sa zjavné právne omyly demonštrovať aj inak, ako len porušením formálnych pravidiel vyplývania? Dajú.

Z príkladov, ktoré ponúkol Lon Fuller v debata s Herbertom Hartom, vyberáme ceduľku s nápisom „*Spanie v priestoroch železničnej stanice sa trestá pokutou päť dolárov*“. Vieme, že spánok je „*hlbokým útlmom ústredného nervstva, pri ktorom sa udržiujú na nízkej úrovni len základné funkcie potrebné na život*“²⁶ a že pred nami je unavený cestujúci, ktorý pri čakaní na meškajúci vlak o tretej nad ránom

²⁵ Jedným z kritérií, na základe ktorého Ústavný súd SR považuje rozhodnutie všeobecného súdu za arbitrárne, je rozpor tohto rozhodnutia s logikou: „*Za protiústavné treba považovať aj arbitrárne rozhodnutia, rozhodnutia, ktorých odôvodnenie je úplne odchylné od veci samej (napríklad v dôsledku chyby v uvažovaní) alebo aj extrémne nelogické so zreteľom na preukázané skutočné a právne skutočnosti.*“ Nález ÚS SR zo dňa 27. 8. 2003, sp. zn. IV. ÚS 150/0, bod II, s. 10.

²⁶ Synonymický slovník slovenčiny z roku 2004. Dostupné z: <http://www.slovník.juls.savba.sk>

sedí na staničnéj lavičce vo vzpriamenej polohe, ale má zatvorené oči a potichu chrápe.²⁷ Pokutovať či nepokutovať? Jazyk a logika hovoria jasnou rečou: Spanie sa trestá, cestujúci spí, takže cestujúceho treba potrestať. Aj napriek tomu by bola pokuta zjavným omylom, pretože kvalifikovaný vykladači *vedia*, že účelom daného pravidla je odradiť tulákov, aby si zo železničnej stanice spravili nocľaháreň. Ide teda o zjavný omyl, pretože uvedený predpoklad vykladači práva zdieľajú, aj keď je iba implicitný. Zvyčajne sa tento spôsob výkladu opiera o *argumentum ad absurdum*.

Zo zábavného príkladu prejdime na ten vážny. Rímsky štatút zakladajúci právomoc Medzinárodného trestného tribunálu v článku 33 upravuje zodpovednosť osoby, ktorá spáchala protiprávnu činnosť na príkaz svojho nadriadeného. Tento článok umožňuje, aby sa páchatel zbavil trestnej zodpovednosti, ak nevedel, že príkaz nadriadeného bol nezákonný. Článok však nepripúšťa, aby páchatel použil tento typ obhajoby v prípade, ak mal prikázanú genocídu, pretože príkaz páchať genocídu je z povahy vecí „*zjavne nezákonný*“. Jednoducho každá duševne zdravá osoba musí *vedieť*, že takéto skutok sa nemôže páchať, aj keby to bolo oficiálne prikázané. Rovnako ako v predošlom, aj v tomto prípade právny omyl spočíva v porušovaní hodnôt alebo v ignorovaní histórie, nie v porušovaní jazykových alebo logických pravidiel. S takýmito implicitnými predpokladmi môžeme však rátať iba vtedy, keď sú široko zdieľané.

3 ZÁVER

Právna teória musí byť slúžkou praxe, pretože pri teoretickom (objektívnom) popise práva selektuje fakty podľa ich praktickej (subjektívnej) dôležitosti. Weyr považoval za dôležitú formálnu jednotu právnej terminológie, hoci nemusel. Navyše právna teória sa nepoužíva len pri vedeckom, ale aj pri hermeneutickom skúmaní, pričom interpretácia práva je činnosť bezprostredne orientovaná na dosahovanie praktických účelov. Pri výklade práva je teda hranica medzi objektívnym a subjektívnym vymedzená nielen jazykom a logikou, ale aj hodnotami a históriou. Odkaz, ktorý nám Weyr

²⁷ FULLER, L. L. Positivism and Fidelity to Law: A Reply to Professor Hart. *Harvard Law Review*, 1958, roč. 71, č. 4, s. 664; Porovnaj ATRIA, F. *On Law and Legal Reasoning*. Oxford-Portland Oregon: Hart Publishing, 2001, s. 13.

svojou koncepciou čistej teórie zanechal, je dôležitý skôr v rovine étosu. Je to jeho viera, že poznávanie práva môže byť do určitej miery nezaujaté a že aj pri výklade práva sa vieme do určitého momentu dopracovať k objektívne správnym záverom, teda k záverom, ku ktorým sa *musí* dopracovať každý, kto sa na vec pozerá nezaujatými očami.

Literature

- ATRIA, F. *On Law and Legal Reasoning*. Oxford – Portland Oregon: Hart Publishing, 2001.
- CARNAP, R. Empiricizmus, sémantika a ontológia. In: CARNAP, R. *Význam a nevyhnutnosť*. Bratislava, Kalligram 2005.
- COLOTKA, P., M. KÁČER a L. BERDISOVÁ. *Právna filozofia dvadsiateho storočia*. Praha: Leges, 2016.
- DWORKIN, D. *Justice for Hedgedogs*. Cambridge (Mass.)-London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2011.
- FAY, B. *Současná filosofie sociálních věd: Multikulturní přístup*. Praha: SLON, 2002.
- FINNIS, J. *Natural Law and Natural Rights*. 2. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- FULLER, L. L. Positivism and Fidelity to Law: A Reply to Professor Hart. *Harvard Law Review*, 1958, roč. 71, č. 4.
- KELSEN, H. *Pure Theory of Law*. New Jersey: The Lawbook Exchange, 2005.
- MOORE, G. E. *Principia Ethica*. Revidované vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- ROSS, A. *On Law and Justice*. New Jersey: The Lawbook Exchange, 2012.
- SCHOPENHAUER, A. *Svět jako vůle a představa. (sv. 1)*. Nová tiskárna Pelhřimov, 1998.
- SCHOPENHAUER, A. *Svět jako vůle a představa. (sv. 2)*. Nová tiskárna Pelhřimov, 1998.
- SCHOPENHAUER, A. *Parerga and Paralipomena. (vol. 2)*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- STEIN, P. *Roman Law in European History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

VEČEŘA, M. František Weyr – život a dílo. In: WEYR, F. *Teorie práva*. Reprint originálního díla z roku 1936. Praha: Wolters Kluwer, 2016.

WEYR, F. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936.

WEYR, F. *Úvod do studia právního (Normativní teorie)*. Brno: Čsl. akademický spolek Právnický, 1946.

Contact – e-mail

bumnox@gmail.com

Ústava SR ako množina nezmeniteľných hodnôt?¹

Jakub Neumann

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Slovenská republika

Abstract in original language

Ústavný súd SR v prelomovom rozhodnutí PL. ÚS 21/2014 definoval materiálne jadro ústavy v podobe širokého a neuzavretého výpočtu princípov materiálneho právneho štátu. Uvádzaným krokom neprišlo iba k vymedzeniu hodnotových pilierov základného zákona, ale aj k deklarovaniu ich nezmeniteľnosti. Možno však aj v súčasnosti považovať koncept „nezmeniteľnosti“ ústavných jadier za realistický? Príspevok sa pokúsi o kritickú reflexiu argumentov, ktoré Ústavný súd SR uvádza na podporu svojich záverov.

Keywords in original language

Ústavný súd; parlament, ústava; materiálne jadro ústavy.

Abstract

The Constitutional Court of Slovak republic defined in historical decision PL. ÚS 21/2014 the material core of constitution with wide and opened account of material legal state principles. Not only value pillars of fundamental law were defined through this step, but there was also declared their immutability. However, is it still possible to consider concept of „immunity“ of constitutional cores for realistic? This Paper will try to critically reflect arguments, by which Constitutional Court of Slovak republic supports its findings.

Keywords

Constitutional Court; Parliament; Constitution; Material Core of Constitution.

---

¹ Tento text vznikol v rámci riešenia projektu APVV-17-0056 s názvom Ústava liberálno-demokratického štátu a radikalizácia politickej kultúry.

1 ÚVOD

Keď začiatkom roka 2019 Ústavný súd SR (ďalej iba ako „ústavný súd“) prijal rozhodnutie² (ďalej aj iba ako „nález“), ktorým derogoval časť ústavy, od prevažujúcej časti odbornej obce si vyslúžil pochvalné vyjadrenia.³ Parlament si, ľudovo povedané, o predmetné rozhodnutie dlhodobo *koledoval* a bolo iba *otázkou času*, kedy bude prijaté. V laickej časti verejnosti však takýto bezprecedentný zásah nevzbudil žiadnu veľkú pozornosť, ba dokonca by sme s miernym zveličením mohli tvrdiť, že predmetné rozhodnutie zostalo takmer nepovšimnuté.⁴

V kontexte teórie materiálneho jadra ústavy ide o paradoxné zistenie. Predpokladom jej využitia je totiž ohrozenie materiálneho právneho štátu, riziko jeho úplného odstránenia, prípadne nastolenie totality prostredníctvom „práva“. Rozhodnutie o protiústavnosti ústavného zákona má byť teda prostriedkom *ultima ratio* v momente, keď ide, takpovediac, o všetko.

Bola však snaha o zavedenie tzv. bezpečnostných previerok sudcov práve takýmto prípadom?⁵ Neustále pribúdajúce odhalenia veľmi úzkych prepojení sudcov (ale aj iných verejných činiteľov) na vplyvné osoby z podnikateľského prostredia stavia ústavný súd pri pokuse obhájiť, že práve „bezpečnostné previerky“ výraznou mierou ohrozovali právny a demokratický charakter štátu, do nezávideniahodnej pozície.

Rešpektujme však závery ústavného súdu a pokúsme sa krátko zhrnúť problematických bodov. V predmetnom rozhodnutí sa ústavný súd musel v logickej nadväznosti vysporiadať predovšetkým s nasledujúcimi tromi okruhmi otázok:

- Má Ústava SR svoje materiálne jadro? Ak áno, aké dôsledky plynú z jeho existencie?

² Rozhodnutie Ústavného súdu SR zo dňa 30. 1. 2019, sp. zn. PL. ÚS. 21/2014.

³ Bližšie pozri príspevky prednesené na Kolokviu k nálezu Ústavného súdu SR zo dňa 18. marca 2019, sp. zn. PL. ÚS 21/2014, uverejnené v časopise *Acta facultatis iuridicae Universitatis Comenianae* [online]. 2019, roč. XXXVIII, č. 1 [cit. 12. 1. 2019]. Dostupné z: <https://afi.flaw.uniba.sk/index.php/sk/archiv.html>

⁴ V danom období rezonovali skôr vrcholiace kampane kandidátov na prezidenta SR, resp. otázka menovania kandidátov na sudcov ústavného súdu.

⁵ Ústavný zákon č. 161/2014 Z. z.

- Je ústavný zákon zavádzajúci tzv. bezpečnostné preverky sudcov v rozpore s materiálnym jadro ústavy?
- Disponuje ústavný súd právomocou derogovať ústavný zákon aj napriek tomu, že takáto právomoc nie je v texte ústavy explicitne uvedená?

Z vyššie uvádzaného vyplýva, že výsledok v podobe derogovaného ústavného zákona musí vychádzať z potvrdenia dvoch základných premis. Tou prvou je preukázanie existencie materiálneho jadra ústavy a druhou dokázanie jeho nezmeniteľnosti. Na tomto mieste upozorníme, že spojenie oboch predpokladov (ústava *má* svoje materiálne jadro *a teda* je nezmeniteľné) je chybnou argumentačnou skratkou. Z faktu identifikácie *jadra* totiž ešte bez ďalšieho nevyplýva aj vlastnosť jeho *nezmeniteľnosti*.

Nález navyše materiálne jadro častokrát zamieňa s pojmom *identita* ústavy, ktorú vymedzuje otvoreným výpočtom princípov materiálneho právneho štátu. Skutočne však môžeme chápať oba pojmy synonymicky? Aké argumenty možno použiť v prospech nezmeniteľnosti jadra ústavy, a aké proti takémuto záveru?

Na tieto otázky sa pokúsime nájsť odpovede v nasledujúcej časti práce.

2 IDENTITA AKO ARGUMENT VEČNOSTI?

Rôznorodosť terminológie, ktorú právna teória používa na označenie tých najzákladnejších súčastí ústavného dokumentu, môže vyvolávať oprávnený zmätok. Stretneme sa s označeniami ako materiálne jadro ústavy, klauzula večnosti, hodnotové piliere, identita ústavy, materiálne ohnisko, podstatné náležitosti demokratického a právneho štátu, či nezmeniteľné ustanovenia.⁶ Prirodzene tak vzniká otázka, či sa jednotlivé termíny od seba vzájomne odlišujú, resp., či ide skôr o synonymické varianty poukazujúce na jedno a to isté.

Spor by pri riešení tejto úlohy mohol vzniknúť nielen o rozsahu jednotlivých pojmov, ale aj o spôsobe určenia kritérií, na základe ktorých by malo prichádzať k výberu ich obsahových náležitostí.⁷ Povedané inými slovami,

⁶ PREUSS, O. *Klauzule večnosti. Je možné odstrániť liberálnu demokraciu?* Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 39.

⁷ PROCHÁZKA, R. *Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 32.

může ústavodarca poskytnout absolutní ochranu aj takým částiam ústavného dokumentu, ktorých (ne)prítomnosť nijak neovplyvňuje úroveň demokratického a právneho štátu danej krajiny?

Široká obsahová škála klauzúl večnosti, ktoré v jednotlivých štátoch pred zásahom ústavodarcu chránia štátny režim⁸, administratívne členenie⁹, hospodárskej plány¹⁰, ale aj oficiálny jazyk¹¹ naznačuje, že odpoveď na položenú otázku by mala byť skôr negatívna. Večným je skrátka to, čo sa tvorcovia ústavy za večné rozhodnú označiť. V rovine argumentov *ad absurdum* teda môže byť takáto ochrana priznaná receptu na tradičnú bábovku, či výšivkový vzor.

Efektívnemu využitiu teórie materiálneho jadra ústavy by teda malo predchádzať zodpovedanie otázky, či je jeho zmyslom ochrana základov demokratického a právneho štátu, resp. pokus o zachovanie národných a kultúrnych charakteristík daného spoločenstva realizovaný prostredníctvom ústavy. Jednoznačnú odpoveď na túto otázku zatiaľ nepoznáme.

Ako sme však už v úvode spomenuli, identifikácia materiálneho jadra ústavy nie je z pohľadu ústavného súdu iba samoučelným poukázaním na najpodstatnejšie časti základného zákona. Zmysel takéhoto úsilia spočíva práve v *nezmeniteľnosti* materiálno-jadrových častí, s ktorými tak môže byť prijatý ústavný zákon v potenciálnom rozpore. Zjednodušujúce tvrdenie ústavného súdu, podľa ktorého možno *jadro ústavy* prirovnať ku *klauzule večnosti* neobstojí. Spomeňme niekoľko dôvodov. Vôľu ústavodarcu explicitne vymedziť nezmeniteľné náležitosti (!) danej ústavy nemožno bez ďalšieho vzťahovať na akékoľvek ďalšie ústavné dokumenty bez toho, aby sme vedeli, prečo tak tvorcovia v prvom prípade urobili a v druhom nie.

Tak dôležitá skutočnosť, akým je vymedzenie nezmeniteľných náležitostí ústavy predsa nie je pri procese vzniku ústavy krokom, ktorý jej tvorcovia ľahko opomenú či prehliadnu. Implicitný predpoklad, že ústavodarca vedel, prečo klauzulu večnosti do textu ústavy zaraďuje možno použiť aj v opačnom význame. Ak tvorcovia ústavy žiadnu časť ústavného dokumentu

⁸ Pozri napr. Čl. 9 ods. 2 Ústavy Českej republiky.

⁹ Pozri napr. Čl. 288 Ústavy Portugalskej republiky.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Pozri napr. Čl. 152 Ústavy Rumunskej republiky.

neoznačili za nezmeniteľnú, ich vôľou mohla byť rovnako snaha zachovať demokratický charakter základného zákona. Teda v prípade, ak príde k splneniu procesných podmienok (bez ohľadu na ich prítomnosť), ústavu možno dopĺňať a meniť v ľubovoľnom smere.

Nasledovanie filozofie, podľa ktorej má každá hodnotovo ukotvená ústava svoje nezmeniteľné jadro, je pochybné predovšetkým z dvoch dôvodov. Tým prvým je predpoklad existencie hodnotovo neukotvených ústav (!), ktoré ako protipól pravdepodobne nebudú (nemusia) materiálnym jadrom z povahy veci disponovať. Uvádzané tvrdenie pripomína argument tzv. slameného panáka (straw man), ktorým protistrana podsúva v diskusii fiktívnu skutočnosť na podporu vlastných záverov. Tou je v tomto prípade poukaz na model „bezhodnotovej“ ústavy, ktoré majú poslúžiť ako odstrašujúci príklad súčasnej, na hodnotách založenej koncepcii tvorby základných zákonov. Takéto tvrdenie však jednoducho nie je pravdivé. Nielen že v súčasnosti nemožno nájsť ústavu, ktorá by sa vo svojom texte neodvolávala na žiadnu hodnotu či princíp (bola by teda bezhodnotová, a to napríklad v podobe rýdzej deskripcie fungovania štátnych orgánov), ale takúto ústavu je takmer nemožné nájsť aj pri pohľade na základné dokumenty štátov 20. storočia. Častokrát zdôrazňovaná a viackrát vyvrátená „bezhodnotovosť“ Weimarskej ústavy z roku 1919, prípadne Ústavy Československej republiky z roku 1918, je vhodným príkladom takéhoto opakovaného omylu. Skutočnosť, že hodnoty historických ústav nemusia korešpondovať so súčasnými hodnotami (napr. vnímanie výrazne dominantného postavenia muža v rodinnom práve), resp. ide iba o „monológ ústavodarcu“ (Weyr) môže byť podkladom oprávnenej kritiky takejto ústavy, avšak nie argumentom deklarujúcim jej bezhodnotovosť.

V poradí druhým, zo strany tvorcov nálezu rovnako opomínaným, dôvodom narušajúcim predpoklad nezmeniteľnosti materiálneho jadra je nevzatie do úvahy už spomenutého predpokladu, že práve ponechanie „flexibilného“ charakteru ústavy bol zámer jej tvorcov. Toto tvrdenie pritom nijak nezasahuje do procesu identifikácie hodnotového základu (jadra) ústavy. Zmenou je však priznaná vlastnosť jej nezmeniteľnosti.

Obdobný názor vyslovil ešte pred vyhlásením nálezu E. Bárány, ktorý sa domnieva, že „... *hodnotový základ ústavy nie je totožný s materiálnym jadrom*

*ústavy. Hodnotový základ ústavy tvoria hodnoty, z ktorých táto vychádza a zároveň sú prítomné v jej texte alebo aspoň predstavujú jeho preukázateľné pozadie. Materiálne jadro ústavy predstavujú tie jej časti (princípy), ktoré za súčasť svojho materiálneho jadra označí sama ústava.*¹²

Prítomnosť materiálneho jadra ústavy tak E. Bárány akceptuje iba v prípade, že naň ústavodarca priamo odkáže, súčasne s čím je obvyčajne vyjadrená aj vlastnosť jeho nezmeniteľnosti (klauzula večnosti). Ak tak však ústavodarca explicitne neurobí, je síce možné identifikovať hodnotový základ ústavy, bez ďalšieho mu však predmetnú vlastnosť nemožno priznať.

V tejto súvislosti postupujú vo svojej argumentácii tvorcovia nálezu doslova „skokovo“. Materiálne jadro je podľa ústavného súdu totožné s *identitou ústavy*, ktorú tvorí neuzavretý výpočet princípov materiálneho právneho štátu. Stotožnenie hodnotových základov (pozadia) ústavy s nezmeniteľným (!) materiálnym jadrom však robí nepriamo akúkoľvek klauzulu večnosti nadbytočnou, keďže ústavný súd sa pri derogácii ústavného zákona môže vždy odvolať na „širšie“ materiálne jadro, stojace akoby v pozadí ústavného textu.¹³

Pristavme sa však na okamih pri termíne *ústavnej identity*, ktorý v náleze pôsobí ako priesečník medzi hodnotovým základom a materiálnym jadrom ústavy. Napriek tomu, že približnému významu slova *identita* v hovorovej reči každý z nás prirodzene rozumie, jeho exaktné vymedzenie vo vzťahu ku konkrétnemu objektu (stolička, auto...ústava) je nepomerne náročnejšia úloha. Pri zisťovaní identity sa totiž nepýtame na súbor akýchkoľvek vlastností, ale výlučne takých, ktorých odstránením by prišlo k zániku pôvodného objektu a jeho nahradenie objektom novým.

Koncepcií, ktoré nám uvádzanému pojmu pomáhajú porozumieť je viacero. Identitu ústavy totiž možno chápať ako súbor takých vlastností, ktoré ju robia jedinečnou a výnimočnou vo vzťahu k iným ústavám, a práve preto si zasluhujú zvýšenú, prípadne absolútnu formu ochrany. Takúto úlohu môže plniť napríklad nadviazanie na cyrilo-metodské kultúrne dedičstvo

¹² BÁRÁNY, E. Hodnotový základ ústavy. *Ústavný súd* [online]. [cit. 11. 6. 2019]. Dostupné z: https://www.ustavny.sud.sk/documents/10182/992216/Barany_prispevok.pdf/5473f0d8-bb61-42fc-83fd-ccc797bb8037

¹³ Obsah niektorých klauzúl večnosti (napr. v Ústave Francúzskej republiky, čl. 89) by pre ústavný súd mohol dokonca pôsobiť zbytočne zužujúco.

obsiahnuté v preambule ústavy, prípadne špecificky definovaná podoba štátnych symbolov v Čl. 9 ústavy.

Rovnako je však možné pojmu *identita* rozumieť ako súboru takých vlastností, ktoré danú ústavu identifikujú (robia ju *identickou*) s teoretickou predstavou toho, ako má moderný základný zákon štátu v 21. storočí vyzerat'. Obsah ústavnej *identity* tak budú tvoriť výlučne princípy materiálneho právneho štátu, typické pre väčšinu ústav súčasných európskych (ale aj iných) štátov. Nedostatkom takejto koncepcie je opomenutie akýchkoľvek kultúrnych, či národnostných špecifik, ktoré však spoločnosť môže považovať za taktiež „identické“.

Dvojica českých autorov *D. Kosář a L. Vyhnánek* sa pokúšajú ústavnú identitu definovať ako „... *pojmem mnohoveštvý a dynamický, ktorý reflektuje tiež dejiny štátu, jeho raison d'être, podstatné naratívy, ako sú chápané obyvateľmi tohto štátu (respektíve ľuďom) a ich ústavným cítením, praxou relevantných ústavných činiteľov, a taktiež spory o obsah ústavných hodnôt.*“¹⁴

V nadväznosti na Ústavu ČR autori prichádzajú s tromi koncepciami chápania predmetného pojmu. V užšom ponímaní môže ísť o identitu, ktorá obsahovo zodpovedá klauzule večnosti, v širšom ponímaní pôjde o identitu, ktorá obsah klauzuly večnosti presahuje a zasahuje aj do (širšieho) materiálneho jadra ústavy a v tret'om prípade možno podľa autorov hovoriť aj o „ľudovej“ ústavnej identite, ktorá odzrkadľuje tradičné predstavy spoločnosti, týkajúce sa najmä významných dejinných udalostí.¹⁵

Zjednodušene by sme tak mohli povedať, že zatiaľ čo materiálne jadro ústavy tvorí identitu „právnu“, predstavy občianskej spoločnosti odvíjajúce sa naprieč dejinami štátu, budú tvoriť základ „kultúrnej“ identity. Klauzula večnosti ako prejav identity, k definovaniu ktorého sa obyčajne podujmú samotní tvorcovia ústavy, môže tvoriť akúsi zmes oboch kategórií identít. Stret právnej a kultúrnej identity tak vytvorí novú – politickú identitu. Jej vznik je však potrebné dosiahnuť prostredníctvom širokého konsenzu čo najväčšieho počtu zúčastnených (obyvateľov, zástupcov delegovaného

¹⁴ KOSAŘ, D. a L. VYHNÁNEK. Ústavní identita České republiky. In: *Právník*, 2018, č. 10, s. 856.

¹⁵ KOSAŘ, VYHNÁNEK, op. cit., s. 855.

ústavodarcu, odborníkov...). Dôvodom takého prístupu je práve aspirácia na nezmeniteľnosť výsledku uvádzaného procesu.¹⁶

Vzhľadom na uvedené možno prístupu ústavného súdu vytknúť zdôrazňovanie výlučne právnej identity bez ohľadu jej „skĺbenia“ s akoukoľvek inou koncepciou tohto pojmu. Z pohľadu ústavného súdu je autentickjšie tvrdiť, že jeho skutočným cieľom nebola (a nie je) ochrana identity ústavy (!), ale ochrana identity pojmu materiálneho právneho štátu. Aj keď prirodzene nemožno odporovať faktu, že ústava by sa k ideí materiálneho právneho štátu otvorene nehlásila, definovať a obmedziť jej identitu do rámcov uvádzaného pojmu je nutne zužujúce.

Tvorcovia nálezu si v tejto súvislosti vypoľáhajú odkazom na P. Holländera, ktorý uvádza, že „... *implicitné jadro ústavy chráni ústavu pred zmenami tých jej ustanovení, ktoré predstavujú a zakladajú jej identitu a ktorých zmena alebo vypustenie by narušili kontinuitu ústavy. Nezmeniteľnosť ústavy je prejavom suverenity suveréna, možnosť jej zmeny a doplnenia je teda založená len na jeho vóli vyjadrenej zmocnením. Teda imperatív nezmeniteľnosti, ktorých zakladá identitu ústavného systému, je ústavne imanentný a je v nej obsiahnutý aj vtedy, ak nie je explicitne vyslovený.*“¹⁷

Zjednodušene povedané, zmysel ochrany identity tvoriacich častí ústavy vidí P. Holländer v zachovaní jej (hodnotovej) kontinuity. Uvádzané tvrdenie však vyjadruje skôr cieľ teórie materiálneho jadra, nie dôvod, prečo tak robí. Snaha o pretrhnutie kontinuity pritom nie je z pohľadu ústavy v zásade nič ojedinelé ani odsúdeniahodné. V prísnom zmysle slova kontinuitu ústavy

¹⁶ Taliansky filozof A. Ferrera vníma otázku identity ako kľúčovú pre pochopenie zmyslu ústavy. Ústava je v jeho ponímaní objektivizáciou výlučne jednej identity a to tej, ktorú si pri vzniku základného zákona zvolí samotný ľud. Vo svojej práci rozlišuje identitu *kultúrnu (ľudovú)* a *politickú*, ktorej súčasťou je podobne ako v našom chápaní zahrnutá aj identita právna. Zatiaľ čo proces vzniku *kultúrnej* identity Ferrera spája s dlhším časovým obdobím, vznik politickej identity môže vyvolať aj jednorazová (zvyčajne tragická) historická udalosť. Vytvorenie *ústavnej* identity však nevyhnutne nemusí spočívať iba v akomsi „preklopení“ *kultúrnej* identity do tej *politickej*. Vznik základného zákona naskyta možnosť k politickému vymedzeniu sa voči tým zložkám *kultúrnej* identity, ktoré obrazu danej spoločnosti neprospeievajú, či historicky už viac nevyhovujú. Tvorba ústavy je tak dokonalou príležitosťou na zdôraznenie toho, čo spoločnosti (národu) vo vlastnom historickom príbehu „vyhovuje“ a naopak, na kolektívne vymazanie toho, za čo sa spoločnosť dlhodobo „hanbí“. Blížšie pozri FERRARA, A. a F. MICHELMAN. *Polemika o ústavě*. Praha: Nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, 2006, s. 68; Blížšie pozri aj JUDT, T. *Poválečná Evropa. Dějiny od roku 1945*. Praha: Slovart, 2008, s. 825.

¹⁷ HOLLÄNDER, P. Materiální ohnisko ústavy a diskrece ústavodárce. In: *Právník*, 2005, č. 4, s. 327; uvádzaný citát je súčasťou aj odôvodnenia nálezu.

(tj. akúsi časovú nadväznosť jej obsahových prvkov) narušuje každá a akákoľvek ústavná novela. Je dokonca namieste tvrdenie, že práve to (tj. prerušenie ústavnej kontinuity) je priam akýmsi *raison d'être* prijímaných ústavných noviel. Zmena nepriamej voľby prezidenta na priamu bez pochyb mení, prerušuje a zároveň transformuje kontinuity ústavy a to bez toho, že by takúto zmenu bolo nutné považovať za protiústavnú či neprirodzenú.

Zástancovia teórie materiálneho jadra by na tomto mieste nepochybne namietli, že je dôležité rozlišovať o pretrhnutie akej (!) kontinuity pôjde. Hoci aj na zmenu spôsobu voľby hlavy štátu možno hľadiť ako na pretrhnutie určitej (ústavnej) kontinuity, v zásade nejde o hodnotovú zmenu, resp. novelu, ktorá by pretrhávala spojenie medzi ústavou „pred“ a „po“ jej prijatí.¹⁸ Ani takýto argument však neobstojí.

Nemožnosť prijať hodnotovo zásadnú (ergo identitu meniacu) novelu ústavy nielen že pracuje s predpokladom akéhosi fukuyamovského „konca dejín“ – v ústave zakotvené hodnoty sú tie jediné správne a tento fakt sa nikdy nezmení – ale zabráňuje parlamentu vo výkone prislúchajúcich právomocí. Príkladom môže byť Čl. 86 písm. a) ústavy, ktorý Národnej rade SR priznáva právomoc „... *uznávať sa na ústave, ústavných a ostatných zákonoch a kontrolovať, ako sa dodržiavajú*...“. Povinnosť parlamentu zachovať za každých okolností „materiálne jadro“ predchádzajúcej ústavy fakticky znemožňuje realizáciu právomoci *uznávania sa na ústave*.¹⁹ Parlament by pri takejto povinnosti nikdy nemohol prijať „novú“ ústavu, keďže by fakticky prichádzalo vždy iba k novelizácii tej „starej“. Novelizácie sú však zmyslom prijímania ústavných zákonov a nie samotnej ústavy. Jedinú, avšak z praktického hľadiska bezvýznamnú, pridanú hodnotu by tak mohla predstavovať iba číselná zmena označenia právneho predpisu v Zbierke zákonov.

¹⁸ Nález na niektorých miestach používa termíny „stará“ a „nová“ ústava.

¹⁹ Úvahy nad prijatím novej ústavy vo verejnom priestore zazneli už niekoľkokrát. Zmysel takéhoto kroku vidia navrhovatelia vo veľkom počte nedostatkov základného zákona ako aj v odstránení pochybností spájaných s osobami, ktoré sa na vzniku ústavy spolupodieľali. Bližšie pozri LIPŠIČ, D. Zastupovanie hlavy štátu v parlamentných demokraciách. In: *Justičná revue*, 1998, č. 3, s. 26; spolu s kritickým komentárom na túto tému TKAČENKO, P. Nová ústava je nezodpovedný hazard. *SME* [online]. [cit. 12. 4. 2019]. Dostupné z: <https://komentare.sme.sk/c/20850058/meciarova-ustava-nam-este-bude-dobra.html>

Ak by sme však pripustili, že ústavodarca nie je hranicami materiálneho jadra limitovaný pri výkone právomoci *uznášať sa na ústave*, nie je (pri zachovaní totožnosti procesných podmienok) zmysluplné limitovať ho ani v prípade prijímania ústavných noviel, resp. ústavných zákonov.²⁰ V prípade, že by sa tak nestalo, prijímanie ústavy (!) by sa razom stalo jednoduchším prostriedkom na realizáciu zásadnejších spoločenských zmien, než prijímanie ústavných zákonov (ktoré by boli limitované materiálnym jadrom ústavy).

Ako historický argument v prospech názoru, že parlament by mal byť limitovaný výlučne explicitne stanovenými podmienkami v ústave, môže poslúžiť zvolený spôsob zániku Českej a Slovenskej federatívnej republiky v roku 1992. Právny základ rozpadu spoločného štátu Čechov a Slovákov nájdeme v ústavnom zákone č. 542/1992 Zb., ktorého Článok 1 adresátov informuje, že „...*uplynutím 31. decembra 1992 zaniká Česká a Slovenská Federatívna Republika*“.²¹ Prísne vzaté, je takýto právny predpis príkladom neprípustného zásahu do kontinuity a identity vtedajšej ústavy. Uvádzaným predpisom totiž parlament akékoľvek hodnotové základy vtedajšej ústavy anuluje, čím výrazne zasahuje aj do jej materiálneho jadra. Napriek tomu nie je zmysluplné a ani rozumné tvrdiť, že takýto právny predpis nemal a nemohol byť zo strany Federálneho zhromaždenia prijatý.

Znefunkčnenie delegovaného ústavodarcu v riešení zásadných (hodnotových) otázok navyše nabáda k aktivite iných subjektov (napr. ľudu, záujmových skupín), ktoré sa musia o realizáciu požadovaných zmien postarať, takpovediac, „vo vlastnej réžii“.²² Ochrana ústavnej identity „za každú cenu“, tak môže byť paradoxne sama dôvodom zvyšujúceho sa napätia v spoločnosti.

3 ZOPÁR MYŠLIENOK NA ZÁVER

Rozhodnutia o derogácií ústavných zákon možno vo všeobecnosti vnímať ako proces emancipácie koncentrovaného modelu ústavného súdництва.

²⁰ Bokom ponechávame zložitú otázku, či by ústavodarca mal mať možnosť prijímať ústavné zákony *ad hoc*, resp. iba také ústavné zákony, ktorých prijatie text ústavy explicitne predpokladá.

²¹ Ústavný zákon č. 542/1992 Zb. o zániku Českej a Slovenskej Federatívnej republiky.

²² Netreba pritom zvlášť zdôrazňovať riziká, ktoré pri takomto „vzati veci do vlastných rúk“ nevyhnutne vyvstávajú.

Nízky počet sudcov a sudkýň vytvára pomyselný val medzi delegovaným ústavodarcom a idealistickou predstavou adekvátneho štátneho usporiadania. Iným spôsobom tak iba artikulujú prirodzené a dlhotrvajúce napätie medzi *demokratickým* a (*materiálno-*)*právnym* charakterom štátu. Je však potrebné si uvedomiť, že obsah pojmu „materiálny“ už v súčasnosti nemá prirodzenoprávny, náboženský ani žiadny iný ideologický či autoritatívny pôvod. Zdrojom uvádzaného pojmu je výsledok nekončiaceho diskurzívneho procesu, ktorý v ideálnom prípade legitímuje všeobecný konsenzus. Obmedzením demokracie je tak demokracia samotná.

Teória materiálneho jadra obsahuje v tomto ponímaní dve nástrahy. Tou prvou je stagnácia spoločenského pokroku označovaná aj ako *vláda mŕtvej ruky* či *tyrania predkov*.²³ Jej rovnako nebezpečným náprotivkom je riziko spopahnutia sa na právne „teórie“, ktoré prípadné ohrozenie demokratického a právneho štátu svojou vnútornou prepracovanosťou jednoducho odvrátia a uchránia tak *status quo*.

V oboch prípadoch zohráva kľúčovú úlohu *citlivosť*. Citlivosť ústavných sudcov pri posudzovaní otázky, či práve teraz nenastala chvíľa, keď sa spoločnosť skrátka posúva k lepšiemu usporiadaniu vzájomných vzťahov, ale aj citlivosť občianskej spoločnosti v prípadoch, keď je zrejmé, že ústavný súd boj s autoritatívnymi tendenciami sám „vyhrať“ nemôže.

Nachádzanie balansu medzi týmito úrovňami je neľahkou úlohou ústavného súdu, ale aj nás všetkých.

Literature

- BALOG, B. *Materiálne jadro Ústavy Slovenskej republiky*. 1. vyd. Žilina: EUROKÓDEX, 2014, 211 s.
- BÁRÁNY, E. Hodnotový základ ústavy. *Ústavný súd* [online]. [cit. 11. 6. 2019]. Dostupné z: https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/992216/Barany_prispevok.pdf/5473f0d8-bb61-42fc-83fd-ecc797bb8037
- FERRARA, A. a F. MICHELMAN. *Polemika o ústavě*. Praha: Nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, 2006, 135 s.

²³ BALOG, B. *Materiálne jadro Ústavy Slovenskej republiky*. 1. vyd. Žilina: EUROKÓDEX, 2014, s. 17.

- HOLLÄNDER, P. Materiální ohnisko ústavy a diskrece ústavodárce. In: *Právník*, č. 4, 2005.
- JUDT, T. *Poválečná Evropa. Dějiny od roku 1945*. Praha: Slovart, 2008, 888 s.
- KOSAŘ, D. a L. VYHNÁNEK. Ústavní identita České republiky. In: *Právník*, č. 10, 2018.
- LIPŠIC, D. Zastupovanie hlavy štátu v parlamentných demokraciách. In: *Justičná revue*, č. 3, 1998.
- PREUSS, O. *Klauzule věčnosti. Je možné odstranit liberální demokracii?* Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, 271 s.
- PROCHÁZKA, R. *Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 140 s.
- TKAČENKO, P. Nová ústava je nezodpovedný hazard. *SME* [online]. [cit. 12. 04. 2019]. Dostupné z: <https://komentare.sme.sk/c/20850058/meciarova-ustava-nam-este-bude-dobra.html>
- Acta facultatis iuridicae Universitatis Comenianae* [online]. 2019, roč. XXXVIII, č. 1 [cit. 12. 1. 2019]. Dostupné z: <https://afi.flaw.uniba.sk/index.php/sk/archiv.html>
- Rozhodnutie Ústavného súdu SR zo dňa 30. 1. 2019, sp. zn. PL. ÚS. 21/2014.

Contact – e-mail

neumann.jakub64@gmail.com

Kritika ideológie práva v právnej teórii Hansa Kelsena a jej význam pre súčasnú právnu vedu

Nikolas Sabján

Právnická fakulta, Univerzita Komenského
v Bratislave, Slovenská republika

Abstract in original language

Cieľom predkladaného príspevku je analýza kritiky ideológie práva, ktorú Hans Kelsen predstavil, okrem iného, v diele Čistá právna náuka. V príspevku poukážeme na niektoré aspekty tejto ideologickej kritiky, ktoré sú z nášho pohľadu relevantné aj pre súčasnú právnu vedu.

Keywords in original language

Hans Kelsen; právny pozitívizmus; čistá právna náuka; ideológia.

Abstract

The submitted paper provides an analysis of the critique of the ideology of law, which was put forward by Hans Kelsen in his Pure Theory of Law. The paper also aims to focus upon some aspects of the said ideological critique, which are relevant for legal science today.

Keywords

Hans Kelsen; Legal Positivism; Pure Theory of Law; Ideology.

1 ÚVOD

Čistá právna náuka bezpochyby predstavovala mŕňnik v rámci právneho pozitívizmu. Bez ohľadu na to, či s ňou v čase publikácie niekto súhlasil alebo ju kritizoval, nezostala bez povšimnutia a zrejme nie je prehnané ani tvrdenie, že po predstavení jej základných téz právna teória buď reagovala afirmatívne alebo kriticky, ale nebolo možné ju odignorovať a obísť.

V súčasnosti je Kelsenova čistá právna náuka takmer na pokraji zabudnutia.¹ Čistá právna náuka je vnímaná ako príliš formalistická (i keď tento pohľad nie je úplne správny)² a je kritizovaná z dôvodu, že ignoruje širší spoločenský kontext, v ktorom právo vzniká a je aplikované. Zároveň je niekedy obviňovaná z toho, že sama nedokáže naplniť ňou požadovanú „čistotu“, t. j. potrebu oddeliť právo od morálnej alebo ideologickej dimenzie.³ Na druhej strane je v niektorých prípadoch prijímaná Kelsenova čistá právna náuka až príliš nekriticky, resp. bez toho, čo sa najmä v kritickvej teórii nazýva imanentná kritika.

Cieľom predmetného príspevku nie je akási obrana Kelsena a jeho čistej právnej náuky, ako ani snaha o kritiku, alebo ak by sme použili post-moderný žargón, dekonštrukcia jeho právnej teórie. Naším cieľom je poukázať na iba jeden konkrétny aspekt čistej právnej náuky, ktorý je však pre ňu zásadný a domnievame sa, že na základe nej je možné priradiť ku Kelsenovej právnej teórii prívlastok „kritická“. Ide, *in concreto*, o ideologickú kritiku práva, resp. to čo nazval Kelsen ako *ideologiekritik*.⁴

Z nášho pohľadu je tento aspekt čistej právnej náuky aktuálny pre súčasnú právnu teóriu a dovoľme si predostrieť v tejto krátkej úvahe mierne riskantnú hypotézu, že niektoré prvky Kelsenovej *ideologiekritik* by mohli slúžiť ako vhodný nástroj aj pre predstaviteľov tzv. kritickvej právnej teórie. S podobným argumentom prišiel aj americký právny filozof Brian Leiter, avšak s tým rozdielom, že sa namiesto Kelsena vo svojej štúdii zameril na iných právnych pozitivistov, ako napríklad Jeremy Bentham a Joseph Raz.⁵

1 Až na pár výnimiek. Pozri napríklad D'ALMEIDA, D. L. et al. (eds.). *Kelsen Revisited. New Essays on the Pure Theory of Law*. Hart Publishing, 2013; MCGARRY, J. et al. (eds.). *Kelsenian Legal Science and the Nature of Law*. Springer, 2017; STEWART, I. The Critical Legal Science of Hans Kelsen. *Journal of Law and Society*, 1990, roč. 17, č. 3, s. 274.

2 Pozri LEITER, B. The Radicalism of Legal Positivism. *University of Chicago Public Law and Legal Theory Working Paper No. 303*, 2010, s. 1; alebo STEWART, op. cit., s. 285–286.

3 Pozri napríklad COHEN, J. The Political Element in Legal Theory: A Look at Kelsen's Pure Theory. *Yale Law Journal*, 1978, roč. 88, č. 1; alebo kritiku zo strany škan-dinávského právneho realizmu, pozri COLOTKA, P., M. KÁČER a L. BERDIŠOVÁ. *Právna filozofia dvadsiateho storočia*. Praha: Leges, 2016, s. 97–101.

4 JABLONER, C. Kelsen and his Circle: The Viennese Years. *European Journal of International Law*, 1998, roč. 9, č. 1, s. 372.

5 LEITER, op. cit.

„Čítať právne texty je podobné jedeniu pilín“; uviedol Kafka v jednom zo svojich listov.⁶ Nie je nesprávne domnievať sa, že táto nie príliš lichotivá Kafkova charakteristika je aplikovateľná aj na Kelsenove texty. Bolo by však nesprávne a kontraproduktívne, ak by sme odignorovali niektoré aspekty čistej právnej náuky bez hlbšej analýzy, teda iba na základe našich predsudkov a domniepok, keďže môžu predstavovať dôležitý prínos aj pre súčasnú právnu vedu.

2 POJEM IDEOLÓGIE V ČISTEJ PRÁVNEJ NÁUKE

V tejto časti predmetného príspevku sa pokúsime bližšie vymedziť Kelsenovu definíciu ideológie. Ešte pred tým, ako sa dostaneme k samotným definičným znakom toho, čo Kelsen nazýva *ideologickú kritiku*, v krátkosti uvedieme niekoľko poznámok k čistej právnej náuke.

Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že si Kelsenova čistá právna náuka vymedzila tri základné ciele: (1) vytvoriť právnu teóriu bez vplyvu iných oblastí, ako napríklad psychológia alebo sociológia; (2) vytvoriť metódu na uznanie rozhodnutí ako „právnych“; (3) formulovať a systematizovať konceptuálny aparát pre právny poriadok.⁷ Čistá právna náuka by mala byť objektívna a univerzálna, s cieľom formulovať v každej časti práva funkciu celého právneho systému (totality). Z uvedeného dôvodu nemožno nazerať na právny poriadok z pohľadu jednotlivca a jeho záujmov. Rozmýšľať o právach musí byť redukované na celý právny poriadok.⁸

Čistá právna náuka teda predstavuje, na jednej strane, určitú metodológiu, ktorá má slúžiť právnym vedcom pri analýze práva, ale, na strane druhej, má aj kritickú dimenziu. Tento kritický prvok spájame práve s ideologickou kritikou najmä prirodzeno-právnych teórií, ale aj vtedajších pozitivisticko-právnych koncepcií. Aj z uvedeného dôvodu (t. j. ideologický charakter spomínaných právnych škôl) ich Kelsen považuje za také, ktoré nespĺňajú štandardy čistej právnej náuky a označuje ich za tzv. „tradičné“ právne teórie. Podobnú dichotómiu, t. j. tradičná/kritická právna veda, používali aj niektorí predstavitelia kritickej právnej školy (CLS), avšak v úplne odlišnom kontexte.⁹

⁶ KAFKA, F. *Letters to Friends, Family and Editors*. Schocken, 1990.

⁷ COHEN, op. cit., s. 3.

⁸ STEWART, op. cit., s. 291.

⁹ Pozri napríklad HUNT, A. The Critique of Law: What is „Critical“ about Critical Legal Theory. *Journal of Law and Society*, 1987, roč. 14, č. 1.

Táto forma kritiky má právne, ako aj sociologické konzekvencie.¹⁰ Ako uvádza Lars Vinx, Kelsenov právny pozitivizmus predstavuje formu spoločenskej kritiky.¹¹ Čistá právna veda má charakter metodologického pozitivizmu, ktorá sa snaží pochopiť právo ako sociálny fakt.¹²

Na druhej strane je však potrebné poukázať na to, že Kelsen neponúka dopodrobna rozpracovanú teóriu ideológie. Pri jeho kritike „tradičnej“ právnej vedy využíva niekoľko rôznych koncepcií ideológie. Treba však dodať, že z Kelsenových štúdií vyplýva, že má vedomosť o rôznych možných definíciách ideológie. Ako sám uvádza, pojem ideológia má viacero významov a niekedy označuje „*ducha tvoriaceho protiklad prírody, inokedy mätiacu predstavu, raz osvetľujúcu, inokedy komoliacu skutočnosť, z toho dôvodu, že treba zohľadniť vzájomne sa vršiacie rozličné ideológie, že vnútri ideologickej oblasti treba rozlišovať viaceré vrstvy a že sa tým relativizuje protiklad ideológie a reality.*“¹³

V Kelsenovom diele je reflektovaná táto mnohoznačnosť pojmu ideológie, na ktorú sa bližšie zameriame. V prvom rade sa Kelsen snaží poukázať na dlho akceptované spojenie práva s morálkou. Hovorí najmä o tom, že je potrebné prekonať názor, „*že právo samotné je súčasťou morálky a že teda každé právo už sú právom je v určitom zmysle a do určitej miery morálne.*“¹⁴ Pre Kelsena sa javí problematickým najmä charakter morálky v porovnaní s právom. Morálka si totižto robí nárok na absolútnu hodnotu, a ak prijmeme tézu o tom, že právo je súčasťou morálky, právu prikladáme presne túto hodnotu, ktorú však nemôže splniť. Inými slovami, za ideologické považuje Kelsen také právne teórie, resp. náuku, ktorá nedokáže od seba oddeliť právo a morálku.

Tento aspekt ďalej zdôrazňuje pri „povinovaní“, resp. pri otázke diferenciácie právnych a morálnych noriem. Podľa Kelsena, napriek tomu, že sa vo vtedajšom pozitívnom práve proklamoval rozdielny charakter právnych a morálnych noriem, zostalo pri právnych normách niečo z absolútnej hodnoty morálky, keďže sa právna norma chápala ako povinovanie. Na tomto mieste prenecháme slovo samotnému Kelsenovi: „*Úsudok,*

¹⁰ JABLONER, op. cit., s. 372.

¹¹ VINX, L. *Hans Kelsen's Pure Theory of Law: Legality and Legitimacy*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 3.

¹² Ibid., s. 15.

¹³ KELSEN, H. *Čistá právna veda*. Bratislava: Kalligram, 2018, s. 70.

¹⁴ Ibid., s. 47.

*že je niečo normované právom, že nejaký obsah podľa práva byť má, nie je nikdy zhabavený predstavy, že toto povinenie je dobré, správne, spravodlivé. V tomto zmysle skutočne definíciu pojmu práva, chápaného ako norma a povinenie, ako ju vytvorila pozitívistická jurisprudencia 19. storočia, nechýba určitý ideologický prvok.*¹⁵

Kelsen teda explicitne poukazuje na „určitý ideologický prvok“ pri uvedenom chápaní právnej normy. Povedané inak, povinenie je pre Kelsena transcendentnou kategóriou. Kritizovaný ideologický prvok sa týka neschopnosti „tradičnej“ právnej vedy (vrátane vtedajšieho právneho pozitivizmu) oddeliť právo od morálky. Naproti tomu čistá právna náuka nerozumie pod právnou normou určitý imperatív, resp. povinenie, ale hypotetický úsudok, pri ktorom dochádza k spájaniu podmieňujúcej skutkovej podstaty a podmieneného následku.¹⁶ Kelsen odmieta kauzalitu typickú pre prírodné vedy a hovorí o tzv. *priraditeľnosti*, ktorá je špecifická pre právo. Uvedený rozdiel vyjadril Kelsen nasledovne: „*Ak prírodný zákon znie: ak je A, musí byť B, potom právny zákon znie: ak je A, potom má byť B, a to bez toho, že by tým vypovedal o morálnej alebo politickej hodnote tohto spojenia.*“¹⁷

Teraz však prejdeme k druhému významu pojmu ideológia v Kelsenovej čistej právnej náuke, ktorá je, domnievame sa, kľúčovým prvkom jeho teórie, a ako uvidíme nižšie, je reflektovaná v jeho výklade vo vzťahu k dualizmu v právnej vede, ktorú sa snaží kriticky analyzovať a zároveň prekonať. Kelsen horeuvedené ideologické atribúty práva (t. j. problematika vzťahu práva a morálky) spája s mocensko-politickými motívmi a konzekvenciami. Čistá právna náuka má za cieľ vyhnúť sa tomu, aby legitimizovala alebo diskvalifikovala určité politické záujmy, resp. určité socio-ekonomické zriadenie. Naopak, jej cieľom, aby „*pochopila pozitívne právo v jeho podstate a aby porozumela pomocou analýzy jeho štruktúre.*“¹⁸ Kelsen považuje ideológiu za fenomén, ktorý má korene v chcení (vôli) a nie v poznaní, a zároveň má pôvod v určitých záujmoch, ktoré sa snaží ospravedlniť, kým veda, resp. čistá právna náuka, chce objasniť svoj predmet. Ideológia buď slúži na to, aby „zakonzervovala“ skutočnosť, a to tým, že ju „zatemňuje“, alebo ju „komolí“, a to s úmyslom ju zničiť a nahradiť inou.¹⁹

15 KEISEN, op. cit., s. 55.

16 Ibid.

17 Ibid, s. 57.

18 Ibid, s. 51.

19 Ibid.

Pri tejto definícii, resp. charakteristike ideológie je potrebné pozastaviť sa a uviesť niekoľko poznámok. V prvom rade tu Kelsen explicitne odmieta ideológiu práva z dôvodu, že má tendenciu *legitimizovať* existujúce spoločenské zriadenie (napr. prirodzeno-právne teórie), alebo toto zriadenie prekonať a nahradiť iným usporiadaním (napr. marxistická kritika práva). Povedané inak, ideológiu Kelsen spája s pojmom *legitimizácia* (viac o nej v nasledujúcej časti). Z nášho pohľadu je toto dôležitým aspektom čistej právnej vedy, ktorý (až na niekoľko výnimiek) v súčasnej právnej vede absentuje, pričom sa domnievame, že je stále aktuálny a zaslúžil by si omnoho viac pozornosti. Máme tým na mysli spôsob, akým právo, resp. v tomto kontexte právna ideológia má tendenciu poskytovať širšiu legitimitu existujúcemu spoločenskému zriadeniu.

Kelsen ďalej tvrdí, že atribútom ideológie je aj tendencia presadzovať určité subjektívne záujmy zo strany tých, ktorí určitú ideológiu (alebo v danom prípade, právnu teóriu) podporujú. Lars Vinx v tejto súvislosti uvádza, že Kelsenov problém s určitou ideológiou nepramení z toho, že by slúžila určitým záujmom. Naopak, Kelsen kritizuje to, že ideológia presadzuje, resp. slúži záujmom, ktoré sú iba čiastočné a nie sú všeobecné, a teda slúžia určitej skupine osôb v spoločnosti.²⁰ To znamená, že Kelsenova požiadavka vedeckosti právnej teórie môže byť splnená v prípade, ak nie je spojená so žiadnymi záujmami, a teda si udržuje „čistotu“, alebo ak je spájaná iba so záujmami, ktoré akceptuje väčšina subjektov.²¹ Vinx sa prikláňa k druhej alternatíve.

Toto má závažné dôsledky pre čistú právnu vedy, pretože v zmysle druhej alternatívy nám môže slúžiť na *ideologiekritiké* iných právnych teórií, ktoré uvedený štandard nespĺňajú. Ako sme už spomenuli vyššie, Kelsen sa domnieva, že právne teórie, ktoré legitimizujú určitý poriadok, majú tendenciu podporovať morálne neospravedliteľné inštitucionálne štruktúry, ktoré popierajú autonómiu osôb, alebo tie, ktoré majú revolučnú formu, t. j. úplné popretie normativity práva. Čistá právna veda však môže slúžiť na kritiku autoritárskych zriadení, ktoré sú legitimizované zo strany konzervatívnych prirodzeno-právnych teórií. Zároveň však má potenciál na obranu rozumnej právnej normativity.²²

²⁰ VINX, op. cit., s. 22.

²¹ Ibid.

²² Ibid., s. 24.

V súlade s vyššie uvedenou Kelsenovou definíciou ideológie je možné dospieť k záveru, že Kelsen nechápe ideológiu iba v klasickom význame, t. j., ak by sme použili marxistický jazyk, akési „falošné vedomie“ (aj keď tento prístup k ideológii je taktiež prítomný v čistej právnej náuke ako uvidíme v ďalšej časti).²³ Ideológia je aj určitý systém presvedčení a ideí, ktoré stabilizujú a legitimizujú vzťahy dominancie alebo v širšom zmysle, určité spoločenské zriadenie, ktoré je nelegitímne.

Kelsen aplikoval toto chápanie ideológie práva (t. j. legitimizácia) v súvislosti s dichotómiou štátu a práva. Tradičná práva veda chápala právo ako jeden aspekt štátu a predpokladala, že môže existovať vláda bez práva. Každopádne je právny systém podriadený a závislý od samotného štátu.²⁴ Štát teda právo vytvára a je ním aj viazaný. Túto tézu sa čistá právna náuka snaží vyvrátiť a poukázať na jej ideologický charakter. Uvedený dualizmus predstavuje ideológiu z dôvodu, že štát legitimizuje svoju existenciu a konanie prostredníctvom práva. Kelsen poukazuje na to, že v tradičnej právnej vede je teda štát chápaný podobne, ako je chápaný Boh v kresťanstve: jedným ako stvoriteľ a vládca. Naproti tomuto Kelsen predkladá svoju teóriu, v zmysle ktorej je štát jednoducho právny poriadok.

3 KRITIKA IDEOLÓGIE PRÁVA PRI VYBRANÝCH TEORETICKO-PRÁVNÝCH OTÁZKACH

3.1 Ideologický charakter dualizmu verejného a súkromného práva

Legitimizačná funkcia ideológie práva je prítomná aj pri dualizme verejného a súkromného práva, ktorú Kelsen otvorene kritizuje a tvrdí, že je potrebné ju prekonať. Je však nutné poukázať aj na to, že v tomto prípade nejde čisto o legitimizačnú funkciu ideológie práva, ale skôr o tzv. epistemologickú koncepciu ideológie, ktorý súvisí s tzv. falošným vedomím. To znamená, že ide o akýsi nesúlad medzi naším subjektívnym vnímaním sveta a „skutočnou“ realitou, kedy ide teda o mystifikáciu.

²³ Marx and Engels Correspondence: Engels to Franz Mehring. *International Publishers* [online]. 1968. Dostupné z: https://www.marxists.org/archive/marx/works/1893/letters/93_07_14.htm

²⁴ COHEN, op. cit., s. 20; Pozri taktiež KELSEN, op. cit., s. 148–149.

Každopádne čistá právna náuka relativizuje toto rozdelenie, ktoré je základným kameňom tradičnej právnej teórie (dichotómia verejného a súkromného práva). Predmetný dualizmus medzi verejným a súkromným právom je, opäť, považovaný zo strany Kelsena za ideológiu.

Presnejšie povedané, táto ideológia slúži na to, aby oslobodila štát od právnych obmedzení alebo vytvorila zdanie, že politická moc a vzťahy dominancie sú výlučne doménou verejného práva, t. j. najmä ústavné alebo správne právo, a na druhej strane absentuje zo sféry súkromného práva. Tento pohľad je klamlivý v tom, že vytvára ilúziu o súkromných vzťahoch v kapitalistickej spoločnosti, pretože ich považuje za nevyhnutne spojené s demokratickými princípmi. Toto je však nesprávne, pretože v kapitalizme môžu byť všeobecné normy, ako aj normy súkromného práva, rovnako demokratického, ako aj autokratického charakteru.²⁵

Kelsen tvrdí, že práva vytvorené v súkromnej sfére, napríklad v rámci zmluvného vzťahu, sú rovnako, ako je to vo verejnom práve priestorom, kde existuje určitý politický boj, resp. určité mocenské vzťahy. Verejné a súkromné právo totižto vychádzajú, v zmysle čistej právnej náuky, z jedného zdroja, ktorým je základná norma (*grundnorm*).²⁶

Nebudeme sa na tomto mieste zaoberať s tým, či táto relativizácia verejného a súkromného práva je správna alebo nie. Na čo by sme však radi poukázali a čo považujeme za dôležité, z pohľadu dnešnej právnej vedy v súvislosti s ideologickou kritikou práva, je argument ohľadom existencie politickej moci a vzťahov dominancie aj v súkromnej sfére. Konkrétne máme na mysli tú skutočnosť, že v oblasti verejného práva sú v súčasnosti, bez väčších pochyb, akceptované určité vzťahy dominancie, kým na súkromnú sféru, resp. súkromné právo sa nazerá ako na priestor, v ktorom subjekty nie sú v hierarchickom postavení, ale v pozícii rovnosti. Napríklad v oblasti občianskeho práva dnes vnímame subjekty ako autonómne a slobodné, ktoré postavení rovnosti a na základe slobodného rozhodnutia vstupujú do rôznych zmluvných a iných právnych vzťahov. To znamená, že sa subjektom

²⁵ KELSEN, op. cit., s. 142–147; Pozri taktiež COHEN, op. cit., s. 27–28; alebo STEWART, op. cit., s. 293.

²⁶ COHEN, op. cit., s. 28; Pozri bližšie vysvetlenie k tejto dichotómii v KELSEN, op. cit., s. 142–147.

garantuje formálna rovnosť, no ignoruje sa materiálna, resp. substantívna nerovnosť medzi nimi. Ignoruje sa práve z dôvodu, že na súkromné právo nazeráme ako na oblasť, kde vzťahy dominancie alebo mocenské vzťahy absentujú. Práve v tomto spočíva ideologický charakter dichotómie medzi verejným a súkromným právom, pri ktorom nemusíme nevyhnutne hovoriť „iba“ o legitimizácii, ale aj o akomsi „falošnom vedomí“ (t. j. diskrepancia medzi realitou a určitými presvedčeniami subjektov). Podobnú kritiku ideológie by sme mohli aplikovať aj na oblasť pracovnoprávných vzťahov, resp. vzťahy medzi zamestnancom a zamestnávateľom. Vo všeobecnosti sa na tieto vzťahy nazerá ako na vzťahy rovnosti, avšak táto rovnosť je iba formálna, ktorá neprihliada na skutočné, materiálne nerovnosti medzi týmito subjektmi.

Tento atribút Kelsenovej kritiky, aj keď mierne modifikovaný a interpretovaný z hľadiska súčasného kontextu, v ktorom sa nachádzame, považujeme za stále aktuálny, nie iba pre tradičnú, ale aj pre kritickú právnu vedu.

3.2 Ideológia pojmu fyzická osoba

Ďalším inštitút, ktorý Kelsen kritizuje aj z pohľadu jej ideologickosti, je fyzická osoba, resp. právny subjekt. Podľa Kelsena ide iba o umelé myšlienkové pomôcky alebo o akýsi pomocný pojem, ktorý bol vytvorený právnou teóriou pod vplyvom antropomorfizujúceho a personifikujúceho jazyka práva. Určitá osoba totižto nedisponuje právami a povinnosťami, ale je súhrnom týchto práv a povinností. Subjekt nie je prirodzenou realitou, ale je to právny konštrukt vytvorený právnou vedou.²⁷ Opäť prenecháme slovo Kelsenovi: „*Človek nie je právnický, ale biologicko-psychologický pojem. Nevýjadruje nijakú pre právo alebo pre právne poznanie danú celistvosť. Je to tak preto lebo právo nemôže uchopiť ľudí v ich totalite vo všetkých ich duchovných a telesných funkciách.*“²⁸

Kelsen ďalej vysvetľuje, že ak sa „*uznáva osoba za personifikáciu určitého komplexu noriem, a tým za personifikáciu určitej – viac alebo menej ľubovoľne individualizovanej – časti objektívneho právneho poriadku, ktorý utvára medzi všetkými ním*

²⁷ KELSEN, op. cit., s. 85; Pozri aj BERAN, K. The Person at Law from the Point of View of Pure Legal Science. *TLQ*, 2013, roč. 1, č. 1.

²⁸ *Ibid.*

*založenými povinnosťami a právami, povinnosťami a právami všetkých osôb organickú, t. j. systematickú jednotu [...] je tým vyriešená aj zdanlivá antinómia medzi individuom a spoločnosťou [...].*²⁹ Čo však považujeme za podstatné v rámci jeho kritiky chápania fyzickej osoby tradičnou právnou vedou je práve skutočnosť, že nerozlišuje medzi osobou (ako biologicko-psychologickým pojmom) a fyzickou osobou (ako právnym konštruktom). Toto je dôležitý moment pre kritiku ideológie práva. Ak je totižto osoba a právny subjekt rovnaký, a teda implicitne dochádza k tomu, že je človek uchopený v jeho celistvosti, totalite, vedie to k dekontextualizácii človeka z jeho podmienok, k odstráneniu identity samotného človeka. Inými slovami, k formalizácii a ignorovaniu jeho podmienok, ktoré tiež ovplyvňujú jeho konanie. Tento právny subjekt je abstrakciou, ktorou sa zakrývajú určité nerovnosti, sociálna stratifikácia, a to na základe triedy, pohlavia, rasy atď. Abstraktný právny subjekt je konštrukt, ktorý je nevyhnutný na naturalizáciu a legitimizáciu súčasného spoločenského zriadenia. Tým, že sa neberú do úvahy atribúty človeka ako trieda, pohlavie, rasa atp. a zameriavame sa iba na individuálnu autonómiu, tento právny subjekt je iba metafyzickou abstrakciou. Právny subjekt stráca konkrétnu identitu (rasa, trieda, pohlavie) a ide iba o abstraktného človeka bez kontextu a histórie.

Costas Douzinas, jeden z popredných predstaviteľov britskej kritickej právnej školy (tzv. BritCrit) hovorí o podobnom ideologickom efekte v súvislosti s konceptom právneho subjektu. Podľa neho tento konštrukt má za následok to, že konkrétnu osobu vymaní z partikulárneho kontextu, ako napríklad rodina, osobná história, spoločenský a kultúrny pôvod, čo zároveň vedie k tomu, že sa z danej osoby stane abstrakcia. Priznanie statusu fyzickej osoby je založené na zabezpečení spoločných čŕt v minimálnom rozsahu pre každého, a nie na rozdielnosti a individuálnych charakteristikách, ktoré robia jednotlivcov jedinečnými.³⁰ Takýto právny konštrukt rovnako ignoruje kontingentné charakteristiky človeka, ako napríklad už spomínaná rasa, pohlavie, sexuálna orientácia, náboženstvo a podobne.³¹ Ako možno vidieť,

²⁹ KELSEN, op. cit., s. 91.

³⁰ DOUZINAS, C. a A. GEAREY. *Critical Jurisprudence. The Political Philosophy of Justice.* Hart Publishing, 2005, s. 182.

³¹ Ibid.

ideologická kritika právneho subjektu v zmysle tradičnej právnej vedy je objektom kritiky aj zo strany niektorých kritických právnych teoretikov.

4 NATURALIZAČNÁ FUNKCIA PRÁVNEJ IDEOLÓGIE: DICHOTÓMIA MEDZI OBJEKTÍVNÝM A SUBJEKTÍVNÝM PRÁVOM

V záverečnej časti predmetnej práce spomenieme ešte jeden aspekt Kelsenovej čistej právnej náuky, ktorý považujeme za zásadný a aktuálny aj pre súčasné teoreticko-právne reflexie. Ide o ďalšiu možnú definíciu pojmu ideológie, ktorú však Kelsen explicitne neuvádza, no podľa nášho názoru je prítomná v jeho teórii. Ide o tzv. „naturalizačný“ efekt, resp. naturalizáciu, ktorú sa určitá ideológia snaží zabezpečiť. Čo sa myslí pod pojmom naturalizácia? Pri našej odpovedi sa opierame o definíciu Terryho Eagletona, podľa ktorého *„úspešné ideológie zabezpečujú, že presvedčenia budú vnímané ako prirodzené a samozrejme – tieto presvedčenia sú v spoločnosti následne charakterizované ako ‚zdravý rozum‘, ktorých zmenu si nikto v zásade ani nedokáže predstaviť.“*³²

Povedané inak, právna ideológia nepôsobí iba legitimizačne, ale vytvára zdanie, že existujúci stav (či už právny alebo vo všeobecnosti, spoločenský) je prirodzený a nezmeniteľný. Je teda potrebné vnímať tento rozdiel medzi legitimizáciou a naturalizáciou. Vysvetlíme si ho na Kelsenovej kritike dualizmu subjektívneho a objektívneho práva.

Kelsen v jeho čistej právnej náuke podrobuje kritickej analýze aj dualizmus objektívneho a subjektívneho práva, ktorý považuje za ideologický. Podľa Kelsena je tvrdenie tradičnej právnej vedy (najmä prirodzeno-právnych teórií) o existencii subjektívnych práv mimo objektívneho práva, resp. ešte pred jeho existenciou ideologická, a to z dôvodu, že v zmysle takého chápania je subjektívne právo, vo vzťahu k objektívnemu, transcendentálnou kategóriou.³³ Ide teda o určité obmedzenie, hranicu, pre objektívne právo, resp. právny poriadok, ktorý nemôže prekročiť. Dualizmus subjektívneho a objektívneho práva teda vyjadruje myšlienku, že subjektívne právo predchádza objektívnemu.

³² EAGLETON, T. *Ideology. An Introduction*. London: Verso, 1991, s. 58.

³³ KELSEN, op. cit., s. 77.

Naviac, subjektívne právo je vždy spájané (vedome alebo nevedome) so súkromným vlastníctvom (ako aj s právnym subjektom), ktoré má právny poriadok chrániť pred tým, aby bolo zrušené. Kelsen naopak tvrdí, že subjektívne práva nevychádzajú z individuálnych záujmov alebo preferencií, ale sú garantované existujúcim právnym systémom (vychádzajú teda z objektívneho práva, ale nikdy nemôžu existovať mimo neho).³⁴

Keďže so subjektívnym právom sa automaticky spája súkromné vlastníctvo, tradičná právna veda prikladá tomuto inštitútu „prirodzený“, neprekonaateľný a večný charakter. Inými slovami ho naturalizuje. Stáva sa základom právneho systému, ktorý tento právny systém musí garantovať a nemôže ho v žiadnom prípade popierať. Prioritou každého právneho systému je teda ochrana súkromného vlastníctva. Mimochodom, sám Kelsen tvrdil, že až po tom, ako sa nám podarí oslobodiť právo a štát od ideologických predsudkov, je možné dospieť ku zmene spoločnosti, ktorá by zahŕňala aj zmenu výrobných prostriedkov na kolektívne vlastníctvo.³⁵

Zároveň, odvolávajú sa opäť na Douzinasu, ďalším efektom právnej ideológie vo vzťahu k subjektívnym právam a súkromnému vlastníctvu je vytváranie mylnej predstavy o tom, že súkromné vlastníctvo je identické s výrobnými prostriedkami.³⁶ Napríklad výrobné prostriedky pre ekonomickú aktivitu (pôda, továrne, stroje) sa stotožňujú s osobným vlastníctvom. Zásadný rozdiel však spočíva v tom, že výrobné prostriedky sú využívané aj na praktiky kontroly, vykorisťovania a dominancie. Ideológia v tomto smere napomáha k akceptovaniu pochybných a nelegitímnych právnych a spoločenských praktík.³⁷

Myslíme si však, že tento naturalizačný efekt ideológie práva je možné rozšíriť na celé spoločenské zriadenie, nie iba na inštitút súkromného vlastníctva (ktorý je však pre súčasné socio-ekonomické zriadenie kľúčové). Právo napomáha k presvedčeniu u subjektov, že existujúce usporiadanie spoločnosti je „prirodzené“ a večné. Z tohto dôvodu sa domnievame, že aj tento aspekt ideologickej kritiky práva je mimoriadne aktuálny.

³⁴ Ibid.

³⁵ JABLONER, op. cit., s. 378.

³⁶ DOUZINAS, C. *The Radical Philosophy of Rights*. Oxon: Routledge, 2019, s. 125.

³⁷ Ibid.

5 ZÁVER

V predmetnej práci sme sa zamerali na niektoré aspekty Kelsenovej kritiky ideológie práva, ktoré by mohli byť nápomocné súčasnej právnej vede pri kritickkej analýze práva. Poukázali sme na skutočnosť, že Kelsen neaplikoval jednu definíciu ideológie a sám si bol vedomý toho, že tento pojem má niekoľko významov. Pod „čistotou“, a teda neideologickosťou právnej vedy rozumel Kelsen v prvom rade to, že musí byť oddelená od morálky.

Na druhej strane však Kelsen chápal právnu ideológiu aj ako prostriedok, ktorý napomáhal alebo priamo legitimizoval určité spoločenské usporiadanie. V súvislosti s problematikou legitimizácie sme poukázali na príklad dualizmu štátu a práva, ako aj verejného a súkromného práva.

V ďalšej časti práce sme mohli vidieť, že Kelsenovu definíciu ideológie možno chápať aj v tradičnom zmysle. Inými slovami to, čo nazývali niektorí predstavitelia marxistickej teórie „falošné vedomie“. V tomto kontexte sme analyzovali fyzickú osobu, resp. právny subjekt a zrejme by bolo možné subsumovať do tejto kategórie aj otázku dualizmu verejného a súkromného práva (legitimizačná funkcia a falošné vedomie sa totižto nemusia vždy vylučovať).

Napriek tomu, že Kelsen explicitne nespomína v kontexte právnej ideológie pojem naturalizácia, v záverečnej časti práce sme sa pokúsili o jeho vymedzenie a snažili sme sa predostrieť argument, že tento aspekt ideológie je taktiež prítomný v Kelsenovej teórii. Konkrétne sme ho identifikovali pri jeho kritike dualizmu subjektívneho a objektívneho práva, ktoré považoval Kelsen za ideologické.

Hlavným cieľom tejto práce však bolo poukázať na aktuálnosť niektorých aspektov ideologickej kritiky práva v Kelsenovej právnej teórii. Myslíme si, že aj v súčasnosti je potrebné uskutočniť detailnejšiu analýzu súvisiacu s problematikou legitimizácie a naturalizácie v oblasti práva a Kelsenova *ideologiekritik* nám môže slúžiť ako určitá inšpirácia.

Literature

BERAN, K. The Person at Law from the Point of View of Pure Legal Science. *TLQ*, 2013, roč. 1, č. 1.

- COHEN, J. The Political Element in Legal Theory: A Look at Kelsen's Pure Theory. *Yale Law Journal*, 1978, roč. 88, č. 1.
- COLOTKA, P., M. KÁČER a L. BERDISOVÁ. *Právna filozofia dvadsiateho storočia*. Praha: Leges, 2016.
- D'ALMEIDA, D. L et al. (eds.). *Kelsen Revisited. New Essays on the Pure Theory of Law*. Hart Publishing, 2013.
- DOUZINAS, C. a A. GEAREY. *Critical Jurisprudence. The Political Philosophy of Justice*, Hart Publishing, 2005.
- DOUZINAS, C. *The Radical Philosophy of Rights*. Oxon: Routledge, 2019.
- EAGLETON, T. *Ideology. An Introduction*. London: Verso, 1991.
- HUNT, A. The Critique of Law: What is „Critical“ about Critical Legal Theory. *Journal of Law and Society*, 1987, roč. 14, č. 1.
- JABLONER, C. Kelsen and his Circle: The Viennese Years. *European Journal of International Law*, 1998, roč. 9, č. 1.
- KAFKA, F. *Letters to Friends, Family and Editors*. Schoken, 1990.
- KELSEN, H. *Čistá právna náuka*. Bratislava: Kalligram, 2018.
- LEITER, B. The Radicalism of Legal Positivism. *University of Chicago Public Law and Legal Theory Working Paper No. 303*, 2010.
- Marx and Engels Correspondence: Engels to Franz Mehring. *International Publishers* [online]. 1968. Dostupné z: https://www.marxists.org/archive/marx/works/1893/letters/93_07_14.htm
- MCGARRY, J. et al. (eds.). *Kelsenian Legal Science and the Nature of Law*. Springer, 2017.
- STEWART, I. The Critical Legal Science of Hans Kelsen. *Journal of Law and Society*, 1990, roč. 17, č. 3.
- VINX, L. *Hans Kelsen's Pure Theory of Law: Legality and Legitimacy*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

Contact – e-mail

nikolas.sabjan@flaw.uniba.sk

Weinberger, fenomenologie, idealismus

Jan Strya

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Weinberger je znám svou teorií institucí i příspěvkem k logice norem. Základním pojmem ležícím v základech těchto úvah, stejně jako i mnohých jiných, je pro Weinbergera pojem *normy*. Postulování takové entity ve sféře praktického rozvažování však není neproblematické. Zejména Weinbergerův návrh vybudovat specifický systém logiky norem vyžaduje odpovídající filozofické zdůvodnění pojmu *normy*. Tento příspěvek zejména zkoumá, zda takový základ může poskytovat fenomenologie, pokud zvážíme, že Weinberger, jak se zdá, vychází z některých jejích pojmů.

Keywords in original language

Norma; fenomenologie; myšlenkový objekt; logika norem; deontická logika; idealismus.

Abstract

Weinberger is well-known for his theory of institutions as well as for his contribution to the logic of norms. The underlying concept of these accounts, as well as of many others, is for Weinberger that of *norm*. Positing such an entity in the sphere of practical reasoning is, however, not unproblematic. In particular, Weinberger's proposal to construct a specific system of norm-logic requires adequate philosophical grounding of the concept of *norm*. This paper particularly examines whether phenomenology can provide such grounding, considering that Weinberger appears to have employed some of its concept as a starting point.

Keywords

Norm; Phenomenology; Thought-Object; Norm-Logic; Deontic Logic; Idealism.

1 ÚVOD

Ota Weinberger proslul zejména jako právní logik a (spolu)zakladatel neoinstitucionální teorie práva. Věřím, že jeho dílo není třeba dlouze představovat, ačkoli při značně širší Weinbergerova záběru¹ je složitým úkolem obsáhnout jej v úplnosti. Toto pestré množství originálních úvah, ať již z oblasti teorie demokracie, teleologie nebo axiologie,² ovšem protkávají skrz naskrz některé základní myšlenky, z nichž jednu (snad dokonce tu nejzásadnější) představuje myšlenka existence norem jakožto entit význačných pro oblast praktických úvah, respektive rozvažování o lidském jednání, jeho účelech a regulativech. Toto Weinbergerovo silné přesvědčení je do určité míry důsledkem myšlenkové tradice započaté Kantem, jež důsledně oddělila teoretický a praktický rozum a posléze dva světy – faktů (toho, co je) a normativity (toho, co má být). Rozhodně však není jejím nekritickým následováním. Kategorie *bytí* (facticita, Sein) a *měti bytí* (normativita, Sollen) jsou totiž opředeny mnoha nejasnostmi, zvláště zdůvodnění Sollen coby stejně primitivní (ve smyslu fundamentální) kategorie jako Sein představuje složitý filosofický problém, s nímž se mnozí svérázně vypořádali tak, že tuto kategorii prostě přijali jako danou.³ Weinberger mezi ně nepatřil, naopak se proti řadě pokračovatelů (novo)kantovské tradice, zejm. vůči Kelsenovi, v některých směrech důsledně vymezoval.⁴ Obě kategorie tak sice jsou v jisté podobě přítomny ve Weinbergerově myšlení, avšak na jedné straně se Weinberger snažil překonat jejich oddělenost a poukázat spíše na vzájemnou podmíněnost,⁵

1 Tuto širší dobře demonstruje například výběr jeho esejí v knize nazvané „Filozofie, právo, morálka“ – srov. WEINBERGER, O. *Filozofie, právo, morálka: (problémy praktické filozofie)*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.

2 Srov. Ibid., s. 90–108, respektive s. 131–147; dále WEINBERGER, O. *Základy právní logiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 159–181.

3 Srov. WEYR, F. *Teorie práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 23 a násled.

4 Weinberger zejména odmítal Kelsenovo ztotožňování normy se smyslem volního aktu – srov. MacCORMICK, Neil a Ota WEINBERGER. *An institutional theory of law: new approaches to legal positivism*. Hingham: Kluwer Academic Publishers, 1986, s. 33; Dále např. WEINBERGER, 1993, op. cit., s. 68–71.

5 Srov. MacCORMICK, WEINBERGER, op. cit., s. 37 a násled.

jinde rozdíl mezi „je“ a „má být“ transformoval do oblasti filozofie jazyka v podobě návrhu zavést dichotomní sémantiku.⁶

V jiné formě je reziduem uvedené tradice ve Weinbergerově myšlení přesvědčení o existenci norem. To ostatně tvoří základ jak jeho logických úvah, tak institucionalistického chápání práva, v tomto druhém případě se snaží zachovat normy jakožto nezbytný předpoklad a utvářející element institucí – instituce existují vůbec skrze jejich utvářející pravidla, relativně k systému norem. Instituce jsou ovšem jak pravidly určený, tak reálný – ve smyslu pravidlům odpovídajícímu jednání – fenomén. V této souvislosti se projevuje zmiňovaný kritický prvek Weinbergerova přejímání normativistické tradice spočívající v uvědomění, že koncepce vykládající normu jako pouze ideální entitu může být právem napadena z (objektivního) idealismu, podobně jako i mnohé jiné konstrukce filozofické metafyziky. Weinberger se proto snaží o originální spojení ideálního momentu existence normy s momentem reálným – pojetí, které *„se vyhýbá nástrahám idealismu, proti nimž realisté a materialisté vždy oprávněně vznášeli námitky, a na druhé straně se vyhýbá nástrahám redukcionismu, k nimž realisté vždy sklouzávali“*⁷. Rovněž Weinbergerovy úvahy o logice jsou zásadně ovlivněny přesvědčením o existenci norem, které tvoří předpoklad pro budování specifického logického systému reflektujícího praktické úsudky, jehož jsou normy jakožto specifické myšlenkové objekty základními jednotkami, podobně jako propozice v případě úsudků teoretických (faktických) – tzv. normologický optimismus, jak tento postoj nazval sám Weinberger. Tento příspěvek pojednává právě o Weinbergerově pojmu normy, spíše však v kontextu jeho budování logiky norem, i když možné nedostatky filozofického zdůvodnění existence normy jsou dost možná způsobilé zasáhnout v ještě větší míře jeho koncepci institucí.

Inspirací pro tento příspěvek však nebyl žádný z textů zabývajících se ryze logickými otázkami, nýbrž Weinbergerova kapitola „Norma jako myšlenka a jako

⁶ Jeho zdůvodnění této potřeby bylo originální – využil poznatky z teorie jednání, které je procesem řízeným dvěma principiálně odlišnými typy informací. Těmito typy jsou informace skutkové a informace praktické, přičemž druhé uvedené vyjadřují „volní stav“ – postoje, preference, účely atd. K rozhodnutí subjektu týkajícímu se určitého jednání totiž nepostačují kauzální či situační poznatky (informace o „skutečnostech“), nýbrž do řídicího procesu vstupují i informace praktické. Ty poté vyjadřujeme normativními větami. (Srov. WEINBERGER, 1993, op. cit., s. 25 a násl.)

⁷ MacCORMICK, WEINBERGER, op. cit., s. 6.

realita“ v knize *An Institutional Theory of Law*⁸. Jde o záměrnou volbu, neboť Weinberger zde, jak se alespoň *prima facie* zdá, staví na jistých filosofických východiscích, která by byla způsobilá vyobrazit jeho pojetí normy v poněkud novém světle. Předmětem tohoto textu je zkoumání uvedených východisek, zejména toho, do jaké míry byl Weinberger při jejich užívání důsledný. Toho bude docíleno v prvé řadě předpokládáním, že tato východiska spadají do rámce určitého filosofického systému, konkrétně fenomenologie, aby poté bylo předvedeno, zda závěry, k nimž Weinberger dospívá, jsou s tímto systémem kompatibilní. Pokud poté v tomto směru zjistím nekoherenci, bude nutno též hodnotit, do jaké míry ob stojí Weinbergerovo pojetí samo o sobě, tentokrát v rámci spíše obecného formálnělogického paradigmatu bez rekurzu k určitému systému, který by jeho úvahy doplnil o potřebný filosofický základ.

Fenomenologické východisko se u Weinbergera projevuje, zjednodušeně řečeno, v uvažování normy jakožto myšlenkového objektu (*thought-object*), to však nikoli ve smyslu konkrétního mentálního procesu (představy, soudu v psychologickém smyslu atd.) konkrétního subjektu, nýbrž v ideálním smyslu, tedy myšlenkového objektu, který je předmětem psychického výkonu, respektive se v něm manifestuje a je v něm tzv. abstraktivně uchopován.⁹ Vymezení obecného paradigmatu formální logiky je o poznání složitější a z hlediska tohoto příspěvku ne tolik podstatné, proto jej s jistým zjednodušením charakterizují zejména níže v textu jako paradigma extenzionálně budované formální logiky. Bylo by též možné zařadit základní pojmy takových logických systémů do paradigmatu analytické filozofie. Řadit Weinbergera do této tradice se poté může jevit překvapivě, avšak z mnoha (zejména logických) úvah Weinbergera je patrné, že se analytickou filozofií zabýval a na některé autory taktéž explicitně reagoval. Netvrdím ovšem ani v jednom případě, že se Weinberger výslovně hlásil k tě či oné filozofické koncepci, nýbrž že si z těchto (vědomě či nevědomě, v druhém smyslu zřejmě duchem doby) vypůjčil některé základní pojmy.

⁸ MacCORMICK, WEINBERGER, op. cit.; Autorem knihy, jež představuje spíše soubor esejí, je kromě Weinbergera dále Neil MacCormick, který prakticky současně s Weinbergem, avšak nezávisle na něm, formuloval teze neoinstitutcionální teorie práva.

⁹ Srov. MacCORMICK, WEINBERGER, op. cit., s. 33.; K Husserlovu výkladu srov. HUSSERL, Edmund. *Logical investigations. Volume I*. New York: Routledge, 2001, s. 165 a násl.

2 VÝCHOZÍ ÚVAHY TÝKAJÍCÍ SE LOGIKY, SÉMANTIKY A ONTICKÉHO STATUTU NOREM

Debata o existenci norem má v právní filosofii nezpochybnitelné místo. I v současnosti, kdy do právní filosofie pronikají metaetické koncepce a řada normativních jevů se explikuje pomocí (pragmatických) teorií argumentace, má smysl se ptát, zda a v jakém smyslu je právo myšlenkovým systémem sestávajícím z určitých významových jednot, ať již je označujeme jako normy a konstruujeme vlastnosti, které jsou normám obvykle připisovány,¹⁰ nebo tyto jednoty pojmáme jako (deskriptivní) propozice, které jsou pouze zvláštními akty vůle povyšovány do světa Sollen. Pokud právo považujeme za hodnoticí systém, lze se v souvislosti s takovými významovými jednotami dále ptát: pokud je právo systémem významů, vykazuje takový systém konzistenci¹¹ a je alespoň v nějakém smyslu „rozhodnutelný“? Tím zde však nemyslíme rozhodnutelnost, jak se standardně chápe ve formálních systémech klasické logiky, nýbrž to, zda při daných skutkových okolnostech dává relativně jednoznačné a bezrosporné evaluace [např. modalitami „dovolené“, „zakázáno“]. Tato otázka by přitom mohla reprezentovat základní motiv pro logické úvahy v rámci normativní oblasti, pokud se termínu „logika“ připiše dostatečně široký význam. Je na druhou stranu zřejmé, že otázkou jejich logické povahy se úvahy o normách zdaleka nevyčerpávají. Naopak, zdá se být v souladu s intuicí spíše nejdříve vyjasnit charakter objektu, jenž nazýváme normou, tedy jak jeho ontický status, tak možnosti poznání, a teprve poté posuzovat, zda se takový objekt účastní – a to ještě ve zvláštním smyslu – logických vztahů.

Logika je ambigní termín, jenž v základu označuje jak vědu či studium usuzování (respektive objektivního vztahu vyplývání), tak samotný kánon správného usuzování, tj. logický systém umožňující hodnotit určité úsudky jako logicky validní a invalidní. Logiku norem jakožto logický systém konstruují

¹⁰ Stanovení toho, co má být, a tím vztah k lidskému jednání, obecnost předepisování, voluntaristická povaha, hypotetická struktura apod.

¹¹ S užitím tohoto termínu ovšem souvisí vůbec náhled na možnost či nemožnost logiky norem jako takové, nikoli logiky normativních vět, respektive vět o normách. Autoři, vč. Weinbergera, kteří takovou možnost připouštějí, totiž logické vztahy neexplikují pomocí pojmu pravdivosti a následně nepracují s klasickým pojmem konzistence (bezrospornosti) logického systému – srov. WEINBERGER, 1993, op. cit., s. 34.

někteří autoři¹² pomocí modifikace logiky propozic (pokud význam termínu „propozice“ redukuje na sémantickou stránku deskriptivních vět¹³ – pak logikou propozic označujeme výrokovou logiku a její výrazové rozšíření o určité strukturní části výroků za logiku predikátovou). Tato modifikace spočívá zjednodušeně řečeno v (i) nahrazení propozičních obsahů jinými entitami spolu s (ii) odpovídajícím rozšířením výrokově logického kalkulu o určité operátory (potažmo predikáty).¹⁴ Weinberger postupoval rovněž pomocí (i), když propozici nahradil právě normou, kterou považoval za význam normativní věty, stejně jako je propozice významem věty deskriptivní. Nahradit propozice normami bez dalšího pochopitelně nestačí, rozdíl by zde byl pouze terminologický. Normy musí být specifické objekty logiky norem obzvláště tehdy, má-li se tato logika odlišovat od logiky výrokové, což byl Weinbergerův záměr, a s tím, jak se mění objekt logiky, mění se i její systém či celkové paradigma určitého logického systému.

Ten či onen logický systém poté determinují následující tři elementy: a) základní pojmy, b) základní (schématické) jazykové formulace těchto pojmů (axiomy a pravidla odvozování), a c) filosofický základ. Zatímco s a) a b) se setkáváme pravidelně při úvahách o budování logických systémů, c) reprezentuje spíše meta-vědecký pohled, projevující se výhradně ve filozofických úvahách o logice. Že pro kategorizaci logických systémů je vhodné zavést také c), lze nahlédnout například z následujícího faktu. Některé systémy modální logiky se odlišují od výrokové logiky v tom, že jejich jazyk

¹² Srov. JØRGENSEN, J. Imperatives and logic. In: *Erkenntnis*, 1937, roč. 7, č. 1, s. 291; Na druhé straně von Wright ve slavném článku „Deontic Logic“, jímž položil základy deontické logiky, zavádí jako analogii k propozičním obsahům (nikoli propozicím) pojem *aktu* (či jednání) jakožto vlastnosti určitého jednání (např. krádež nebo smlouva) a namísto pravdivostní funkce jsou tyto akty ohodnoceny „prováděcí“ funkcí (performance-function) hodnotami „provedeno“ a „neprovedeno“. Von Wright však jimi nehodnotí celé věty, nýbrž jen akty jako jejich strukturní momenty, k nimž se dále připojí modality „zakázáno“ a „příkázáno“, jež jsou ovšem v rámci systému modelovány pomocí predikátu P (*dovoleno*). Věty (respektive smysluplné formule systému) jsou poté považovány za propozice, např. jednání A je zakázáno [v rámci systému modelováno jako $\neg P(A)$]. V tomto směru jde v případě von Wrighta o modifikovanou klasickou predikátovou logiku – viz dále v textu. (Srov. WRIGHT, G. H. von. Deontic Logic. In: *Mind*, 1951, roč. 60, č. 237 (Jan.), s. 2–5)

¹³ Taková redukce však není příliš přesvědčivá, neboť deskriptivní věta je deskriptivní pouze na základě svého významu, jehož vlastnost „být deskriptivní“ by měla být blíže vymezena.

¹⁴ Srov. výše pozn. pod čarou 11.

je oproti výrokové logice rozšířen o určité operátory (reprezentující aletické modalitý – výše uvedený princip (ii)],¹⁵ přesto jde stále podstatně o výrokovou logiku založenou na extenzionálním paradigmatu,¹⁶ v níž se objevují tytéž logické spojky a která s klasickou výrokovou logikou sdílí i axiomatický základ. I když by zajisté bylo třeba další upřesnění, označím všechny takové logické systémy, které s výrokovou logikou sdílejí základní pojem propozice, propozičními logikami a všechny systémy založené na extenzionálním paradigmatu extenzionálními logikami.¹⁷ Od těchto logik lze poté odlišovat logiky intenzionální¹⁸, logiky non-propoziční, avšak dále ještě v obecnějším smyslu takové „meta-logické“ systémy, které lze označit souhrnně jako „neformální logiky“.¹⁹ Jedna ze zásadních tezí Weinbergerových úvah o logice poté spočívá v tom, že logiku norem nelze považovat za logiku propoziční, nýbrž je třeba vybudovat zcela nový normově logický systém prakticky od základů. Jen takový systém byl totiž schopen adekvátně reflektovat zvláštnosti norem jakožto *sui generis* myšlenkových objektů.

Lze poté podat dobré důvody, proč je postup spočívající nejdříve v nalezení a následném zkoumání vlastností skutečně logických objektů, a teprve poté

- 15 Dále ještě o tzv. sémantiku možných světů, která je pomocným sémantickým pojmem teorie pro účely definice operátorů, kdy například operátor *nutnosti* ($\Box$) se definuje tak, že formule $\Box P$ je pravdivá právě tehdy, když P je pravdivá ve všech množných světech w , respektive tehdy, pokud je pravdivá ve w a ve všech u , pro které platí $w R u$, kde R je relace dosažitelnosti ($R \subseteq \mathcal{W} \times \mathcal{W}$, kde $\mathcal{W}$ je množina možných světů).
- 16 Sémantika možných světů je nutná právě pro zachování extenzionality, neboť bez ní nejsou výrazové prostředky modální logiky schopny postřehnout logické vztahy dané aletickými modalitami na intenzionální úrovni, jelikož klasický princip substituce *saha veritate* zde neplatí. Například úsudek:
Nutně $8 < 10$.
Počet planet je 8.
Tedy: Nutně počet planet < 10 .
je logicky invalidní. Ačkoli se tedy logiky používající sémantiku možných světů označují jako intenzionální, je to z toho důvodu, že se snaží modelovat intenze. Činí tak ovšem stále extenzionálními prostředky (například pojmáním hodnot funkce [intenze] jako třídy).
- 17 Spadá sem tedy například i intuicionistická logika, ačkoli odmítá některé základní pojmy klasické výrokové logiky (např. dvojhodnotovost, ne zcela přesně vyjadřovanou zákonem vyloučeného třetího v podobě $P \vee \neg P$) převážně za účelem zabránění tzv. nekonstruktivním existenčním důkazům.
- 18 Za takovéto logiky považují tzv. hyperintenzionální logiky, které pracují s dalšími pojmy jako konstrukce (Tichého transparentní intenzionální logika) nebo procedury (Cresswell). V jejich základu stojí právě uvědomění, že třídivé modelování intenzí je v některých kontextech nedostatečné.
- 19 Za předpokladu, že je lze stále smysluplně označit za logický systém.

budování logického systému, nutný. Jejich výklad podal zejména Edmund Husserl ve svých Logických zkoumáních²⁰, přičemž zavedl do filozofie fenomenologickou metodu. Zdá se přitom, že Weinberger čerpal při konstrukci svého pojmu normy, a to minimálně v pozdějších dílech (vč. práce, která mě inspirovala k tomuto příspěvku), právě z fenomenologických východisek.

3 FENOMENOLOGICKÁ VÝCHODISKA WEINBERGEROVA POJMU NORMY

V běžné jazykové zkušenosti si všímáme sémantického rozdílu mezi větami typu „X je Y ($Y_1, \dots, Y_n$)“ a „X má být Y ($Y_1, \dots, Y_n$)“. Druhý výraz charakterizujeme jako preskriptivní větu, první jako deskriptivní větu. Norma je pro Weinbergera ve vztahu k preskriptivní větě totéž, co propozice u věty deskriptivní – jde o význam normativní věty. Sémantická úroveň by zde nicméně ještě měla být specifikována, např. fregovská tradice rozlišuje minimálně dvě úrovně významu, totiž význam (Bedeutung, později označovaný jako extenze) a smysl (Sinn, intenze), jimž v případě vět odpovídají *myslenka* a *pravdivostní hodnota*.²¹ Propozice je také poměrně nejasný termín, nebudu zde ovšem rozvíjet klasické quineovské námitky proti existenci propozic,²² i když v principu by je bylo možno transformovat i do oblasti praktických tvrzení – z hlediska neutrálních sémantických úvah nic nebrání tomu považovat i normu za určitou propozici, pokud chápeme propozici v dostatečně širokém smyslu, tj. zejména bez toho, že bychom byli sevření určitou koncepcí pravdivosti²³ nebo předpokládali zvláštní systémově řídicí funkci praktických informací jakožto zvláštních významů. Přesto z hlediska

²⁰ HUSSERL, op. cit.

²¹ Srov. FREGE, G. Über Sinn und Bedeutung. In: *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*, 1892, roč. 100, s. 25–50; Logická analýza přirozeného jazyka provedená například systémem Tichého transparentní intenzionální logiky ovšem zavedením pojmu konstrukce přidává další sémantické objekty – srov. TICHÝ, P. *The foundations of Frege's logic*. Berlin: Walter de Gruyter, 1988.

²² Viz QUINE, W. V. *Philosophy of logic*. Cambridge (MA): Harvard University Press, 1986, s. 3 a násl.

²³ Zejména mezi představiteli diskurzivních teorií (Alexy, Habermas) se najdou tací, kteří z hlediska pravdivosti nerozlišují mezi deskriptivními a preskriptivními větami – Weinberger se proti tomuto ovšem vymezuje (srov. WEINBERGER, O. *Norm und Institution: eine Einführung in die Theorie des Rechts*. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1988, s. 53).

budování logiky norem – je-li norma považována, v případě praktických vět, za obdobu propozic, pak je norma buďto smyslem (myšlenkou), nebo referentem, jimiž jsou ovšem v případě deskriptivních vět pravdivostní hodnoty. V poměru k námitkám proti propozicím je proto v případě norem více urgentní poněkud jiná námitka: postulujeme-li normy jakožto specifické významové entity, pak z jazykové zkušenosti běžně soudíme na možnost různého jazykového vyjádření téže normy, dokonce máme dobré důvody myslet si,²⁴ že různé jazykové výrazy vyjadřují sice různé významy,²⁵ avšak vztahují se k jedné normě. Pokud ovšem uvažujeme normu bez vázanosti na konkrétní význam ($\neq$ jazykové vyjádření), uvažujeme ji v objektivním smyslu, tedy ve smyslu jakéhosi samostatně existujícího objektu. Weinberger s tímto stanoviskem souhlasí, dokonce přiznává existenci i takové normě, která nikdy nebyla jazykově vyjádřena.²⁶ Nemůže však připustit čistě ideální existenci normy kdesi v třetí říši, neboť si dobře uvědomuje výše naznačené nebezpečí námitky proti objektivně idealistickým konstrukcím a ostatně i celá jeho koncepce institucí spočívá v propojení normativistického a sociologického pohledu. Zdá se, že řešení tohoto problému našel ve fenomenologii. Weinberger totiž tvrdí, že normy jsou v husserlovském smyslu myšlenkovými objekty (thought-objects)²⁷ a zachovávají si charakteristiky všech ostatních myšlenkových objektů, které objevuje fenomenologie, zejména pak specifické spojení ideálního a reálného momentu.

Pro bližší objasnění tohoto je potřeba učinit krátký fenomenologický exkurs. Základy tohoto filozofického systému, jak již řečeno, položil Edmund Husserl ve svých Logických zkoumáních. Ač původem matematik, Husserl se intenzivně zabýval logikou a filozofií. Ovlivněn anti-psychologickou kritikou svých raných prací mj. o filozofii aritmetiky,²⁸ rozpracoval filosofický

²⁴ Vezmeme-li totiž jednotlivé výrazy nacházející se ve dvou odlišných jazykových vyjádřeních S1 a S2 normy X, tyto výrazy mohou mít – alespoň na úrovni intenze – různé významy. To přitom jak u „deskriptivní“ složky (např. vyjádření „je zakázáno kouřit“ a „je zakázáno vdechování a vydechování látky spalované hořením“), tak u normativní složky (tak lze například modalitu „zakázáno“, „příkázáno“ a „dovolené“ vyjádřit vždy pomocí pouze jedné z nich).

²⁵ Tím myslím intenzionální sémantickou úroveň odpovídající smyslu či myšlence ve fregovském pojetí.

²⁶ Viz MacCORMICK, WEINBERGER, op. cit., 33.

²⁷ Ibid.

²⁸ Zejména kritikou Gottloba Frega.

systém, jehož účelem je mimo jiné poskytnout filosofický základ logickým pojmům a zákonům jakožto ideálními, objektivními entitám, nikoli jejich manifestacím v subjektivním vědomí, jehož studium je předmětem psychologie. Ovšem ačkoli sleduje trend v podobě „odpsychologizace“ logiky, cílem jeho koncepce, na rozdíl například od Frege, není formalizace a matematizace logiky spočívající v maximální názornosti, nýbrž zachování toho, co později moderní logika pod vlivem fregovské tradice opustila, čili celé sféry – řekli bychom dnešními slovy – neformální logiky. Husserlova koncepce je také hlubší z hlediska filozofického zdůvodnění a opírá se o mnohem fundamentálnější základy přesahující do teorie poznání.

Avšak podobně jako Frege u své extenzionální sémantické úrovně v případě vět stál i Husserl před problémem objektivního idealismu – pokud objektem zkoumání logiky nejsou subjektivní myšlenkové akty přítomné při usuzování subjektu, jak rozumět objektivnímu smyslu či ideální existenci předmětů logiky? Frege nakonec sklouzl k platonismu, když kromě kontroverzní intenzionální úrovně jazykového významu (již uvedený smysl [Sinn] a myšlenka) výslovně přiznal za význam (deskriptivních) vět „pravdu“ a „nepravdu“ jako až metafyzické objekty. Husserl postupuje důkladněji, a to nejdříve deskripce, následně analýzou právě oněch subjektivních aktů, které se týkají usuzování. Za tím účelem mnohem komplexněji analyzuje i otázku jazykového významu.²⁹ Na rozdíl od naivně postulovaných „objektů“ vnějšího světa jakožto denotátů výrazů (významů na extenzionální úrovni ve Fregově schématu) rozlišuje více rovin – zejména rovinu významové intence a významového vyplnění. Ještě důležitější je ovšem rozlišení významu ve smyslu konkrétní významové intence v konkrétním aktu konkrétního subjektu, od ideálního objektu – předmětu konkrétního aktu. Jedině v takovémto objektivním chápání mohou být významy podle Husserla skutečně logickými objekty, čímž odlišuje sféru logického od sféry psychologického: logika není studiem konkrétních úsudků, nýbrž ideálních vztahů mezi myšlenkovými obsahy v objektivním smyslu, abstrahovanými z konkrétních myšlenkových aktů a v těchto při každém takovém konkrétním aktu také subjektem abstraktivně „uchopovaný“.

²⁹ Je s podivem, že si jeho sémantické úvahy ve filozofii jazyka nevysloužily větší pozornost.

Nejen to, že Weinberger považuje normy za myšlenkové objekty v naznačeném objektivním smyslu,³⁰ indikuje fenomenologické východisko. V souladu s tímto východiskem Weinberger dále tvrdí, že normy nemají pouze subjektivní existenci v jednotlivém konkrétním myšlenkovém (resp. psychologickém) aktu subjektu, nýbrž existují (rovněž a v pravém smyslu) jako ideální. Připojuje poté úvahu o tom, že i ideální existence je existencí, ačkoli ne prostorovou (natož materiální), nýbrž pouze časovou.³¹

Z pozice normologického optimismu však toto Weinbergerovi nestačí – naopak potřebuje, aby normy vykazovaly specifickou logickou povahu, neboť jinak mohou být jejich logické vztahy vyjádřeny prostě již existujícími propozičními logickými systémy. Normy podle Weinbergera nemohou být ani pravdivé, ani nepravdivé, a jsou tak podřízeny i jistým specifickým logickým vztahům – v opačném případě totiž nemá smysl činit rozlišení jednotlivých logických objektů, prostě jen jinak pojmenujeme (binární) hodnoty, které v logickém systému jeho objektům přiřazujeme. Otázkou nyní je, zda při zdůvodňování této specifické povahy norem jakožto myšlenkových objektů, mezi nimiž dále platí i specifické logické vztahy, činí Weinberger za dost fenomenologické metodě, jejíž východiska přijal.

V prvé řadě Weinberger odůvodňuje zvláštní povahu norem jakožto ideálních entit lingvistickým pozorováním – normy vyjadřujeme různými výrazovými prostředky; dále poukazuje na různou pragmatickou funkci deskriptivních a normativních vět.³² Důležité se zdá být dále zdůvodnění logické, kde Weinberger tvrdí, že operátory jako určující konstrukční prvky normativní věty odráží primitivní pojmy.³³ Podobně podle Weinbergera nelze deskriptivní věty „přeložit“ do deskriptivního jazyka, tj. normativní význam vyjádřit deskriptivními prostředky. Konečně je z logických důvodů zmíněn tzv. Poincarého postulát, který v současnosti označujeme spíše jako Hume-Jørgensenova teze – zjednodušeně řečeno nemožnost vyvodit větu „má být X“ z věty „je X“ (a *vice versa*). Zřejmě nejvýznamnější Weinbergerem předkládaný důvod z perspektivy fenomenologického východiska spočívá

30 Ačkoli dále jim připisuje rovněž reálný rozměr existence, tj. vztažený k prostoročasovým událostem – srov. MacCORMICK, WEINBERGER, op. cit., s. 37 a násl.

31 Ibid., s. 38.

32 Ibid., s. 35.

33 Ibid.

ve vztahu normy k pozorovatelné skutečnosti (jevu); rozdíl, který je dále základem dělení tzv. tvrdých a institucionálních faktů (*brute and institutional facts*³⁴). Weinberger zde, ve shodě s některými dalšími autory (např. Searle), tvrdí, že některé fakty, tzn. deskriptivní poznatky, nejsou odvoditelné z prostého pozorování skutečnosti ve smyslu materiálního (prostoroočasového) světa. K těmto tzv. institucionálním faktům typu uzavření smlouvy, přijetí zákona atd. nedospíváme na základě prostého smyslového pozorování – pozorovat lze pouze těmto faktům odpovídající děje (podání ruky [při uzavření smlouvy] nebo hlasování na schůzi komory parlamentu [přijetí zákona] jakožto *brute facts*).³⁵ Naopak tyto fakty lze smysluplně tvrdit teprve rekurzem na normativní základ příslušných institucí.

Analyzujeme-li blíže rozlišení mezi *institutional* a *brute facts* spočívající v tom, že prvé uvedené jsou záležitostí smysly vnímané materiální (prostoroočasové) existence, kdežto druhé nelze takto přímo „pozorovat“, v prvé řadě bychom měli volit přesnější terminologii, například vyvarovat se právě používání vágního výrazu „materiální existence“. Co totiž mnohdy míníme materiální existencí, je ve skutečnosti jevem, prostým nerefektovaným názorným poznatkem. Jevem rozumíme primitivně určený percept (počitek); v prvé řadě tedy máme smyslovou látku (data) podávanou vnímajícímu vědomí. Že v této látce aktuálně ihned identifikujeme určité objekty, určité vztahy, že jsme takto ihned obeznámeni s určitým „obsahem“ perceptu ve smyslu objektů a dalších určení, pokud je nám smysly podáváno nějaké externí datum, ovšem není vlastní tomuto perceptu samému, nýbrž naší zkušenosti, která si již primitivně vytvořila určité mentální struktury, které jsou poté „vkládány do“ onoho perceptu. Vnější (materiální) existenci považujeme za skutečnost, pokud však nebudeme redukovat skutečnost na prostý jev,

³⁴ Tyto termíny v dalším textu nepřekládám kvůli nemožnosti přesně vyjádřit význam termínu „brute fact“. Pracovním, avšak ne příliš přesným překladem by snad mohl být „tvrdý fakt“.

³⁵ Toto rozlišení rozpracovává Weinberger zejména v citované knize *An Institutional Theory of Law*. Ačkoli navrhuje dílčí změny Searlovy terminologie, podstatně jeho rozlišení mezi *brute* a *institutional facts* přejímá. Za *brute facts* pak v zásadě považuje deskripce objektů pomocí vlastností chápaných v intenzionálním smyslu, a dále i stavů věcí, které se od prvně uvedených deskripcí liší přidáním časového parametru a trajektorie. Žádná další rozlišení mezi vlastnostmi a stavy však nepřipojuje, naopak uzavírá, že „deskripce výše uvedeného druhu tak zahrnují vše, co může být označeno jako pozitivně existující“. (Srov. MacCORMICK, WEINBERGER, op. cit., s. 78–80)

tedy se spíše přidržíme běžné terminologie, která jev a skutečnost staví do opozice, měli bychom buďto usoudit, že skutečnost je rovna zkušenosti, anebo na druhé straně že je potřeba kritérium, podle kterého uspořádat primitivně ve zkušenosti utvořené poznatky do takového systému, který teprve bude možno nazvat skutečností. První možnost by se mohla jevit jako základní paradigma empirismu, avšak empirismus má jistě vyšší ambice než jen přijímat to, co se každému intuitivně – bez specifického reflexivního racionálního zkoumání – utvořilo ve vědomí jako systém zkušenostních poznatků. Množiny poznatků lze označit za vědecké systémy a teorie teprve tehdy, bylo-li výše uvedené kritérium uspokojivě nalezeno a ospravedlněno (s vědomím toho, že toto kritérium je v čase proměnlivé, což ostatně dokazuje i historie vědy [a filozofie]) – teprve poté tyto systémy určují, co je skutečností a následně materiální existencí.

S vědomím uvedeného nelze akceptovat rozlišení institucionálních a tvrdých faktů v tak dogmatické podobě, jaká je obvykle předkládána. Co je to *brute fact*, bude totiž mnohdy předmětem polemiky – kritérium prostého „pozorování“, natož vágní „materiální existence“ je zcela nedostačující. Ačkoli zde není prostor pro důkladnější úvahy stran tohoto kritéria, v každém případě se nejedná o kritérium názorné, nýbrž o kritérium kognitivní. Provedme následující úvahu, jejímž předpokladem, nikoli ovšem nekontroverzním, je, že percept může být myšlenkově uchopen kterýmkoli pojmem p_n z třídy pojmů P určené následujícími charakteristikami: 1) p je aplikovatelný na percept v v tom smyslu, že je myšlen tehdy, pokud je vnímán percept v , 2) p_n je reprodukovatelný v tom smyslu, že je-li aplikován na percept v_1 a v_2 , pak v_1 a v_2 považujeme za instance p_n a soudíme, že v_1 a v_2 jsou shodné podle p (respektive že „jsou p “). Existuje-li nyní třída pojmů p_n , lze myslet dva subjekty A a B , kdy při totožném v určí A v jako p_1 , B určí v jako p_2 . Z toho vyplývá, že kritérium určení v jako p_n nemůže (aktuálně) spočívat v názoru (v jevu), nýbrž v systému pojmů p , respektive v určitém vztahu p_n (spoludeterminovaného celým systémem pojmů p) k názornosti. Navíc redukovat kategorii faktů na pouze dvě třídy, z nichž jednu tvoří fakty mající jakýsi přímý předobraz v pozorovatelném obsahu (jevu), druhou fakty, jejichž předpokladem je existence institucí (tj. podle Weinbergera i existence norem), se ukazuje jako neodůvodněné. Myšlenkových objektů utvářejících

fakty (jakožto poznatky složené z myšlenkových objektů), které nemohou být myšleny přímo na základě perceptu, je celá řada – dá se říci, že jde o veškeré vyšší abstraktní pojmy.³⁶

Fenomenologická metoda si klade za cíl mj. právě vysvětlovat tato kognitivní kritéria a přivést tak pojmy k určitosti ve vztahu k názornosti (významovému vyplnění). Provádí tedy analýzu prožitků či subjektivních aktů, v nichž jsou pojmy jako myšlenkové objekty „zakomponovány“ v podobě významové intence, čímž chce odhalit možná kolísání obsahu těchto pojmů, skryté víceznačnosti a následné chyby v usuzování. Přitom chce umožnit subjektu vymanit se z naivního postoje, který zkušenostní poznatky (nerexlexivní aplikace pojmů ve výše uvedeném smyslu) považuje za věci o sobě.³⁷ Jedná se o bezesporu náročnou kognitivní činnost, která začíná analýzou jazyka, respektive prožitků fungujících jako významová intence a významové vyplnění v rámci komunikace.³⁸ Husserl tyto prožitky označuje jako fenomenologické jednoty, čímž vyjadřuje, že i reflexivní postoj nejdříve k těmto prožitkům přistupuje jako k celkům, v nichž je poté nutno identifikovat jednotlivé momenty a jejich charaktery (srov. výše). V případě jazykového výrazu, například, si v prvé řadě všímáme určité „motivační“ jednoty spočívající v tom, že je-li dán výraz jako mluvený či psaný znak, tato danost „motivuje“ subjekt k myšlení jeho významu (znak jako vnímaný jev indikuje určité mentální akty). Bližší analýza však ukazuje, že v této jednotě jsou ukryty další dílčí akty týkající se jak výrazové, tak významové stránky. V případě výrazu takto rozlišujeme určitý percept, který indikuje výraz jako to obecné, co uchopujeme ve všech instancích výrazu. Z hlediska výrazové stránky pak

³⁶ Nejsm toho názoru, že například fakt, že druhá derivace dráhy podle času je zrychlením, může být *brute fact* – v právě uvedeném smyslu nemá primitivní názornou předlohu, neboť derivace je matematický koncept, fundamentální v analýze, jenž byl rozpracován až v 17. století Leibnizem a Newtonem. [Nic na tom nemění fakt, že lze derivaci graficky znázornit – bez porozumění matematickému smyslu tohoto konceptu nepůjde než o křivku, které se dotýká přímka právě v jednom bodě]. Fyzikální fakty operující s derivací jakožto fundamentálním pojmem matematické analýzy však jistě nejsou ani institucionální fakty. Tento fakt operuje jak s názorem, tak s určitou racionální konstrukcí. Totéž lze ovšem říci i o institucionálních faktech. Je tak spíše otázkou, zda institucionální fakty vydělovat z jakési obecné kategorie faktů založených na systémech vyšších abstraktních pojmů.

³⁷ Srov. HUSSERL, op. cit., s. 169.

³⁸ Husserl v tomto směru rozlišuje komunikační funkci výrazů od jejich „interního“ užívání (v rámci interního duševního života). (Ibid., s. 189–191)

rozlišujeme to, co znak „vyjevuje“ (a co znamená, a teprve v tom, co znamená, ještě jmenovaný objekt a význam v užším smyslu (mysl, intenze).³⁹ Následně dospívá k ideálním významům, které zkoumá v obecnosti z hlediska jejich „adekvace“ vůči znamenání předmětnosti, tj. analyzuje apriorní zákonitosti jakéhosi vztahu odpovídání významu a toho, co tento význam intuitivně „vyplňuje“ či potvrzuje.⁴⁰ Tyto významy má dále logika podle Husserla charakterizovat co do jejich podstatných rodů a druhů a na základě toho pak formulovat ideální zákony, které musí splňovat veškeré konkrétní vědy jakožto systémy významů (teorií), má-li mít jejich význam skutečnou platnost.

Weinberger při svém zdůvodnění existence normy jako zvláštního myšlenkového objektu používá spíše takové logické kritérium, které by Husserl označil za naivní. Jedním z hlavních motivů Husserlových logických zkoumání je totiž právě hloubkově analyzovat subjektivní akty souzení, které jsou uskutečňovány v souvislosti s klasicky budovanými logickými systémy, a to za účelem nalezení jejich ideálních (apriorních) základů (a důvodů) – překonání „naivní faktické platnosti a aplikací při aplikaci standardně budované logiky po vzoru matematických věd.“⁴¹ Weinberger ovšem při svém zdůvodnění specifického rodu a druhu normy jakožto ideálního významu není takto filozoficky důsledný, dokonce řada primitivních pojmů, jimiž se pokouší tuto existenci norem zdůvodnit, spíše předpokládá zdůvodnění. I pokud Weinberger požaduje, aby norma byla platnou logickou jednotkou, jež je objektivní ve smyslu svého jednoznačného určení „logickými“ vazbami k ostatním normám či myšlenkovým objektům,⁴² jde zároveň o postulování koherentního objektivního logického systému a jakýsi systémový přístup určující vlastnost prvku s ohledem na celek. Tato koherence sama ovšem nepostačuje z hlediska fenomenologické metody, stejně jako i ostatní důvody zvláštní povahy normy jako myšlenkového objektu podávané Weinbergerem. Tyto důvody jsou akceptovatelné z pohledu logicistního paradigmatu, které se utvořilo v myšlenkové tradici analytické filozofie,

³⁹ HUSSERL, op. cit., s. 188.

⁴⁰ Ibid., s. 224–225.

⁴¹ Čímž chce Husserl patrně vyjádřit prostě to, že bychom si měli být skutečně vědomi toho, co při těchto logických soudech, typicky při jejich aplikacích v konkrétních vědách, činíme, tj. disponovat hlubokým porozuměním tomuto.

⁴² WEINBERGER, 1993, op. cit., s. 37.

kteří ovšem podle Husserla naléhavě vyžaduje fenomenologické zdůvodnění. Z výše uvedeného tedy plyne, že Weinbergerova koncepce existence norem není koherentní s filozofickým systémem fenomenologie, která tak Weinbergerovi nemůže poskytovat dostatečný implicitní filozofický základ. Takový závěr je problematický pro Weinbergerovo pojetí norem z toho důvodu, že Weinberger užívá některé pojmy z fenomenologické analýzy (ideální existence předmětu ve smyslu jeho abstrahovatelnosti ze subjektivních aktů atd.).

Na stěžejní otázku tohoto příspěvku je tímto zodpovězeno, v následujícím ovšem podrobím zkoumání v krátkosti ještě zvláštní Weinbergerovo chápání normy z hlediska logického paradigmatu analytickofilozofické tradice, kterou započal (zejména⁴³) Gottlob Frege.

4 ZDŮVODNĚNÍ ZVLÁŠTNÍ POVAHY NOREM V RÁMCI LOGICKÝCH ÚVAH

S prvním rozpracováním deontických modalit (zakázáno, příkázáno, dovoleno apod.) v podobě logického systému vybudovaného axiomatickou metodou a symbolickými prostředky přišel Georg Henrik von Wright v roce 1951.⁴⁴ Wright si všiml faktu, že aletické, epistemické i deontické modalitě sdílejí určité vlastnosti s modalitami existenciálními, za které považoval zjednodušeně řečeno kvantifikátory klasické predikátové logiky⁴⁵. Jak již bylo naznačeno výše (pozn. pod čarou 11), von Wright konstruuje určité zvláštní vlastnosti v podobě (typů) jednání.⁴⁶ Zavádí poté zvláštní predikát

⁴³ Myšlenka formálních systémů, tj. modelování (přirozeně jazykových) logických a matematických vztahů pomocí metody axiomatizace s použitím umělých jazyků, dal spolu s Fregem základ taktéž Giuseppe Peano, který, na rozdíl od Fregova pojmového písma, použil tradiční symbolismus. Připomenout je v této souvislosti nutno taktéž George Boolea, jehož algebra již byla zmiňována výše.

⁴⁴ Srov. WRIGHT, op. cit., dále WRIGHT, G. H. von. *An essay in modal logic*. Amsterdam: North-Holland Pub., 1951.

⁴⁵ Rozlišoval tak univerzální existenciální modalitu P („pro všechna x platí, že x je P^c “), existenční modalitu P (existuje alespoň jedno x , pro které platí x je P^c) a prázdnou modalitu P („pro žádné x neplatí, že x je P^c [P je prázdná třída]).

⁴⁶ Například krádež v jeho systému neoznačuje konkrétní jednání jednotlivce v určitém prostoru a čase spočívající, například, v jeho protiprávním zmocnění se cizí věci s úmyslem si ji присvojit, nýbrž považuje krádež za uvedenou obecnou charakteristiku, která má toto a řada dalších konkrétních jednání.

„dovoleno“ pomocí metateoretických pojmů „přikázáno“ a „zakázáno“. Tento predikát poté aplikuje na jednání podobně, jako jsou v případě predikátové logiky aplikovány predikáty na individua (a jejich třídy) s tím rozdílem, že predikát P modeluje modalitu přikázáno a zakázáno, a podle toho je definičně určeno jeho fungování v rámci logického systému. Další zvláštnost von Wrightova systému spočívá v tom, že dovoluje aplikovat negaci jak na samotný predikát „být dovoleno“, tak na jednání, k němuž se predikát vztahuje. To je nutné k vyjádření modalit přikázáno a zakázáno pouze predikátem P (např. propozice „A je povinné“ se zapíše jako $\neg P \neg A$ [není dovoleno non-A]). To s sebou ihned nese jistou interpretační obtíž – pokud ve von Wrightově systému označuje A jednání jako vlastnost (tedy obecnou, nikoli individuální entitu), v predikátové logice bychom $\neg A$ interpretovali spíše jako $\forall x \neg A(x)$. Predikátová logika totiž nezná nic jako negaci výrazu za predikátem, tj. individua, o němž je vypořádáno (ne)nálezení do určité třídy. Proto v případě evaluace proměnné x tak, že pro x budou pravdivé formule $Pn(x)$, kde Pn označuje třídu různých predikátů vyjadřujících charakteristiky jednání x , může být i formule $\forall x \neg A(x)$ pravdivá.⁴⁷ Oproti tomu výraz „není dovoleno non-A“ je nutno interpretovat striktně v tom smyslu, že vylučuje veškerá jednání (Pn) taková, která nejsou A.

Tento moment není jediným problematickým místem (klasické) deontické logiky – dalším je například Rossův paradox.⁴⁸ I tato zjištění utvrzovala Weinbergera v jeho pozici normologického optimismu, a následně pak i v přesvědčení o existenci norem jakožto zvláštních myšlenkových objektů vůbec. To ovšem nic nemění na tom, že pro ospravedlnění teze, že výše uvedené nedostatky deontické logiky jakožto propozičního logického systému (srov. kategorizaci logických systémů výše) mohou být odstraněny konstruováním svébytné logiky norem, je třeba buďto zvolit výše naznačený postup, tj. předložit dostatečný filozofický základ specifické logické povaze norem, anebo skutečně vybudovat konzistentní logický systém, který bude souladný s našimi primitivními intuicemi týkajícími se deontických modalit. A jelikož

⁴⁷ Jinými slovy i tehdy, jsou-li splnitelné formule $P1(x) \dots, Pn(x)$, kde $Pn \neq A$, je formule $\forall x \neg A(x)$ splnitelná.

⁴⁸ K dalším důvodům, proč nelze propozičním systémem modelovat logické vztahy v normativní či praktické oblasti, srov. WEINBERGER, O. The Logic of Norms Founded on Descriptive Language. In: *Ratio Juris*, 1991, roč. 4, č. 3, s. 284–307.

výše bylo předvedeno, že v případě první možnosti Weinberger není příliš důsledný, zbývá možnost druhá. Nehodlám zde však detailně rozebírat Weinbergerovy úvahy týkající se rozpracování jeho vlastního systému logiky norem, nastíním proto pouze základní obrysy spolu s kritikou výše uvedených důvodů zvláštní existence norem, které Weinberger předložil v práci *An Institutional Theory of Law* a které doposud nebyly rozebrány.⁴⁹ Tyto důvody, jak mám za to, totiž míří právě spíše do oblasti logické, než že rozvíjely Weinbergerovo fenomenologické východisko.

Logický systém, jak již nastíněno, vždy modeluje určité před-teoretické intuice, v tomto případě intuice týkající se logického vyplývání. Teoretická hodnota takového systému se pak odvíjí od toho, do jaké míry jsou tyto intuice zachyceny exaktními formálně logickými prostředky, které byly, pokud se týče extenzionálních propozičních logik, přivedeny k dokonalosti vybudováním formálních systémů umožňujících mechanickými manipulacemi se znaky hodnotit platnost naprosté většiny správně utvořených formulí daného systému.⁵⁰ Tato exaktnost však není bez problémů, naopak v některých případech dává takové výsledky, které stojí v rozporu s intuicí.⁵¹ Proto i budování formálních logických systémů musí být korigováno oním intuitivním kritériem, v případě deontické logiky pak primitivními pojmy příkazu, zákazu či dovolení. V tomto směru je ovšem Weinbergerovým návrhem modelovat zcela specifický objekt – normu.

Fakt, že logický systém modeluje intuice týkající se deontických modalit, které se projevují v přirozeně jazykových vyjádřeních, sám o sobě nepostačuje pro to, abychom se při analýze těchto intuic soustředili na pragmatickou rovinu komunikace. Poukaz na různost pragmatických funkcí deskriptivních a normativních vět totiž může představovat odůvodnění existence norem pouze tehdy, vyjasní-li se, co se míní pragmatickou funkcí: jde o zvláštní způsob rozumění výrazu samému? Určují různou pragmatickou funkci propozičního obsahu určitá pomocná vyjádření (nebo způsoby vyjádření)? Nebo je taková funkce produktem usuzování, které kromě významu výrazu bere

⁴⁹ Srov. část 3 tohoto příspěvku.

⁵⁰ Hodnocení všech takových formulí vyloučil Kurt Gödel svými známými teorémy o neúplnosti.

⁵¹ Například již zmiňované nekonstruktivní existenční důkazy.

v potaz i další okolnosti (situace, širší kontext výpovědi, osobu mluvčího a jeho postavení atd.)?

Weinberger ovšem nebyl expresivistou v tom smyslu, že by považoval praktické výpovědi za v zásadě deskriptivní obsahy, kdy pragmatická funkce výpovědi (například ilokuční akt s takovou výpovědí spojený), jejichž významem jsou tyto obsahy, teprve udává jejich odlišnost od deskriptivní věty. Weinberger naopak považoval normativní operátor za sémantickou entitu.⁵² To se poté projevuje v jeho zdůvodnění zvláštní povahy norem odkazem na konstrukci (normativně-) logického systému. Ze strukturálně-systémového hlediska lze proti tomuto namítnout, že v rámci logického systému jsou logické vlastnosti určitého primitivního pojmu (např. operátoru) konstruovány s ohledem na ostatní prvky tohoto systému. Formální systém takto vyjadřuje strukturu, která může být splňována různými modely. Jde o jednu z ústředních vlastností formálních systémů, které díky tomuto faktu připouštějí různé interpretace. Například formální systém Peanovy aritmetiky má jako model přirozená čísla, ovšem nejen přirozená čísla. Volba primitivních pojmů (např. operátorů) pro konstrukce v rámci systému je pak do jisté míry arbitrární – jednotlivé objekty jsou charakterizovány strukturálními vazbami (tj., řečeno systémově teoreticky, ve vztahu k celku). Za primitivní pojem logického systému by proto měl být považován spíše primitivní pojem přirozeného jazyka (a s ním související logická intuice). Ovšem fakt, že doposud nebyl zkonstruován takový systém, který by adekvátně modeloval naše intuice týkající se deontických modalit, nepředstavuje sám o sobě postačující podporu tvrzení, že tyto intuice nelze modelovat podobně jako aletické modalit, nýbrž pomocí specifického logického systému odchylovajícího se od propozičního paradigmatu, který namísto propozic operuje s normami. Ontický status těchto entit (nemluvě o souvisejících epistemologických otázkách) takto zůstává stále nejasný.

5 ZÁVĚR

Domnívám se, že záměrem Weinbergera, i když nikoli explicitně vyjádřeným, je budovat logiku norem po vzoru moderní formální logiky, nikoli

⁵² Srov. ALCHOURRON, C. E. a E. BULYGIN. Pragmatic Foundations for a Logic of Norms. In: *Rechtstheorie*, 1984, roč. 15, s. 454.

k logice přistupovat po vzoru filozofické logiky. Poté měl především nalézt důvod, proč a jak se normy jakožto významy normativních vět z hlediska své (formálně logické) funkce liší od propozic jakožto významů deskriptivních vět. Pokud se však od propozic liší v podobném smyslu jako objekty tvořící předmět standardních deontických logik, je obtížně udržitelná Weinbergerova pozice normologického optimismu tvrdící existenci norem jakožto zvláštních logických objektů. Pokud k logice naopak přistupuje z filozofické perspektivy, musí být Weinberger důkladný ohledně metody postupu, volí-li určité filozofické východisko. A je-li jím fenomenologie, měl by, pokud nenalezne odlišnou variantu, postupovat fenomenologickými přípravnými pracemi tak, jak to činí Husserl ve svých logických zkoumáních. Fenomenologické metodě však Weinberger za dost nečiní, nemůže z ní tedy čerpat ani další odůvodnění svého specifického pojmu normy. Pak ovšem musí předložit jiné přesvědčivé důvody pro udržení existence norem jako zvláštních myšlenkových objektů v ideálním smyslu, jakož i z hlediska jejich považování za logicky natolik význačné objekty, aby si rozpracování předvědeckých intuic ohledně normativního vyplývání vyžádalo změnu určitého logického paradigmatu, a to zejména tak, že norma bude stejně primitivní nositel logických vztahů jako propozice.

Příspěvek zkoumal obě dvě tyto perspektivy, důraz byl kladen na filozofická východiska Weinbergerova pojmu normy jako specifického myšlenkového objektu. Přednesl jsem argumenty ve prospěch tvrzení, že Weinberger není při užívání konkrétně fenomenologického východiska důsledný. Poté jsem se v krátkosti zabýval tím, zda je jeho pozice normologického optimismu udržitelná i bez potřebného hlubšího filozofického základu, čistě v rámci paradigmatu klasické logiky. I z této perspektivy jsem identifikoval směry, jimiž by se mohla ubírat další kritika uvedené Weinbergovy pozice. V té souvislosti je ovšem nutno konečně dodat, že Weinberger sám později svůj pro-normologický postoj poněkud revidoval a připouštěl v určitém smyslu i vybudování logického systému norem založeného na odpovídající modifikaci propoziční logiky.⁵³

⁵³ Srov. WEINBERGER, 1991, op. cit.

Literature

- ALCHOURRON, Carlos E. a Eugenio BULYGIN. Pragmatic Foundations for a Logic of Norms. In: *Rechtstheorie*, 1984, roč. 15, s. 453–464.
- FREGE, Gottlob. Über Sinn und Bedeutung. In: *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*, 1892, roč. 100, s. 25–50.
- HUSSERL, Edmund: *Logical investigations. Volume I*. New York: Routledge, 2001. ISBN 0-415-24189-8.
- JØRGENSEN, Jørgen. Imperatives and logic. In: *Erkenntnis*, 1937, roč. 7, č. 1, s. 288–296.
- MacCORMICK, Neil a Ota WEINBERGER: *An institutional theory of law: new approaches to legal positivism*. Hingham: Kluwer Academic Publishers, 1986. ISBN 90-277-2079-7.
- QUINE, Willard van Orman. *Philosophy of logic*. Cambridge (MA): Harvard University Press, 1986. ISBN 0-674-66563-5.
- TICHÝ, Pavel. *The foundations of Frege's logic*. Berlin: Walter de Gruyter, 1988, xiii, 303 s. ISBN 3-11-011668-5.
- WEINBERGER, Ota. *Filozofie, právo, morálka: (problémy praktické filozofie)*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, 178 s. ISBN 80-210-0613-7.
- WEINBERGER, Ota. *Norm und Institution: eine Einführung in die Theorie des Rechts*. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1988. ISBN 3-214-06047-3.
- WEINBERGER, Ota. The Logic of Norms Founded on Descriptive Language. In: *Ratio Juris*, 1991, roč. 4, č. 3, s. 284–307.
- WEINBERGER, Ota. *Základy právní logiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, 263 s. ISBN 80-210-0827-X.
- WEYR, František. *Teorie práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, xxx, 388 s. ISBN 978-80-7552-000-5.
- WRIGHT, Georg Henrik von. Deontic Logic. In: *Mind*, 1951, roč. 60, č. 237, s. 1–15.
- WRIGHT, Georg Henrik von. *An Essay in Modal Logic*. Amsterdam: North-Holland Pub., 1951.

Contact – e-mail

Jan.strya@lam.muni.cz

Dialog s normativní teorií

Linda Tvrdíková

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Tento příspěvek je veden v duchu pomyslného dialogu autorky s normativní teorií. V jeho rámci budou rozebrány základní východiska normativní teorie, které budou konfrontovány s alternativním přístupem. V rámci tohoto dialogu má být poukázáno na to, že normativní teorie s sebou nese určitá rizika a že i přes to, že měla bezpochyby velký přínos pro právní vědu, tak podle názoru autorky není zcela ideálním přístupem k právu. Rozebráno bude zejména to, zda existují dva „světy“ – svět bytí („Sein“) a svět mětí („Sollen“). Zda je opravdu obsah, pokud se hovoří o právní normě, tím, od čeho může být abstrahováno a zda pouhá logická struktura právních norem a právního řádu stačí k tomu, aby bylo dosaženo správné interpretace.

Keyword in original language

Právní norma; inference; intencionalita; normativní teorie; logika.

Abstract

This paper is conceived as an imaginary dialog of the author with normative theory of law. It will analyze the bases of normative theory. This bases will be confronted with an alternative approach. The author will point out some of the risks which are connected with the approach of the normative theory, despite the fact that normative theory was really fruitfull. In this paper the concept of two „wolds“ – the world of IS („Sein“) and the world of OUGHT („Sollen“) – will be confronted with the alternative approach which is in author's point of view better one. Another thing which will be discussed is the question whether the content of the norms is really irrelevant and not needed and whether mere logical structure of the law and norms can be sufficient to the right interpretation of law.

Keywords

Norms; Inference; Intentionality; Normative Theory; Logic.

1 ÚVOD

Motto: „Ty aspekty věcí, které jsou pro nás nejzávažnější, zůstávají skryté pro svoji jednoduchost a každodennost. (Člověk to nemůže postřehnout, – protože to má pořád před očima.) Toho, co představuje nejvlastnější základy jeho bádání, si člověk vůbec nepovšimne. Ledaže by někdy upoutalo jeho pozornost právě toto. – A to znamená, že to, co je, jakmile jsme to jen uviděli, tím nejnápadnějším a nejsilnějším, uniká naší pozornosti.“

Ludwig Wittgenstein

Záměrem tohoto příspěvku je vedení pomyslného dialogu s normativní teorií. Jeho úkolem není detailní popsání normativní teorie. Záměrem je to, abychom se zamysleli nad možnými úskalími, které s sebou může normativní teorie podle názoru autorky nést.

Jak bude tento dialog probíhat? Normativní teorie má své základní premisy, z kterých vychází, má nějakou základní charakteristiku. Tyto základní premisy, východiska a charakteristiky budou rozebrány a konfrontovány s alternativním přístupem. Tento příspěvek si neklade primárně za cíl ukázat to, že by byla normativní teorie špatným přístupem. Domnívám se, že by to byl cíl poměrně náročný, neboť v rámci normativní teorie bylo dosaženo poznání, které není vhodné zpochybňovat. Tento přístup měl, podle mého názoru, své opodstatnění a rozhodně přinesl své ovoce.

Například profesor Večeřa zmiňuje jako hlavní přínosy Brněnské normativní právní školy, které měly dokonce i mezinárodní dosah, následující:

1. „formulovala stupňovitou výstavbu právního řádu,
2. položila důraz na pojem povinnosti oproti sankci¹ či oprávnění,
3. dala silný impuls k rozvíjení logiky norem a strukturální teorie práva,

¹ Hans Kelsen, který byl Weyrovým současníkem, formuloval a vycházel tzv. „sankční teorii právních norem“. Ta zjednodušeně řečeno představovala to, že pokud je někomu dána povinnost a on ji nesplní, má následovat sankce. Viz KEISEN, Hans. *Pure Theory of Law*. 4. vyd. Berkeley: University of California Press, 2008, 356 s., s. 50 a násl. ISBN 1584775785.

4. *zřetelně odlišila úvahy de lege lata a de lege ferenda.*²

Snaha o zkonstruování logického schématu, do kterého by mohla být včleněna každá právní norma, kde by na základě tohoto schématu mohla být každá právní norma rekonstruována a analyzována je pochopitelná. Toto správné zařazení, analyzování a rekonstruování má být nástrojem pro správnou interpretaci právní normy jako takové. Na základě tohoto stanovení formální struktury normy by mělo být dosaženo toho, že bude možno popsat přesnými pojmy její obsah, například nějakou konkrétní povinnost, nebo právo a stanovit její působnost.³ Toto pojetí, jak se zdá, odpovídá požadavku na to, aby právo bylo předvídatelné. Má však být takováto předvídatelnost práva, která se zakládá na logickém schématu, to, na čem nám nejvíce záleží? A je vůbec možné vybudovat toto logické schéma bez přihlednutí k obsahu, tedy pouze na základě formy?

2 DVA SVĚTY – „SEIN“ A „SOLLEN“

Pokud se hovoří o normativní teorii, pak se uvádí její základní východisko, kterým je to, že existují dva „světy“. Svět toho, co je („Sein“) a svět toho, co má být („Sollen“). Podle normativní teorie není možné, aby docházelo k tomu, že budou směřovány poznatky o tom, co je, kde k těmto poznatkům docházíme prostřednictvím kauzálního vidění, s poznatky o tom, co má být, kde k těmto poznatkům docházíme na základě „normativního vidění“. Bylo tedy důsledně rozlišováno poznávání a chtění jako dva druhy racionality. Otázka poznávání byla spojena s intelektem a otázka chtění s vůlí. Na základě toho pak přísně oddělovali právní teorii, jinak také vědu o právu, která byla vnímána jako otázka poznávací, tedy jako otázka intelektu, a právní praxi, jinak také právní politiku.⁴

Na tomto místě se musím přiznat, že původně, když jsem uvažovala nad úlohou práva ve společnosti, jsem také byla nakloněná tomu, že po vzoru

² VEČEŘA, Miloš. Weyrova formální teorie práva jako skutečná právní věda? *Právní prostor* [online]. 2016 [cit. 20. 10. 2019]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/weyrova-formalni-teorie-prava-jako-skutecna-pravni-veda>

³ VOJÁČEK, Ladislav. Brněnská právnická fakulta v meziválečném období let 1919–1939. In: MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP (eds.). *Československé právo a právní věda v meziválečném období a jejich místo ve střední Evropě, Svazek 1*. Praha: Karolinum, 2010, s. 149–152.

⁴ *Ibid.*, s. 149–152.

Husserla a dalších filosofů oddělím dva světy, a to svět „přirozený“⁵ a svět vědecký. Kde ve vědeckém světě se mělo nacházet právo, řekla v poměrně podobném chápání, jako tomu bylo u normativních teoretiků. V přirozeném světě se tedy měli nacházet lidé. Jako spojnicí mezi těmito dvěma světy jsem spatřovala jazyk, neboť prostřednictvím jazyka je právo tvořeno a prostřednictvím jazyka, ať už jde o psané nebo mluvené slovo, právo zase poznáváme. Má idea se nezakládala na přísném oddělení těchto dvou světů, původně jsem pracovala s myšlenkou interakce prostřednictvím jazyka. Pak jsem se klonila k tomu, že „svět práva“ nejen, že interaguje se světem přirozeným, ale je s ním dokonce v nějakých bodech pevně spojený. Až jsem dospěla k finální podobě. Jedná se vlastně o, na první pohled, vcelku banální věc. Žijeme v jednom světě a neexistuje žádný svět vědecký, nebo dokonce sociální jako samostatné oddělené světy. Jak říká John Searle musíme odmítnout dualismus, nebo dokonce trialismus⁶ a další ontologické extravagance.⁷ Zároveň však jedním dechem dodává, že to neznamená, že máme přijmout monismus, který rovněž přijímá nějakou metafyzickou ontologii.

Základním východiskem, které uvádím jako alternativní k východisku normativních teoretiků, je tak právě to, že existuje pouze jeden svět a my v něm žijeme. A co víc my tento svět svým způsobem tvoříme. Samozřejmě, že v tomto světě existují věci, nějaká fakta, jejichž existence není podmíněna existencí člověka a jeho institucí, tato fakta nazývá Searle jako „brute facts“⁸,

⁵ Problémem přirozeného světa se zabývali ve filosofii např. Edmund Husserl, který tento přirozený svět nazýval „Lebenswelt“. Edmund Husserl se této otázce věnuje ve svém díle *Krise evropských věd. Zájemce o jeho filosofii tedy odkazují na HUSSERL, Edmund. *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie*. 2. vyd. Praha: Academia, 1996, Filosofická knihovna.*

V českém filosofickém prostředí se problému přirozeného světa a fenomenologii věnoval Jan Patočka. Zájemce o hlubší poznání jeho filosofie odkazují na PATOČKA, Jan. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992, Orientace. ISBN 80-202-0365-6.

⁶ K trialismu např. ECCLES, John. *Culture: The Creation of Man and the Creator of Man*. In: ECCLES, John (ed.). *Mind and Brain: The Many-Faceted Problems*, 2. vyd. Saint Paul: Paragon House Publishers, 1985, s. 65–75.

Jonh Searle k tomu uvádí, že právě pojem trialismus byl snad poprvé použit právě Sirem Johnem Ecclesem, který uvádí, že realita se neskládá pouze z jedné části, jak tvrdí monisté, nebo ze dvou částí, jak tvrdí dualisté, ale dokonce ze tří částí, a to fyzické, mentální (duševní) a pak z části kultury a všech jejích projevů.

⁷ SEARLE, John. *Making the Social World: The Structure of Human Civilization*. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 4; nebo také SEARLE, John. *The Construction of Social Reality*. New York: Free Press, 1995.

⁸ SEARLE, 2010, op. cit., např. s. 10 a dále v textu pracuje s tímto pojmem.

tedy nějaká surová fakta, ale všímá si toho, že některé věci, některá fakta vyžadují lidské instituce k tomu, aby vůbec existovala. Těmito institucemi rozumí systém konstitutivních pravidel, kde tento systém automaticky vytváří možnost toho, aby zde existovala institucionální fakta.⁹

2.1 Dělení faktů a jejich vztah k pozorovateli

Na základě tohoto dělení faktů je můžeme dělit z ontologického hlediska a epistemického hlediska na subjektivní a objektivní. Tímto způsobem tak můžeme specifikovat fakta:

1. Ontologicky	→	Objektivní
	→	Subjektivní
2. Epistemicky	→	Objektivní
	→	Subjektivní

Ontologicky objektivní realitou jsou pak fakta a věci, jejichž existence nezávisí na tom, jestli jsou vnímána nějakým pozorovatelem, jsou tak tedy na pozorovateli nezávislá („observer-independent“). Těmito fakty jsou pak například gravitační síla, fotosyntéza, chemické vazby a další. Naproti tomu ontologicky subjektivní realita je závislá na pozorovateli („observer-dependent“), a to tak, že existuje pouze, pokud je tímto pozorovatelem vnímána. Je závislá na jeho postojích, myšlenkách a na jeho záměrech (intencionalitě). Příklady takto existujících předmětů jsou pak peníze, majetek, manželství, nebo dokonce i samotný jazyk.^{10,11}

O epistemické objektivitě a subjektivitě se bavíme, pokud hovoříme o nějakých tvrzeních. Tvrzení, nebo nějaký soud, výrok, je pak epistemicky objektivní, pokud jeho pravdivost může být zhodnocena nezávisle na pocitech, postojích, preferencích a dalších osobních postojích a názorech toho, kdo výrok vyslovuje („claim maker“), nebo následného interpreta. Jako příklad může být uvedeno například to, že „Van Gogh se narodil v Holandsku.“

⁹ Ibid.

¹⁰ SEARLE, John. *Freedom and Neurobiology: Reflections on Free Will, Language, and Political Power*. New York: Columbia University Press, 2007, s. 82.

¹¹ Další věcí je, že pro Searla je velice důležité, že se jedná o vědomé pozorovatele („Conscious agents“). K tomu pak uvádí, že byť jsou vědomí a intencionalita fakty na pozorovateli nezávislá, tak i přes to jsou zdrojem všech faktů, které jsou ve světě a jsou na pozorovateli závislé. SEARLE, 2007, op. cit., s. 83.

Oproti tomu je pak epistemicky subjektivní například výrok, že „Van Gogh byl lepším malířem než Manet.“¹²

2.2 Vytváření funkční reality – práva

Jak bylo vidno, mezi ontologicky subjektivními předměty byly uvedeny právě instituty, které známe i z právního prostředí, jako jsou peníze, manželství, nebo to může být například i funkce prezidenta, tedy být prezidentem. Tato fakta jsou tak závislá na pozorovateli. Tyto instituty se samovolně nevy-skytují v podobě nějakých surových faktů, které bychom mohli poznávat prostřednictvím pouhého pozorování. Tyto instituty jsou lidmi vytvořené, a to vždy z nějakého účelu a vzhledem k tomuto účelu dávají lidé těm kterým věcem, nebo faktům nějakou funkci. Dokonce, i když pozorujeme nějaké zákonitosti v přírodě, tak jim stanovujeme funkci vzhledem k našim účelům a vzhledem k našim hodnotám a postojům. Tak například jako funkci srdce vidíme to, že pumpuje krev, jelikož bereme jako samozřejmost, že život, pře-žití a reprodukce jsou pozitivními hodnotami.¹³

Searle uvádí, že jakmile něčemu přiřkneme nějakou funkci, pak dáváme vzniknout normativnímu slovníku. Díky tomu, že stanovíme nějaké věci konkrétní funkci, tak můžeme začít používat srovnávání – například „Tohle je lepší srdce, než toto druhé.“, „Toto srdce je nemocné.“, „Toto srdce nepracuje správně.“ Funkce jsou tak závislé na účelech. Pro ilustraci, pokud budeme mít obyčejný kámen, který si jen tak leží a my mu nepřidáme žádný význam, tak to bude prostě kámen a nemůžeme ho hodnotit, jestli je nějak závadný, jestli trpí nějakou vadou, ale pokud mu přiřadíme nějakou funkci, například to, že má být těžítkem, pak už ho takto hodnotit můžeme.¹⁴

Speciálním druhem funkcí jsou pak podle Searla statusové funkce, které jsou stejně jako všechny ostatní funkce závislé na účelech („intentionality-rela-tive“), ale od ostatních funkcí se liší tím, že vyžadují kolektivní intenciona-litu. Tu vyžadují i pro svůj vznik, tak i pro to, aby mohlo být pokračováno v jejich existenci, tedy aby setrvala existentní. Druhou věcí, která je od všech ostatních funkcí odděluje, je to, že tyto funkce nejsou konkrétnímu člověku, nebo nějaké entitě uloženy na základě jeho čistě fyzické konstituce, ale jsou

¹² SEARLE, 2007, op. cit., s. 83.

¹³ SEARLE, 2010, op. cit., s. 58.

¹⁴ Ibid., s. 59.

mu připsány na základě kolektivního uložení a uznání.¹⁵ V podstatě jsou tímto způsobem vytvořeny zcela nová fakta, která by bez pozorovatele neexistovala, a jazyk je prezentuje jako existující.¹⁶

Přesně k tomuto, podle mého názoru, dochází v právu. Prostřednictvím právních norem konstituujeme nová fakta, nové instituty, jejich existenci. S těmito funkcemi jsou spojeny nějaké deontické síly.¹⁷ Kde se tyto deontické síly dají vyjádřit jako práva a povinnosti nějakých subjektů, vztahy mezi těmito subjekty a jejich práva a povinnosti, či vztahy vůči objektům. To, že můžeme takto konstruovat tyto funkce a že s nimi mohou být spojeny deontické síly, je zapříčiněno tím, že máme jazyk a prostřednictvím jazyka, díky jeho syntaxi, můžeme vytvářet různé podoby existujících věcí, možných věcí a dokonce i nemožných věcí.¹⁸

2.3 Kolektivní intencionalita¹⁹

Pro to, aby zde mohly existovat tyto funkce a s nimi spojené deontické síly, abychom mohli říci, že „X je považováno za Y v kontextu (v souvislosti) s C“

¹⁵ SEARLE, 2010, op. cit., s. 59–60.

¹⁶ Ibid., s. 69.

¹⁷ Ibid., s. 90.

¹⁸ Ibid., s. 79–80.

¹⁹ Kolektivní intencionalita je poměrně hojně rozebírána současnou analytickou filosofií. Krom Johna Searla se jí věnují například Margaret Gilbert, Raimo Tuomela, Michael Bratman, Seumas Miller a David Velleman. Konkrétně pak můžeme odkázat na:

- GILBERT, Margaret. *On Social Facts*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1992. ISBN 0-691-02080-9.
- GILBERT, Margaret. Walking together: A Paradigmatic Social Phenomenon. In: *Midwest Studies in Philosophy* [online]. 1990, XV [cit. 20. 10. 2019]. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1475-4975.1990.tb00202.x>
- TUOMELA, Raimo. We Will Do It: An Analysis of Group-Intentions. In: *Philosophy and Phenomenological Research* [online] 1991, roč. 51, č. 2, s. 249–277 [cit. 20. 10. 2019]. Dostupné z: <https://philpapers.org/rec/TUOWWD-3>
- TUOMELA, Raimo a Kaarlo MILLER. We-Intentions. In: *Philosophical Studies* [online]. Roč. 53, č. 3, s. 367–389 [cit. 20. 10. 2019]. Dostupné z: <https://philpapers.org/rec/TUOW-2>
- TUOMELA, Raimo. *The Philosophy of Sociality: The Shared Point of View*. Oxford: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0199739066.
- BRATMAN, Michael E. *Faces of Intention*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. Cambridge Studies in Philosophy. ISBN 978-0521637275.
- MILLER, Seumas. *Social Action: A Teleological Account*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 978-0521788861.
- VELLEMAN, David J. *Practical Reflection*. Oxford: Center for the Study of Language and Information, 2007. ISBN 978-157586548.

je potřeba, aby existovala kolektivní intencionalita.²⁰ Paralela s tímto přístupem může být spatřena v myšlence Wittgensteinových řečových her, kde účastníci řečové hry musí chápat její smysl a v rámci této hry přiřazovat významy.²¹ Co ale tato kolektivní intencionalita znamená a jak je vůbec možná?

Pokud se hovoří o řečových aktech, je zmiňována individuální intencionalita, která je vyjadřována v první osobě jednotného čísla, kdy říkáme například „Já věřím...“ nebo „Já chci...“. V právu a dalších společenských a normativních systémech je však podstatná kolektivní intencionalita, která má formu první osoby množného čísla, tedy „Máme v úmyslu to a to...“, „Věříme v to a to...“²²

Aby mohla být kolektivní intencionalita správně pochopena, musí být splněny následující podmínky²³:

1. Musí být odlišeny předchozí intence, v tomto textu budou označovány jako „vnitřní intence“ (před-intence, „prior intentions“, tj. intencí, které předcházejí samotnému jednání) a intence v akci („intentions-in-action“), tedy samotné jednání, chování. Tyto intence budou v tomto textu označovány jako „intence vnější“.
2. Podmínky uspokojení, splnění jsou sebereferenční, a to jak u vnitřních intencí, tak u intencí vnějších.
3. Veškerá intencionalita, a to jak individuální, tak kolektivní existuje v hlavách jednotlivců.
4. V případech kolektivní intencionality musí být rozlišováno mezi tím, co může jednotlivec sám způsobit, o co se může sám zapříčinit. Tedy to, co se může počítat jako část splnění podmínky intencionalního obsahu a tím, co bere jako samozřejmost, že tím přispějí jeho spolupracovníci v rámci kolektivní intencionality.²⁴

²⁰ SEARLE, 2010, op. cit., s. 42 a násl.

²¹ WITTGENSTEIN, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. 2. vyd. Praha: Filosofia, 1998. Tomuto tématu se věnuje v průběhu celé knihy.

²² SEARLE, 2010, op. cit., s. 43.

²³ Vymezení těchto podmínek vychází z textu Johna SEARLA v knize Making the Social World, s. 44–45.

²⁴ Searle uvádí jako příklad pro lepší pochopení to, že pokud hraji v orchestru, pak to, co mohu přímo ovlivnit, co může být tedy zapříčiněno a uděláno mnou, je moje individuální vystoupení. Ale toto mě individuální vystoupení se počítá jako můj příspěvek v rámci kolektivního vystoupení, kterým je například nějaká symfonie zahráná celým tělesem, tedy orchestrem.

5. V rámci specifikace podmínek uspokojení, musí být jasné, co se může počítat jako propoziční obsah a co nikoli. Propoziční obsah může reprezentovat, obsahovat pouze podmínky uspokojení intence. Vnitřní i vnější intence jsou totiž seberefereční a propoziční obsah může obsahovat pouze ty věci, které mohou být jedincem kauzálně ovlivněny, nebo o kterých si jedinec myslí, že jím mohou být ovlivněny.
6. Pokud se hovoří o kolektivní intencionalitě, tak nemůže být očekáváno, že jednotlivec ví, jaké jsou intencionalní stavy ostatních, kteří jsou součástí kolektivní intencionality. Často se stává, že jedinec neví do detailů, jakou úlohu hrají ostatní. Toto ani nepotřebuje, jediné, co potřebuje, je věřit, že společně sdílejí nějaký společný cíl a chtějí svým dílem přispět k jeho uskutečnění.

Důležitým aspektem je to, že kolektivní intencionalita není redukovatelná na individuální intencionalitu. Bylo sice řečeno, že i kolektivní intencionalita se nachází v hlavách jednotlivců, to ovšem neznamená, že je redukovatelná na individuální intence.²⁵ Mezi těmito dvěma existují systematické vztahy, ale nejedná se o to, že by kolektivní intence byla součtem individuálních intencí, nebo naopak že by kolektivní intence byla redukovatelná na individuální intence.²⁶ Důležitým okamžikem, abychom mohli hovořit o kolektivní intenci, je kooperace. To, že chceme dosáhnout nějakého cíle společně.²⁷

Ve společnost a v právu chceme dosáhnout toho, aby funkce, které jsme jednotlivým lidem dali, vztahy, které jsme mezi nimi „vytvořili“ tím, že jsme je obsáhli v právních normách, byly zachovány a v případě, že již nevyhovují požadavkům společnosti, tak aby byly upraveny a pozměněny. K tomu dle mého dochází nejen změnou právních předpisů, ale i tím, že soudy právo interpretují, určují význam právních norem a mohou zohlednit hodnoty a potřeby společnosti. Další věcí, která může být na základě tohoto přístupu osvětlena je to, že pokud v právu hovoříme o teleologickém pozadí zákona a úmyslu zákonodárce, pak není nutné, abychom zjišťovali záměr, intence každého jednotlivého poslance a senátora. Pokud hovoříme o úmyslu zákonodárce, pak hovoříme právě o této společné intencionalitě a je pro nás

²⁵ Viz SEARLE, John R. *Collective Intentions and Actions*. In: COHEN, P., J. MORGAN a M. E. POLLACK (eds.). *Intentions in Communications*. Oxford: A Bradford Book, 2003, System Development Foundation Benchmark Series.

²⁶ SEARLE, 2010, op. cit., s. 47 a násl.

²⁷ *Ibid.*, s. 49 a násl.

určující, jaký společný záměr, jaké společné intence jim můžeme připsat. Tento společný úmysl, úmysl upravit nějakou oblast chování, upravit nějaké vztahy, dát nějakým subjektům určité funkce, není redukovatelný na jednotlivé individuální intence.

3 PRÁVNÍ NORMA JAKO ODOSOBNĚNÝ SOUD

Normativisté zřejmě po vzoru Kanta identifikovali právní normy jako „soudy“, kdy soud je minimální jednotkou. Tato úvaha je rovněž v souladu s Wittgensteinovým chápáním tahu v rámci jazykových her, kdy za tah se nepovažuje pouhé tvrzení, ale rovněž pouze nějaký soud. Normativisté však dospěli k tomu, že aby právní věda mohla být „ryzí“ naukou, musí se abstrahovat od jejího obsahu. Tím, co je z hlediska právní teorie důležité, je forma normy.²⁸ Weyr uvádí, že obsah normy může být libovolný, norma tedy může obsahovat jakékoli pravidlo, a z tohoto dovedl, že obsah nemůže rozhodovat „(...) o metodě poznávání, nýbrž jedině forma, (...), tj. že předpokládáme, že onen obsah býti má.“²⁹ Kelsen se vyjadřuje obdobně, když tvrdí, že smyslem normy jako takové je měti, tedy „sollen“, tedy to, že něco má být.³⁰ Takto pojatá právní norma byla pro pozitivisty pevným archimédovým bodem.³¹ V rámci právní vědy neměla být věnována pozornost obsahovým problémům tvorby práva, neobsahovala otázky etické, ekonomické, politické a ani další podobné úvahy, neměli být brány v potaz ani historické, ani sociologické poznatky. Norma v tomto pojetí byla logickým soudem o tom, že nějaká věc má nějak být. Někdy bývá uváděno, že takto pojatá norma může být přirovnána k roli rovnice v matematice.³²

Co je však důležité si na tomto místě uvědomit, je dle mého soudu to, že ani rovnice v matematice sama o sobě nevypovídá nic o své platnosti, nebo o své pravdivosti. Rovnice v matematice vypovídá pouze o tom, že mezi některými čísly, která musíme najít, existují nějaké vztahy. Až následně

28 KUBEŠ, V. *Právní filosofie XX. století: kantismus, hegelianismus, fenomenologie a teorie myšlenkového řádu*. Brno: Masarykova Univerzita, 1992, Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, s. 53.

29 WEYR, František. *Teorie práva*. Brno: Orbis, 1936, s. 34, Sběrka spisů právnických a národohospodářských.

30 KELSEN, Hans. *Všobecná teorie norem*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 41.

31 WEYR, op. cit., s. 19.

32 VOJÁČEK, op. cit.

po dosazení konkrétních čísel do rovnice se můžeme dostat k výsledku, zda rovnice v tomto případě platí, či neplatí. Sama rovnice nám indikuje pouze to, že některá konkrétní čísla mezi sebou mohou mít nějaký vztah. Další věcí je, že pro samotný výpočet, krom toho, že potřebujeme konkrétní čísla pro ověření, zda zrovna pro tyto případy rovnice platí, je nutné, abychom znali význam znamének, které se v rovnici vyskytují. Musíme tak znát například význam znaménka plus, mínus a podobně. Pro ověření pravdivosti rovnice je třeba dosadit konkrétní čísla, je tedy třeba brát v potaz obsah. Podobně je tomu s právní normou. Pokud bude vytvořena pouze nějaká logická struktura právní normy, pak je pravděpodobné, stejně jako v matematice, že pro některé konkrétní obsahy, bude norma aplikovatelná. Pokud však chceme, aby norma zavazovala adresáty, je třeba vědět více, než jen to, že nalezneme případy, na které se bude vztahovat.

3.1 Inference

Další věcí je, že pokud má být norma soudem, pak každý soud je výsledkem nějakého odvozování, nějakých inferencí. Brandom³³ uvádí, že v rámci jazyka a komunikace hrajeme jistou hru. Tuto hru pojmenovává jako ptaní se a dávání odpovědí. Každý soud by měl být nejen závěrem, ale i premisou ve vztahu k nějakému dalšímu soudu. Právní norma je tak závěrem nějakých předešlých inferencí – nějakých důvodů, které pro její přijetí měl zákonodárce, a na základě právní normy můžeme následně vyvozovat další soud. Tento soud je pak vyvozován prostřednictvím interpretace práva a jeho výsledkem je nějaké autoritativní rozhodnutí. Zaznamenání těchto inferencí je v právu velice důležité, jak víme, tak soudní rozhodnutí musí být řádně a dostatečně odůvodněna.

Co může znamenat toto dostatečné odůvodnění? Domnívám se, že to, že takové odůvodnění by mělo být prosto entymém, tedy neúplných soudů, nýbrž *„přehledný popis umožňuje pochopení, které spočívá právě v tom, že vidíme souvislosti“. Odtud důležitost nacházení vynalézání meziclánků. Pojem přehledného popisu má pro nás základní význam. Označuje naši zobrazovací formu, způsob, jak*

³³ Viz BRANDOM, Robert B. *Articulating Reasons: An Introduction to Inferentialism*. Harvard: Harvard University Press, 2001, s. 162.

*věci vidíme.*³⁴ A proč má být rozhodnutí řádně odůvodněno? Aby například odvolací, nebo dovolací, nebo Ústavní soud mohly rozhodnout, zda byl soud, který rozhodoval před nimi úspěšný ve hře „ptání se a dávání důvodů“. Zda je jeho rozhodnutí rozumné a opodstatněné.³⁵

Samozřejmě, i v rámci této hry na „ptání se a dávání důvodů“ nemůže docházet k nekonečnému regresi. Toho si je Brandom vědom, a proto podobně jako Wittgenstein³⁶ říká, že v nějakém bodě dojde k zastavení a je zde soud, který už není zpochybňován a není tak třeba se ptát na důvody pro jeho přijetí, na jeho opodstatnění³⁷. Nic nenasvědčuje tomu, že v právu má být tímto bodem, kde se veškeré otázky a ptání se zastaví a přijmeme soud jako zřejmý, je právě právní norma. Naopak. Pokud chceme právní normu použít jako premisu pro další soud, pokud ji chceme interpretovat, pak je nezbytné ptát se na důvody toho, proč byla jako právní norma přijata. Těmito důvody nemusí být pouze rozumové důvody („sapience“), ale mohou to být i důvody rozumné („sentience“)³⁸. V této souvislosti je třeba poukázat na to, že existují i materiální inference. Jejich správnost pak určuje jejich jazykový význam. Brandom uvádí jako příklad takové inference:

Vidím blesk. – Brzy uslyším hrom. (v originále: „Lightning is seen now“ a „Thunder will be heard soon.“), kde správnost této inference je určena obsahem konceptů blesku („lightning“) a hromu („thunder“) a konceptu ohledně počasí a toho, jak to chodí. V takovém případě je inference spíše otázkou uchopení konceptu, než nějaká speciální logická kompetence.³⁹

Právní normy jsou výsledkem nějaké kolektivní intencionality, která je výsledkem nějakých inferencí. Klidně i materiálních inferencí. Její obsah je zachycen ve formě právní normy, která má svou zvláštní formu na základě toho, že jí byla tato forma přiznána – opět jako výsledek kolektivní intencionality. Právní normu nepojímám jako něco, co má být. Právní norma je popisem toho, co je, co jsme jako společnost zkonstruovali, čemu jsme přiřadili nějaké funkce a deontické síly. Právní norma je srovnávacím objektem, kde

³⁴ WITTGENSTEIN, op. cit., s. 66.

³⁵ BRANDOM, op. cit., s. 162.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid., s. 162.

³⁸ Ibid., s. 157.

³⁹ Ibid., s. 52.

Wittgenstein uvádí, že „[t]omu, aby naše tvrzení nebyla nepřiměřená, nebo prázdná, můžeme totiž uniknout jen tím, že předobraz prezentujeme jako to, čím je, jako srovnávací objekt – takříkajíc jako měřítko, a ne jako předpoklad, kterému skutečnost musí odpovídat. (Dogmatismus, do jakého při filosofování tak snadno upadneme.)“⁴⁰ Jak vidno, nejen při filosofování se do něho upadá.

To, o co se normativisté snažili, tedy to, že abstrahujeme od obsahu a všeho okolo, základem a východiskem právní teorie bude odosobněný soud, mi připadá jako by si v lékařské vědě řekli, že jediné, co je skutečnou lékařskou vědou a jediné, co je zajímavé, je jen lidské tělo a jeho anatomie a nic jiného. Že musí abstrahovat od okolních vlivů. To nejde. Chápu, že je to na jednu stranu jisté zjednodušení, ale toto zjednodušení s sebou nese problémy, které by jinak možná ani nenastaly.

3.2 Logika – záměr Fregeův byl možná špatně pochopen

Další věcí, která, dle mého stojí za zmínku, je to, že, jak uvádí Brandom, úkolem Begriffsschriftu, tedy pojmového písma, nebylo dokázat něco, ale něco říct. Byl to expresivní význam. Fregeho logický zápis měl být navržen, aby vyjádřil konceptuální obsah, aby explicitně vyjádřil, jak jsou inference, které mohou být za normálních okolností implicitní, propojeny a zapojeny do procesu tvoření soudu. Když Frege hovořil o svém projektu, tak říkal, že hned od začátku myslel na vyjádření obsahu, ale že tento obsah musí být vyložen přesněji, než se tomu děje prostřednictvím běžné verbální komunikace, prostřednictvím běžného jazyka. Běžný jazyk totiž podle něj mnohdy jen naznačuje prostřednictvím nenápadných znaků nebo imaginací to, co by mělo být prostřednictvím pojmového písma v plném rozsahu vysvětleno.

V předmluvě k pojmovému písmu lamentuje nad tím, že dokonce i vědy se nevyjadřují o svých konceptech přesně a někdo, kdo je chce následně použít, pak může váhat, co je jejich pravým obsahem. Pokud se tedy zaměříme na správnost inferencí a inferenčních vztahů, pak může být této nejasnosti zabráněno. Logický zápis má sloužit k přeformulování těchto konceptů tak, aby byly jasné.⁴¹ Frege navíc jasně odlišuje jeho přístup od přístupu Boola, kterému jde právě pouze o vytvoření „pouhého“ formálního jazyka. Frege

⁴⁰ WITTGENSTEIN, op. cit., s. 68.

⁴¹ Ibid., s. 57–58.

uvádí, že musíme odlišit dvě součásti jazyka, které jazyk musí obsahovat, a to část formální a materiální. Jeho pojmové písmo mělo být logickým cementem, který propojí základní stavební kameny (tj. materiální stránku, obsah) pevně dohromady.⁴²

Takže ani samotný „otec moderní logiky“ nepovažoval logiku za něco, co by mělo abstrahovat od obsahu. Naopak, logika měla sloužit k tomu, aby se obsah stal jasnějším a zřetelnějším, a to tím způsobem, že díky přepsání do jazyka formální logiky mohou být odhalena místa, kde dochází k tomu, že je zde nějaký mezikrok vypuštěn. Toto, může být v rámci běžného jazyka nepatrné a těžko odhalitelné, ale při formálním zápisu má dojít k tomu, aby to bylo snáze odhaleno. Jak bylo uvedeno výše, Gottlob Frege naopak poukazoval na to, že obsah a forma jsou dvěma rovnocennými partnery při vytváření významu v rámci jazyka.

4 OMEZENÍ SE NA PRÁVO OBSAŽENÉ V PRÁVNÍCH NORMÁCH A PLATNOST PRÁVA

Normativní teoretikové důsledně odlišovali právo a další normativní systémy. Jediným pramenem práva jako takového pro ně byly právě právní normy. Právo však například podle Bulína může nějakým způsobem reflektovat morálku, ale ta se stává pramenem práva až tehdy, když „*právní řád sám (popř. některá jeho norma) jako jediný, možno říci „původní“ (primární) pramen práva, se na tyto „vedlejší“ prameny práva odvolává, stanově tak nepřímou, co má být. Právní normy totiž může buď sama přímo stanovit obsah povinnosti (tobu, co být má), nebo může stanovit obsah nepřímou, a to může zase dvojím způsobem: buď se odvolává na nějakou jinou normu právní nebo i jinou, např. etickou, společenskou, atd., nebo se odvolává na nějakou skutečnost mimoprávní (kterou nechápeme jako něco, co má být, nýbrž jako něco, co jest), (...)*“⁴³ Na základě tohoto oddělení práva a morálky

⁴² FREGE, Gottlob. Boole's Logical Calculus and the Concept-Script. In: HERMES, H., F. KAMBARTEL a F. KAULACH. *Posthumous Writings*. Chicago: Blackwell Publishers, 1981, s. 12–13.

⁴³ BULÍN, Hynek. Konstrukce pojmu „právních pramenů“ vůbec a pramenů římského práva zvláště z hlediska ryzí nauky právní. In: WEINBERGER, Ota, Vladimír KUBEŠ a Jan KOSEK. *Brněnská škola právní teorie: (normativní teorie)*. Praha: Karolinum, 2003, s. 172.

je pak pro normativní teoretiky závazné i právo, které by bylo označeno za nemorální. Je pro nás závazné, protože je platné.⁴⁴

Opačný přístup můžeme vysledovat například u Tomáše Akvinského v *Summě teleologické*, kde tvrdí, že ekvita nikdy není v rozporu s tím, co je spravedlivé samo o sobě, ale je zde možnost, že je v rozporu s tím, co se považuje za spravedlivé podle zákona. Takový zákon, tedy zákon, který je nespravedlivý či nemorální, pak nelze podle něho nazvat zákonem, ale zneužitím práva. Říká, že ekvita není v rozporu s tím, co je spravedlivé samo o sobě, ale může být v rozporu s tím, co je spravedlivé podle zákona. V další části na to navazuje tím, že nespravedlivý zákon není již více zákonem, ale zneužitím práva.⁴⁵

Podobný směr uvažování lze vysledovat u Léona Duguita (1859–1928), který tvrdí, že právní pravidla by měla vycházet z potřeb společnosti a smyslu pro ekvitu (spravedlnost) tak, jak jsou zrovna obsaženy ve vědomí lidí. Pravidlo, které není v souladu s touto ekvitou, nemůže být pravidlem právním.⁴⁶ Pro naše právní prostředí je asi nejznámějším představitelem tohoto přístupu Gustav Radbruch a jeho formule, která zní: *„Konflikt mezi spravedlností a právní jistotou může být vyřešený následujícím způsobem: Pozitivní právo, zajištěné legislativou a mocí, má přednost, i když je jeho obsah nespravedlivý a neprospívá lidu. Pokud ale konflikt mezi zákonem a spravedlností dosáhne nesnesitelné míry, pak musí zákon jako ‚vadné právo‘ ustoupit spravedlnosti (...) Tam kde neexistuje ani snaha o spravedlnost, kde rovnost, základ spravedlnosti, je vědomě zrazena legislativou, tam už se nejedná pouze o ‚vadné právo‘; tam se úplně vytrácí samotná povaha práva.“*⁴⁷

⁴⁴ SOBEK, Tomáš. *Nemorální právo*. Praha: Ústav státu a práva ČR, 2010, s. 258.

⁴⁵ Cit. podle CHAZAL, Jean-Paul. Léon Duguit et François Geny, Controverse sur la rénovation de la science juridique. *Revue interdisciplinaire d'études juridique* [online]. 2010, roč. 65, č. 2, s. 85–133 [cit. 10. 12. 2017]. V originále: „l'équité ne va pas contre ce qui est juste en soi, mais contre ce qui est juste selon la loi“ et, d'autre part, qu'une loi injuste n'est plus une loi, mais „une corruption de loi“.

⁴⁶ DUGUIT, Léon. *Traité de droit constitutionnel: Tome premier. La règle de droit – le problème de l'état*. 3. vyd. Paris: Ancienne librairie Fontemoing et Cie, 1927, s. 176.

⁴⁷ RADBRUCH, Gustav. Statutory Lawlessness and Supra-Statutory Law. In: *Oxford Journal of legal studies* [online]. 2006, roč. 26, č. 1, s. 1–11, s. 7 [cit. 20. 10. 2019]: „The conflict between justice and legal certainty may well be resolved in this way: The positive law, secured by legislation and power, takes precedence even when its content is unjust and fails to benefit the people, unless the conflict between statute and justice reaches such an intolerable degree that the statute, as 'flawed law', must yield to justice. (...) Where there is not even an attempt at justice, where equality, the core of justice, is deliberately betrayed in the issuance of positive law, then the statute is not merely 'flawed law', it lacks completely the very nature of law.“

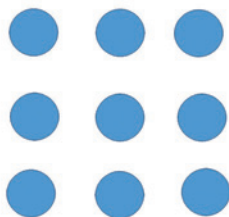
Tento přístup je pak v souladu s tím, co bylo řečeno výše. Právní norma je naším výtvořem, kde je velice důležitým prvkem při jejím konstruování kolektivní intencionalita, tedy nějaké společné účely, které reflektují nějaké společenské potřeby. Právní norma je soudem, je závěrem inferencí, ale rovněž i premisou pro další inferenční vztahy. Všechny tyto inference by měly být koherentní. Mezi nimi se mohou vyskytovat i inference materiální, které vycházejí z jiných než rozumových důvodů.

Co však může ještě toto omezení se čistě na právo a právní předpisy a právní normy způsobit? Paul Brest uvádí, že pro optimální řešení problémů, tedy i právních problémů, je potřeba konvergentního, ale i divergentního uvažování. Divergentní uvažování nám nabízí celou škálu možností a různé pohledy na věc, konvergentní myšlení je pak analyzuje a kritizuje. Díky divergentnímu uvažování máme různé představy, konvergentní myšlení je pak selektuje a implementuje. Obě složky jsou velice podstatné.⁴⁸

Dle mého názoru, tímto vymezením prostoru na prostor právních norem, dochází k značné eliminaci divergentního uvažování, které je už tak v případě profesionálů dosti omezené, neboť jsou zvyklí řešit problémy „konvergentním“ přístupem. To znamená, že zaměřují pozornost na relativně úzký prostor, cíle a možnosti.⁴⁹ Nejen experti jsou podle mého názoru takto ovlivněni. Už malé děti vedeme k tomu, že něco mohou a něco nemohou, něco je vhodné a něco není vhodné, čímž jejich světu a jejich myšlení nastavujeme nějaké hranice. Například děti učíme, že nemají lézt po stolech a sedět na stolech, neboť je jim dána jiná funkce, a to, aby se na ně pokládalo například jídlo, ale stoly nejsou od toho, aby se na nich sedělo. Ale proč? Však je to jen deska na nožičkách, na které se dá z čistě praktického hlediska sedět úplně stejně jako na židli, nebo lavičce. Ale stůl dostal nějakou jinou funkci, proto nemá sloužit k tomu, aby se na něj sedělo. Od mala jsme tak učeni nějakým pravidlům, tomu, že některé věci mají své funkce, jsme tedy, dá se říci, „omezování“ pravidly, nejen právními. Že tomu tak je, můžeme ilustrovat například na „problému devíti teček“. Máte takto postavených devět puntíků a Vaším úkolem je propojit všechny tyto tečky čtyřmi, nebo méně rovnými čarami.

⁴⁸ BREST, Paul a Linda Hamilton KRIEGER. *Problem Solving, Decision Making and Professional Judgment: A Guide for Lawyers and Policymakers*. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 66.

⁴⁹ *Ibid.*, s. 66.

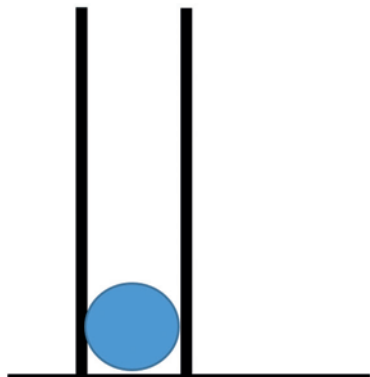
Jak jste tento problém vyřešili?

Většina lidí se pohybuje pouze v mezích a v rámci čtverce, který tam není, ale je asociován postavením teček. Implicitně totiž předpokládají, že je zde obsaženo pravidlo, že se mají pohybovat pouze v rámci tohoto „čtverce“. Rámce tohoto čtverce se tak stává limitujícím prostorem pro vyřešení problému. Brest uvádí, že je vždy jednodušší předpokládat přítomnost nějaké omezující podmínky, než rozeznat to, že zde žádná taková podmínka není.⁵⁰ Prostřednictvím stanovení omezující podmínky normativními teoretiky, tedy omezení se pouze na právní předpisy a právní normy, se podle mého názoru tento pomyslný čtverec tímto omezením ještě zmenšuje a naše divergentní myšlení se limitně blíží nule.

Dalším experimentem, který prokázal, že se pohybujeme v rámci nějakých předem stanovených mezí, je například i experiment, který představil profesor James Adams. Jedná se o to, že si máme představit železnou trubku, v které je ping-pongový míček. Průměr této trubky je jen nepatrně větší, než průměr tohoto míčku. Pod míčkem je betonová podlaha. Představte si, že jste uvnitř místnosti, kde je i tento míček v této ocelové trubce a jste zde společně s dalšími 6 lidmi. Jediné, co ještě v místnosti je, je tesařské kladivo, sekáček, krabice s cereáliemi, pilník, drátěný věšák, klíč, žárovka a 50 metrů prádelní šňůry. Vaším úkolem je vymyslet způsob, jak míček dostat z trubky bez toho aniž byste poškodili míček, trubku, nebo podlahu.⁵¹

⁵⁰ Ibid., s. 67.

⁵¹ ADAMS, James, *Conceptual Blockbusting: A Guide to Better Ideas*. Cambridge: Perseus Publishing, 2001, s. 54.

Adams uvádí, že jen málokdo, i přes to, že se toto řešení jeví jako neefektivnější, by řešil tento problém tím, že by se do trubky lidé v místnosti vymočili. A téměř nikdo by toto řešení nenavrhl jako první, neboť močení je v naší společnosti považováno za intimní věc. Tímto rámcem, který nás tak omezuje je i jakási společenská konformita.

Nedomnívám se tak, že bychom se museli obávat toho, že soud bude interpretovat právo zcela mimo nějaký náš společenský rámec. A pokud by k tomu přeci jen došlo, pak je zde možnost tento exces korigovat pomocí opravných prostředků. Další věcí je, že judikatura by měla být konstantní a víceméně jednotná, kde úkolem Nejvyššího soudu je právě sjednocování judikatury. Požadavek této konstantnosti je rovněž možno vidět jako jisté „omezení“ prostoru pro interpretaci práva, domnívám se však, že vzhledem k požadavku právní jistoty a předvídatelnosti práva je tento požadavek oprávněný.

5 ZÁVĚR

V tomto příspěvku jsem se zaměřila na některé základní rysy normativní teorie, které byly konfrontovány s alternativním přístupem, který je podle mého názoru více přiléhavý tomu, co je právo a jak funguje. Škole normativní teorie nelze upřít její přínos pro právní vědu, neměl by ovšem být zase přeceňován. Normativní teoretikové se totiž zabývali pouze jednou stránkou práva, a to formální stránkou. Tuto rozebrali poměrně do detailů.

Problémem ovšem zůstává, že zcela opomenuli, a to zcela záměrně, stránku obsahovou, kde již samotný otec moderní logiky Gottlob Frege upozorňuje na to, že pro význam naší řeči, a tedy i řečových aktů, je důležitou součástí jak stránka obsahová, tak stránka formální. Cílem jeho pojmového písma, jak bylo uvedeno v textu, bylo to, aby vytvořil logický cement, který bude pevně spojovat základní stavební kameny, kterými je právě obsah. Logická a obsahová stránka jsou tak rovnocennými partnery, kteří jsou důležití pro naše poznání.

Byl nastíněn možný přístup k právu a právním normám, kdy právní normy jsou výsledkem nějaké intencionální činnosti, jsou intencemi-v-akci, nějakým naším jednáním, které má specifickou formu. Je pro ně důležité to, že zde existuje kolektivní intencionalita, která není redukovatelná na intencionalitu individuální. Proto například, pokud hovoříme o úmyslu zákonodárce, není potřeba zjišťovat úmysl každého jednotlivého poslance či senátora. Právní normy jsou tak soudem, které ale nemůže být odosobněné. Jsou výsledkem inferencí, kde tyto předchozí inference slouží jako premisy pro závěr v podobě právní normy. Právní norma neříká, co býti má, ale říká, co jest. Připisuje jednotlivým subjektům a objektům deontické síly. I prostřednictvím práva tvoříme náš společenský svět. Svět, ve kterém žijeme. A tento svět je světem jediným.

Literature

- ADAMS, James. *Conceptual Blockbusting: A Guide to Better Ideas*. Cambridge: Perseus Publishing, 2001. ISBN 0-7382-0537-0.
- BRANDOM, Robert B. *Articulating Reasons: An Introduction to Inferentialism*. Harvard: Harvard University Press, 2001. ISBN 978-0674006928.
- BRATMAN, Michael E. *Faces of Intention*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, Cambridge Studies in Philosophy. ISBN 978-0521637275.
- BREST, Paul a Linda Hamilton KRIEGER. *Problem Solving, Decision Making and Professional Judgment: A Guide for Lawyers and Policymakers*. Oxford: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0195366327.
- DUGUIT, Léon. *Traité de droit constitutionnel: Tome premier. La règle de droit – le problème de l'état*. 3. vyd. Paris: Ancienne librairie Fontemoing et Cie, 1927.

- ECCLES, John. Culture: The Creation of Man and the Creator of Man. In: ECCLES, John (ed.). *Mind and Brain: The Many-Faceted Problems*. 2. vyd. Saint Paul: Paragon House Publishers, 1985. ISBN 978-0892260324.
- GILBERT, Margaret. *On Social Facts*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1992. ISBN 0-691-02080-9.
- GILBERT, Margaret. Walking together: A Paradigmatic Social Phenomenon. In: *Midwest Studies in Philosophy* [online]. 1990, XV [cit. 20. 10. 2019]. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1475-4975.1990.tb00202.x>
- HUSSERL, Edmund. *Kříže evropských věd a transcendentální fenomenologie*. 2. vyd. Praha: Academia, 1996, Filosofická knihovna. ISBN 80-200-0561-7.
- KELSEN, Hans. *Pure Theory of Law*. 4. vyd. Berkley: University of California Press, 2008, 356 s. ISBN 1584775785.
- KELSEN, Hans. *Všeobecná teorie norem*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 80-210-2325-2.
- KUBEŠ, V. *Právní filosofie XX. století: kantismus, hegelianismus, fenomenologie a teorie myšlenkového řádu*. Brno: Masarykova Univerzita, 1992, Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-0491-6.
- MILLER, Seumas. *Social Action: A Teleological Account*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 978-0521788861.
- PATOČKA, Jan. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992, Orientace. ISBN 80-202-0365-6.
- SEARLE, John R. Collective Intentions and Actions. In: COHEN, P., J. MORGAN a M. E. POLLACK (eds.). *Intentions in Communications*. Oxford: A Bratford Book, 2003, System Development Foundation Benchmark Series. ISBN 978-0262517041.
- SEARLE, John. *The Construction of Social Reality*. New York: Free Press, 1995. ISBN 0-684-83179-1.
- SEARLE, John. *Freedom and Neurobiology: Reflections on Free Will, Language, and Political Power*. New York: Columbia University Press, 2007. ISBN 978-0-231-13752-2.
- SEARLE, John. *Making the Social World: The Structure of Human Civilization*. Oxford: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0-19-539617-1.

- TUOMELA, Raimo. We Will Do It: An Analysis of Group-Intentions. In: *Philosophy and Phenomenological Research* [online] 1991, roč. 51, č. 2, s. 249–277 [cit. 20. 10. 2019]. Dostupné z: <https://philpapers.org/rec/TUOWWD-3>
- TUOMELA, Raimo. *The Philosophy of Sociality: The Shared Point of View*. Oxford: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0199739066.
- TUOMELA, Raimo a Kaarlo MILLER. We-Intentions. In: *Philosophical Studies* [online]. Roč. 53, č. 3, s. 367–389 [cit. 20. 10. 2019]. Dostupné z: <https://philpapers.org/rec/TUOW-2>
- VEČEŘA, Miloš. Weyrova formální teorie práva jako skutečná právní věda? *Právní prostor* [online]. 2016 [cit. 20. 10. 2019]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/weyrova-formalni-teorie-prava-jako-skutecna-pravni-veda>
- VELLEMAN, David J. *Practical Reflection*. Oxford: Center for the Study of Language and Information, 2007. ISBN 978-157586548.
- VOJÁČEK, Ladislav. Brněnská právnická fakulta v meziválečném období let 1919–1939. In: MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP (eds.). *Československé právo a právní věda v meziválečném období a jejich místo ve střední Evropě, Svazek 1*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1718-3.
- WEYR, František. *Teorie práva*. Brno: Orbis, 1936, Sběrka spisů právnických a národohospodářských.
- WITTGENSTTEIN, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. 2. vyd. Praha: Filosofia, 1998. ISBN 80-7007-103-6.

Contact – e-mail

Linda Tvrdikova@seznam.cz; 421832@mail.muni.cz

Weinbergerův koncept právního normativismu

Miloš Večeřa

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Ota Weinberger, významný český právní teoretik a logik, žák profesora Františka Weyra, se řadí k pokračovatelům normativní právní teorie. Svoji koncepci institucionalistické právní teorie rozpracoval po emigraci v roce 1968 za svého působení na univerzitě v rakouském Grazu. Jeho teorie práva vychází ze základních noetických východisek a formálně logických postupů normativní teorie doplněných o sociologické aspekty práva. Jeho institucionalistická právní teorie tak představuje soudobé rozpracování konceptu právního normativismu, ke kterému se vždy hlásil.

Keywords in original language

Brněnská normativní škola; normativní teorie; právní pozitivismus; institucionální teorie práva; institucionální chápání práva.

Abstract

Ota Weinberger, an outstanding Czech legal theorist and logician, a disciple of Professor František Weyr, is one of the followers of normative legal theory. He developed his concept of institutionalist legal theory after emigrating in 1968 while working at the Austrian University of Graz. His theory of law is based on the noetic background and formally logical procedures of normative theory supplemented by sociological aspects of law. His institutionalist legal theory thus represents a contemporary elaboration of the concept of legal normativism to which he always professed.

Keywords

The Brno Normative School; Normative Theory; Legal Positivism; Institutional Theory of Law; Institutional Concept of Law.

1 ÚVOD

Brněnská škola normativní teorie představovala v meziválečném období a krátce v poválečné etapě do roku 1948 významný metodologický přístup v právní vědě, který svým významem přesáhl rámec brněnské právnické fakulty a dosáhl širšího souhlasného i kritického ohlasu v české právní vědě a některými pracemi i v zahraničí. Mezi významné pokračovatele brněnské normativní právní školy, kteří svými pracemi přispěli v 70. a 80. letech minulého století k její popularizaci zejména v německy mluvících zemích, patřil vedle profesora Vladimíra Kubeše zejména profesor Ota Weinberger, významný český právník, právní filosof a právní logik. Ota Weinberger se v celé své vědecké dráze považoval za žáka¹ profesora Františka Weyra, zakladatele a hlavního představitele brněnské normativní právní školy, a vždy se hlásil k právnímu normativismu jako svému inspirativnímu zdroji. Svůj koncept právní vědy, který označoval jako právní neoinsitucionalismus nebo institucionalistickou právní teorii, spojoval s tradicí právního normativismu pěstovaného brněnskou právní školou a vídeňskou větví Kelsenovy ryzí nauky právní. Při hlubším pohledu je třeba ocenit Weinbergerovo tvůrčí dopracování základních přístupů právního normativismu a jejich rekonstrukci.

2 PRÁVNÍ NORMATIVISMUS JAKO RYZÍ PRÁVOVĚDA

Ota Weinberger (1919–2009) prožíval svá studentská léta na předválečné brněnské Právnické fakultě MU v atmosféře právního normativismu pěstovaného Weyrovou Brněnskou právní školou. Jako nadaného a pro vědu zapáleného studenta ho silně ovlivnilo tvůrčí prostředí snah o vytvoření nového konceptu právní vědy spojené s úsilím o noetickou očistu právní vědy. Po uzavření vysokých škol mohl dostudovat až po skončení druhé světové války, ale i jako absolvent práv navštěvoval v letech 1946–1947 při vykonávané právní praxi Weyrem v jeho bytě pořádané vědecké semináře

¹ Ota Weinberger zdůrazňoval: „Byl jsem žákem nezapomenutelného Františka Weyra“. WEINBERGER, O. Normativní institucionalismus nebo ryzí nauka právní? In: *Normativní teorie práva v kontextu právního myšlení: sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: MU, 1991, s. 19.

k právní filosofii.² Ukazuje to jeho velký zájem o noetické, ontologické a metodologické otázky práva, na něž se kritická normativní právní teorie zaměřovala. To ho přivedlo i ke studiu logiky, které se tvůrčím způsobem věnoval po řadu let své vědecké dráhy.

Weyrova normativní teorie Weinbergera jako studenta silně oslovila. Weyr v něm vyvolával, jak sám uvádí, dojem, „*že mluví velký filozof a silná morální osobnost, muž hlubokého postřehu, jenž usiluje o jasnost myšlenek, charismatický vědec usilující o logicky jasné konstrukce svých vědeckých názorů.*“³ Odtud pramení imprinting Weyrových myšlenek a jeho normativní teorie ve Weinbergerově uvažování a jeho odborných pracích.

Brněnská normativní škola a vídeňská ryzí nauka právní byly budovány především jako soustava právního myšlení, jako nauka o poznávání právníkém.⁴ Weyr svoji teorii práva koncipoval především jako formální právní filosofii neboli právní noetiku a právní metodologii, resp. jako teorii právní vědy ve smyslu obecné právní metodologie. Měla tak být ucelenou právní filosofii pěstovanou v duchu kritického idealismu Kantova. Tyto otázky byly blízké Weinbergerovu způsobu uvažování, věnovat se jim mu bylo ve společenskopolitických podmínkách marxistické právní teorie 60. let minulého století možné pouze v oblasti právně logické.⁵ Teprve v rakouské emigraci se po roce 1968 mohl právně teoretické problematice věnovat profesně a rozpracovat vlastní teoretický přístup v právu.

Myšlenkový základ brněnské normativní právní školy představovaly Weyrovy úvahy o metodologických a noetických základech nové „ryzí“ právní vědy jako nauky o právníkém poznání s jejím kritickým pohledem na dosavadní tradiční právní vědu. Brněnská škola, stejně jako souběžně se formulující Kelsenova vídeňská škola ryzí nauky právní (*Reine Rechtslehre*), usilovala

² Weinberger na to vzpomíná v holdu Františku Weyrovi. Viz WEINBERGER, O. František Weyr a ryzí nauka právní: osobní pohled a hodnocení z hlediska vývoje jurisprudence. In: VEČEŘA, M. *František Weyr*. Brno: MU, 2001, s. 135.

³ WEINBERGER, O. František Weyr a ryzí nauka právní: osobní pohled a hodnocení z hlediska vývoje jurisprudence. In: VEČEŘA, M. *František Weyr*. Brno: MU, 2001, s. 135.

⁴ Viz k tomu WEYR, F. *Teorie práva*. Orbis: Praha-Brno, 1936, s. 23 a násled.

⁵ Weinberger v uvedeném období vyučoval logiku a zpracoval učebnici logiky pro studenty práv, která vyšla v několika doplňovaných vydáních. V reprintu vyšlo 4. vydání této učebnice z roku 1965 v roce 1993. WEINBERGER, O. *Základy právní logiky*. Brno: MU, 1993, 263 s.

o vytvoření úzce traktované teorie pozitivního práva.⁶ Označení „ryzí“ nauka právní mělo vyjadřovat fakt, že právní teorie má popisovat pouze právo a usiluje o vyloučení všeho, co není výlučně právní, tedy je třeba osvobodit právní vědu od všech cizích prvků. Weyr proto odmítl metodologický synkretismus vládnuocí v dosavadní právní vědě a svou kritickou vědu o právu spojil s požadavkem rozchodu s přirozenoprávními, sociologickými, historickými, morálními a podobnými koncepty práva.⁷ Jeho právní věda měla výlučně poznávat, nikoliv tvořit nebo hodnotit. Popisovat právo jaké je, ne jaké by mělo být, tedy má pěstovat vědu pro vědu samotnou, což znamená „*poznávati bez zřetele k určitým praktickým účelům, k jejichž dosažení jest třeba vědeckých poznatků*“, s čímž má souviset i změna poslání právnických fakult univerzit, které „*musí, mají-li plnit své dosavadní speciální poslání, pěstovati – byť i ne výlučně – vědu pro vědu samotnou, což znamená poznávati bez zřetele k určitým praktickým účelům, k jejichž dosažení je třeba vědeckých poznatků*“.⁸ Weyr považoval jím budovanou právní vědu jako „*vědu o právu – vědu normovou*“ (normologii), patřící do skupiny věd normových, jako jsou etika, gramatika, logika či estetika.⁹

Weinbergerovu logickému způsobu myšlení bylo blízké formální uvažování o právu normativistů založené na hlubších filosofických východiscích vycházejících zejména z ostrého noetický dualismus oddělujícího svět jaký je a svět jaký býti má, z něhož normativní teorie dovodila metodologický závěr, že svět přírody je poznáván metodou kauzální a svět norem metodou normativní. Poznávat normy znamenalo podle Weyra poznávat jejich konkrétní obsah, to, co podle nich býti má. Obsah normy je vyjádřením volního aktu normotvorby. Ve vlastním volním významu mají normy stanovené lidskými volními akty libovolný charakter a jejich obsahem tedy může být cokoliv, je lhostejno, „*týká-li se obsah normy něčeho, co není... , zdali někdy bude (roz. způsobeno), či zda podle přírodních zákonů je jisto, že nikdy býti nemůže*“.¹⁰

Také pro postižení právní normy zvolil František Weyr formální kritérium. Právní normu vymezil třemi znaky, a to především její **normativitou**. Právní

⁶ KELSEN, H. *Ryzí nauka právní: Metoda a základní pojmy*. Brno-Praha: Orbis, 1933, s. 7.

⁷ WEYR, F. O metodě sociologické. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU*, roč. 6, 1927, s. 27 a násl.

⁸ WEYR, F. *Úvod do studia právnického (normativní teorie)*. Brno: MU, 1946, reprint 1994, s. 9.

⁹ WEYR, F. *Základy filosofie právní*. Brno: A. Píša, 1920, s. 35.

¹⁰ WEYR, F. *Teorie práva*. Orbis: Praha-Brno, 1936, s. 35.

norma „*jest výrazem něčeho, co býti má*“,¹¹ kdy takto vymezená norma mu byla „formálně-logickým předpokladem možnosti normativního poznávání“. Zároveň tak Weyr zdůraznil nehodnotící přístup k právu spojený se snahou oprostit právní vědu od všech ideologických a politických vlivů a všech vnějších souvislostí jdoucích nad rámec pozitivního práva. Normativní věda nemá tvořit nebo hodnotit, ale výlučně jen poznávat. Má to být věda, která „*nikomu neslouží a nic nechce, leda poznávání. Svou vlastní metodou poznává to, co býti má*“.¹²

Druhý znak právní normy představovalo podle Weyra spojení právní normy s představou **povinnosti**, tj. představou, že to, co býti má, je někým povinováno. Poznávat normu znamená poznávat její konkrétní obsah. „*Tento obsah se jeví povšechně jako povinnost. Povinnost a norma jsou takto ústředními pojmy normativního poznávání a nevyskytují se vůbec v oblasti poznávání přírodněvědného.*“¹³ Oba pojmy, norma a povinnost, jsou logicky nerozlučně spojeny. Kde je norma, tam je i povinnost a kde je povinnost, tam musí být norma.

Třetím formálním znakem právní normy, který slouží i k odlišení právních norem od norem neprávních, je fakt, že právní normy pocházejí **od určitého normotvorného subjektu**, a to státu jako teoreticky myšleného normotvůrce. Všechny normy přičitatelné státu jako normotvornému subjektu jsou proto normy právní.

Podstatnou ontologickou otázkou pro právní normativismus byla otázka platnosti práva a právní normy, kdy obdobou existence (skutečnosti) v přírodovědě je v oblasti normativní platnost. Tak jako pro kauzální poznávání podnět „existuje“ či „neexistuje“, tak pro normativní poznávání norma „platí“ nebo „neplatí“. Weyr, stejně jako Kelsen, vycházel z předpokladu, že platnost právní normy není dána jejím vztahem k realitě (pravdivostí nebo efektivností), ale existencí jiné normy. Platnost právní normy vede k jiné právní normě, od níž je její platnost odvozena.¹⁴

11 WEYR, F. *Základy filosofie právní*. Brno: A. Píša, 1920, s. 18.

12 WEYR, F. *Teorie práva*. Orbis: Praha-Brno, 1936, s. 162–163.

13 WEYR, F. *Úvod do studia právní vědy (normativní teorie)*. Brno: MU, 1946, reprint 1994, s. 16.

14 Kelsen se tak dostává až k normě, kterou již nelze odvodit od jiné právní normy, k základní normě (Grundnorm), která nemá být ničím jiným než základním pravidlem, podle něhož se vytvářejí normy právního řádu. KELSEN, H. *General Theory of Law and State*. New York: Russell and Russell, 1961, s. 111.

Weyr tedy nespatřuje důvod platnosti v obsahu norem, podle něhož by normy obsahující určité zásady byly platné, a tedy závazné, protože tyto zásady obsahují. Obrací se k formálnímu hledisku stupňovitě výstavby normového souboru, který obsahuje normy různého druhu. Takto postavený důvod platnosti (závaznosti) právní normy (právního řádu) pak má představovat základ jednoty (jednotnosti) právního řádu. Jednotný normový soubor umožňuje logicky vyloučit obsahový rozpor mezi jednotlivými normami, které k němu přináležejí.

3 PRÁVNÍ NORMATIVISMUS VE WEINBERGEROVĚ PRÁVNÍM UVAŽOVÁNÍ

Právní normativismus představoval ve své době novou, noeticky a metodologicky ambiciózní koncepci práva a právní vědy, která Otu Weinbergera už jako studenta velmi nadchla. Základní myšlenky právního normativismu, zejména zaměření na strukturní analýzu práva, se Weinbergerovi staly základem jeho formálního uvažování o právu a budování jeho institucionální teorie práva. Jak sám uvádí „*autoři Brněnské školy – především Weyr a Kubeš, dále pak Engliš a Loevenstein – dali intelektuální popudy k mým právně-filosofickým a normologickým úvahám a do jisté míry k vypracování specifické teorie jednání, která se pak stala základem mé dnešní neoinstitucionalistické koncepce jurisprudence a společenských věd vůbec.*“¹⁵ Weinberger svou právní teorii formuloval nejen v myšlenkové shodě, ale i v názorovém rozchodu se základními přístupy právního normativismu.

Weyr svou normativní právní teorii v meziválečném období zformoval do podoby vědecké školy. Své pokračovatele nalezla brněnská škola ve svých žácích, kteří představovali druhou a vytvořila se i třetí generace této školy ze studentů, kteří ukončili studium práv krátce před 2. světovou válkou nebo v období let 1945–1948. Další vývoj normativní právní teorie ale již znemožnil společenskopolitický vývoj po roce 1948. Otu Weinbergera lze zařadit do nastupující třetí generace brněnské normativní školy.

František Weyr usiloval o to, aby jeho vědecká škola vyjadřovala především vztah mezi učitelem (vědcem) a žákem (studentem), který není založen

¹⁵ WEINBERGER, O. Od brněnské školy k neo-institucionalismu. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1999, roč. VII, č. 4, s. 307–316.

na jednostranném předávání informací učitelem a dogmatickém přebírání názorů žákem, jejím úkolem bylo dát žáku jakýsi filosofický základ (zejm. noetický), který mu umožní samostatně myslet a bádát, mnohdy v jednotlivostech i proti svému učiteli.¹⁶ Charakter takto Weyrem proponované vědecké školy přiznává brněnské právní škole v plném rozsahu i Ota Weinberger. Pro Weinberga má být vědecká škola výrazem odpovědi na určitou problémovou situaci, kterou dává zpravidla velká vědecká osobnost tím, že navrhuje specifický přístup k řešení relevantních problémů a plodnou metodu zkoumání. Není to však církev, nezná dogmata, převažuje hledající postoj.¹⁷ Weinberger konstatuje, že Weyr byl muž mimořádné moudrosti, který neměl jen smysl pro formulaci podstatných vědeckých problémů. Byl si vědom neukončitelnosti vědeckého a filosofického zkoumání a „*z tohoto vědomí vyphývala jeho tolerance a nedogmatický postoj při silném přesvědčení o správnosti a důležitosti své právní teorie*“.¹⁸

Weinberger ve svých pracích opakovaně oceňuje, že brněnská škola byla a zůstala zásadně otevřená oproti vídeňské škole, reprezentované dnes Ústavem Hanse Kelsena, která lpí na Kelsenových slovech a má „*silnou tendenci hájit Kelsenovo učení advokátským způsobem*“.¹⁹ Weinberger se k takto tvůrčí a otevřené brněnské právní škole hrdě přihlásil v monografické práci *Die Brünner rechtstheoretische Schule*, která vyšla ve vídeňském nakladatelství v roce 1980. Weinberger zde uvádí: „*charakter mého právně-filosofického učení není jen kritickým pokračováním brněnské školy ryzí nauky právní, nýbrž také přijatelným pokračováním vědeckého snažení mého učitele Františka Weyra*“.²⁰ K tomu dodává: „*mé učení nazvané ‚normativní institucionalismus‘ nebo krátce ‚neoinstitucionalismus‘ je výplodem brněnské školy ryzí nauky právní, jaksi kritickou reakcí na filosofii Františka Weyra a na teleologii Karla Engliša a Jana Loevensteina.*“²⁰

¹⁶ WEYR, F. Pojem a podstata „vysoké školy“. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1946, roč. XXVII, s. 149.

¹⁷ WEINBERGER, O. Vývoj a perspektivy brněnské školy ryzí nauky právní. In: MACHALOVÁ, T. (ed.). *Místo normativní teorie v soudobém právním myšlení: K odkazu Františka Weyra a Hanse Kelsena*. Brno: MU, 2003, s. 9.

¹⁸ WEINBERGER, O. František Weyr a ryzí nauka právní: osobní pohled a hodnocení z hlediska vývoje jurisprudence. In: VEČEŘA, M. *František Weyr*. Brno: MU, 2001, s. 136.

¹⁹ Viz WEINBERGER, O. Vývoj a perspektivy brněnské školy ryzí nauky právní. In: MACHALOVÁ, T. (ed.). *Místo normativní teorie v soudobém právním myšlení: K odkazu Františka Weyra a Hanse Kelsena*. Brno: MU, 2003, s. 9.

²⁰ Český překlad WEINBERGER, O. a V. KUBEŠ. *Brněnská škola právní teorie (normativní teorie)*. Praha: Karolinum, 2003, s. 389.

Weinberger si již během studia na brněnské právnické fakultě osvojil přístupy právního normativismu a jako Weyrův žák byl oslněn jeho vědeckou osobností. V osobně laděné vzpomínce, kterou přispěl do monografie věnované Františku Weyrovi, se Weinberger vyznává ze svého vztahu k Weyrovi. Považoval ho za fascinující osobnost a charismatického vědce. Současně přiznává: „*Nebyl jsem nikdy striktním stoupencem ryzí nauky právní, ale jsem si vědom, že by veškeré moje vědecké hledání nebylo bez vlivu Františka Weyra možné.*“²¹ Weyr tak rozhodujícím způsobem ovlivnil Weinbergerův vývoj myšlení, přesvědčil ho o důležitosti rozpracovat obecnou strukturní teorii práva a zaměřil jeho pozornost na problematiku logiky norem.

I když Weinberger ve svých pracích vyjadřuje k Brněnské normativní škole kritické názory, považuje své vědecké práce v jistém smyslu za „*děti brněnské školy*“²², neboť vyplynuly ze snahy rozvinout analytickou jurisprudenci v podstatě v jejím duchu.

4 INSTITUCIONALISTICKÝ PŘESAH NORMATIVNÍHO POZITIVISMU

Od studentských let byl Weinberger přesvědčen, že základní ideje právního normativismu jsou užitečné pro rozvoj právní teorie, šlo mu však vždy o to rozvíjet formální uvažování, zároveň však najít vhodnější filosofické základy pro výstavbu juristických a společenských teorií. Weinberge připomíná ve své *Alternativní teorie jednání*, že na přednášce z filozofie práva ho jeho učitel František Weyr „*upozornil na problematiku logiky norem*“.²³ Dodává, že „*bez Františka Weyra by nebylo mých pokusů o rozvoj logiky praxe, zejména logiky norem, ani mé dnešní právní filozofie*“²⁴

I když se Weinberger ve svých pracích hlásí k právnímu normativismu a jeho myšlenky lze nalézat v celém Weinbergerově díle, je třeba vidět i jeho snahy

²¹ WEINBERGER, O. František Weyr a ryzí nauka právní: osobní pohled a hodnocení z hlediska vývoje jurisprudence. In: VEČEŘA, M. *František Weyr*. Brno: MU, 2001, s. 136.

²² *Ibid.*, s. 136.

²³ WEINBERGER, O. *Alternativní teorie jednání: zároveň kritický rozbor praktické filozofie Georga Henrika von Wrighta*. Praha: Filosofia, 1997, s. 11.

²⁴ WEINBERGER, O. František Weyr a ryzí nauka právní: osobní pohled a hodnocení z hlediska vývoje jurisprudence. In: VEČEŘA, M. *František Weyr*. Brno: MU, 2001, s. 149.

o rekonstrukci normativní teorie na základě jeho kritických úvah a, jak sám říká, jeho „*neo-institutionalismus znamená podstatný odklon od ryzí nauky právní*“.²⁵ Svou koncepcí práva, právní teorie a právní vědy Weinberger překonal úzce normativistický a striktně dogmatický koncept právní vědy. Lze vysledovat jeho tvůrčí vyrovnání se se základními východisky ryzí nauky právní zejména v těchto osmi směrech:

4.1 Zmírnění protikladu bytí a mětí

Weyrova, stejně jako Kelsenova teorie, vychází z Kantova kritického idealismu. Kantovské rozlišení bytí a mětí vyjadřuje rozdílnost dvou poznávacích forem striktně odlišujících poznání normativní od kauzálního, svět mětí (*sollen*) a svět bytí (*sein*). Poznávání norem představuje podle právního normativismu zcela jiný proces než poznávání přírodních skutečností. Ze zásady noetické nezávislosti světa bytí a mětí je třeba dovodit, že z toho, že něco jest, nemůžeme usuzovat na to, že něco býti má, a norma může stanovit cokoliv, a i když stanoví nemožné, je platná.

Normativistické zdůraznění rozdílu mezi „bytím“ a „mětím“ a v důsledku toho mezi sférou existence, kde vládne nutnost a kauzalita, a sférou hodnot a mětí, pro kterou je charakteristická lidská svoboda, Weinberger nechápe tak striktně. Bytí a mětí nepovažuje za rozdílné světy, které jsou oddělené a stojí proti sobě jako rozdílné entity.

Rozlišení světa norem a světa hmotné existence Weinberger chápe jako obrazné zdůraznění sémantického a metodologického rozdílu mezi dvěma předměty poznávání. Jde o sémantickou diferenciaci nutnou pro myšlení člověka. Sémantický rozdíl mezi bytím a mětím tak Weinberger pojímá v obecnější rovině než právní normativismus.²⁶ Říše norem není systémem norem, ale jen oblast sémanticky a metodologicky odlišná od světa hmotné existence. S ryzí naukou právní se Weinberger shoduje v názoru, že mětí nevyplývá z bytí a naopak. Neztotožňuje se však s názorem normativní teorie, že obsahem norem může být zcela cokoliv, i nemožné. Podle Weinbergera

²⁵ WEINBERGER, O. František Weyr a ryzí nauka právní: osobní pohled a hodnocení z hlediska vývoje jurisprudence. In: VEČERA, M. *František Weyr*. Brno: MU, 2001, s. 149.

²⁶ WEINBERGER, O. a V. KUBEŠ. *Brněnská škola právní teorie (normativní teorie)*. Praha: Karolinum, 2003, s. 393.

prostor pro možné mětí nelze důvodně považovat za neomezený, neboť nevíme, zda neexistují antropologické hranice přijatelného mětí limitující obsah právních norem.

4.2 Moderace kontradikce pozitivního a přirozeného práva

Vídeňská i brněnská normativní právní nauka se programově rozešly s přirozenoprávními koncepty. Weinberger své úvahy v této oblasti nestavěl tak kategoricky a jeho snahou bylo kriticky se vyrovnat s odvěkým sporem o dualitu přirozeného a pozitivního práva. Ve svých úvahách vyšel Weinberger z předpokladu, že každá společnost, každý jedinec, uznávají určité hodnoty a respektují určité normativní požadavky, které považují za samozřejmé a nutně platné. Mnozí pak tyto hodnoty a normy interpretují jako objektivně zřejmé, jako přirozené právo. Weinberger k těmto přístupům zaujímá kriticky postoj, neboť si nemůžeme být jisti, zda toto naše aktuální přesvědčení je skutečně objektivně platné, zda nejde jen o historicky a sociálně podmíněný názor, který bude při skeptické reflexi zpochybněn. V akceptování konceptu přirozeného práva lze podle Weinbergera spatřovat tři podstatné funkce přirozeného práva:²⁷

1. Zdůvodnění platného práva.
2. Prání nechápat právo pouze jako důsledek moci.
3. Úsilí nabídnout pomoc při řešení problémových případů.

Weinberger si klade otázku, zda je pro obsahové zdůvodnění práva zapotřebí ideje přirozeného práva. Ve svých úvahách dospívá k závěru, že přirozenoprávní argumentace není pro úvahy *de lege ferenda* nutná, neboť právní pozitivismus sám může pro tyto úvahy poskytnout dostatek potřebné argumentace. Podle Weinbergerova názoru lze v rámci práva vybudovat materiálně právní zdůvodnění a analýzy spravedlnosti na bázi koncepce právně pozitivistické. Lze se tak vyvarovat zdánlivých argumentů z oblasti systému přirozeného práva. Přesto lze takto poskytnout použitelný návod pro obsahově hodnotící argumentace. Takovýto přístup podle Weinbergera umožňuje, abychom se vystríhali nezdůvodnitelné teze o existenci absolutních hodnot nebo zásad, a „*něméně nabídlí teorii obsahové argumentace bez metafyzických předpokladů*“.²⁸

²⁷ WEINBERGER, O. *Filozofie, právo, morálka*. Brno: MU, 1993, s. 71 a násl.

²⁸ *Ibid.*, s. 76.

4.3 Zpochybnění postulátu ryzosti právní vědy

Požadavek ryzosti právní vědy měl normativní teorii zaručit svébytnost právní vědy jako skutečné teorie práva. Weyr proto odmítl metodologický synkretismus vládnoucí v právní vědě a svou kritickou vědu o právu spojil s požadavkem rozchodu s přirozenoprávními, sociologickými, historickými a podobnými koncepty práva.²⁹ Normativní teorie se oproti tradiční právní vědě vymezila úsilím o oproštění právního poznání od všech ideologických záměrů ve snaze o ryze věcné poznání práva. Požadavek právního normativismu oprostít právní vědu od politického směřování a jeho podpora legality a právního státu byly potud po Weinbergera přijatelné, nemohl se však ztotožnit s programem, aby právní věda abstrahovala od všech politických, sociologických, psychologických, morálních a dalších kontextů práva a zaměřila své zkoumání výlučně na normativní obsah právních norem.

Weinberger ve svých pracích zpochybnil možnost právní vědy abstrahovat při poznávání práva od všech sociálních kontextů. Spatřoval v takovém programovém nastavení právní vědy krunýř, který znemožňuje adekvátní poznání práva. Poznání práva není pro Weinbergera jen věcí hermeneutického pochopení normativních myšlenkových obsahů a ani základní otázky právní vědy nelze traktovat bez ohledu na společenské skutečnosti, realie právního života a analýzu funkcionálních vztahů v právu. Přijetí postulátu ryzosti by podle Weinbergera znamenalo omezení juristického zkoumání ve všech důležitých otázkách právní vědy a ovlivnilo navíc nežádoucím způsobem právní a politickou praxi. V této oblasti se proto Weinbergerova neo-institucionální teorie práva rozchází s konceptem právního normativismu nejpodstatněji.³⁰

4.4 Překonání přísného oddělení poznání práva a tvorby práva

Důsledkem noetického přístupu právního normativismu, spočívajícího v dualismu světa bytí a mětí a kauzální a normativní formy nazírání, bylo

²⁹ WEYR, F. O metodě sociologické. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU*, roč. 6, 1927, s. 27 a násl.

³⁰ WEINBERGER, O. Normativní institucionalismus nebo ryzí nauka právní? In: *Normativní teorie práva v kontextu právního myšlení: Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: MU, 1991, s. 24.

Weyrovo chápání právní vědy pouze jako vědy o normách (normologie), jejímž úkolem je poznání toho, co podle normy býtí má. Právní vědu proto podle Weyra nemohou zajímat otázky přesahující hranice imanentního normativního poznávání, a je třeba je prohlásit za metanormativní a z hlediska poznání transcendentní povahy. To se v právní vědě týká především oblasti tvorby práva, ale i otázek jeho aplikace a konkretizace vůbec. Vlastní určení konkrétního obsahu normotvůrcem tvořených norem je oblastí jeho neomezené svrchovanosti. Vůči obsahu norem přestává každá kritika ze strany teorie a nastává jen její interpretační funkce.³¹ Normativní poznávání se tedy zabývá pouze výkladem už hotových právních norem a jejich vzájemnými vztahy v normovém souboru.

Weinberger považuje tezi oddělující tvorbu práva a poznávání práva za správnou, ale cézuru mezi tvorbou práva a jeho poznáváním zmírňuje. Právo je pro něho výtvozem lidské vůle (sféry volitivní), určeným společenskou skutečností a snahou účelně uspořádat společnost. Staví se tak na pozitivistické pozice non-kognitivismu zpochybňujícího možnost praktického poznání správných, spravedlivých norem. Weinbergerovy úvahy jdou ale cestou moderních právně pozitivistických přístupů, zmírňujících izolovanost života práva od sociálního světa a státnost právně pozitivistické dogmatiky. Neztotožňuje se však s přístupy kognitivistů, kteří rozdíl poznání práva a jeho tvoření stírají vyslovením předpokladu, že lze na základě poznávacího procesu určit, co jsou pravé, objektivně správné normy. Kdyby totiž takové praktické poznatky, jak tvrdí kognitivisté, existovaly, pak by nás podle Weinbergera vědomost objektivně správného měti nutila stanovit normy objektivně zdůvodněného obsahu.³² Tak tomu ale není.

Na rozdíl od normativní teorie Weinberger nicméně považuje za přijatelnější přijmout oslabenou verzi non-kognitivismu připouštějící, že i když neexistují prepozitivní axiomy či absolutní hodnoty předurčující, co by mělo být „správným“ právem, nelze při tvorbě práva vyloučit v právně politické oblasti racionalistickou právně politickou argumentaci.³³ Navíc vyslovuje výhradu,

³¹ WEYR, F. *Teorie práva*. Orbis: Praha-Brno, 1936, s. 13.

³² WEINBERGER, O. Normativní institucionalismus nebo ryzí nauka právní? In: *Normativní teorie práva v kontextu právního myšlení: Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: MU, 1991, s. 33.

³³ WEINBERGER, O. *Norma a instituce: Úvod do teorie práva*. Brno: MU, 1995, s. 59.

že právní norma nemusí být vždy vytvořena explicitním aktem, nýbrž může též vzniknout na základě „spontánního procesu institucionalizace“³⁴

4.5 Sociologický aspekt platnosti práva

Platnost právní normy odvozuje právní normativismus vždy určitým způsobem od platnosti vyšší právní normy. Weyr se pod vlivem Kelsenovým vypořádal s otázkou platnosti jednotlivé právní normy konceptem stupňovitosti normového souboru, který obsahuje normy různého druhu, mezi nimiž je myslitelný vztah, že jedna norma („druhotná“) odvozuje svou platnost od normy jiné („prvotní“), až se postupně dostaneme k ústavě, kterou však už je nutno pouze jako platnou předpokládat, a kterou lze nazvat „ohniskem“ takto hierarchicky uspořádaného normativního souboru.³⁵

Weinberger na rozdíl od Weyra zastává názor, že tato konstrukce není schopna dostatečně vystihnout problém platnosti práva, ani otázku kritéria pro poznání platnosti právních norem. Něco jiného je platnost právního řádu jako určitého systému norem a něco jiného je otázka jak určit, zda normativní ustanovení je platnou součástí právního řádu, jehož platnost jako celku je nesporná. Weinberger si zde pomáhá svou institucionalistickou teorií práva. Tvzení, že určitý systém norem je platným právem, je konstatováním sociální skutečnosti, kterou nelze dostatečně zdůvodnit pouhým předpokladem nebo hypotézou, takové tvzení je nutno podepřít zkušeností založenou na relevantních společenských faktech. Platnost práva je podle Weinbergera ideální skutečností, jejíž reálné bytí je dáno tím, že je spjato s instituční realitou státu.³⁶

Při zvažování platnosti práva nelze pominout ani sociologický aspekt platnosti práva, tedy otázku skutečné (faktické) platnosti právního řádu, respektive role, kterou hraje pozitivní právo v reálném životě práva ve společnosti. Weinbergerova institucionální koncepce práva, vycházející z předpokladu, že bez empirického zjištění nemůžeme říci, že určitý systém norem platí jako

³⁴ WEINBERGER, O. Normativní institucionalismus nebo ryzí nauka právní? In: *Normativní teorie práva v kontextu právního myšlení: Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: MU, 1991, s. 26.

³⁵ WEYR, F. *Úvod do studia právníckého (normativní teorie)*. Brno: MU, 1946, reprint 1994, s. 22.

³⁶ WEINBERGER, O. a V. KUBEŠ. *Brněnská škola právní teorie (normativní teorie)*. Praha: Karolinum, 2003, s. 400.

právní řád určité společnosti, resp. státu.³⁷ Právní řád platí v určité společnosti tehdy, jestliže má vlastní institucionální bytí, tj. jestliže existují takové institucionální skutečnosti, jejichž je součástí.

Platnost jednotlivých právních norem je třeba zdůvodnit na základě jejich původu. Původ může být vyjádřen prostřednictvím nejvyššího pravidla platnosti podpořeného odpovídajícími institucionálními skutečnostmi, respektive prostřednictvím základní normy.³⁸ Platnost práva se tedy vždy opírá o empirická data. Otázka aktuálně platného práva může tedy být v určité politické situaci (např. v období války) nejednoznačná. Mezi skutečnosti zdůvodňující platnost právního řádu patří podle Weinbergera i vědomí normy alespoň u těch, kteří ji uplatňují, a přinejmenším alespoň sumární uznání práva pracovníky právní služby. Otázky týkající se sociální akceptace právního řádu a jeho společenské efektivnosti nelze tak v úvahách o platnosti práva nikdy zcela ignorovat.

4.6 Sociální kontext právní dynamiky

Teorie právní dynamiky patří k základním teoriím struktury práva a právních procesů, o něž se významnou měrou zasloužil právní normativismus zdůrazněním dynamického pohledu na právní řád a faktu, že vznik a změna právních norem jsou esenciální vlastností práva. Historickou dynamiku práva chápe normativismus jako právní proces, který se uskutečňuje nerevolučním způsobem jako proces zákonodárný. Weinberger přiznává teorii právní dynamiky významné místo v právní teorii, odmítl však snahy normativců, zejména Hanse Kelsena, interpretovat právní dynamiku jako proces probíhající jen v oblasti právních norem, kdy při vzniku nové právní normy pouze nadřazená právní norma je vlastním důvodem (*conditio per quam*) geneze právní normy. Společenskou skutečnost, představující hospodářské a sociální změny podmiňující vznik právní normy, normativci chápali jen jako vedlejší okolnost tohoto procesu.³⁹

³⁷ WEINBERGER, O. *Law, Institution and Legal Politics*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1991, s. 104.

³⁸ WEINBERGER, O. *Norma a instituce: Úvod do teorie práva*. Brno: MU, 1995, s. 114.

³⁹ WEINBERGER, O. Normativní institucionalismus nebo ryzí nauka právní? In: *Normativní teorie práva v kontextu právního myšlení: Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: MU, 1991, s. 25.

Weinberger zdůraznil, že právní systém lze poznat jen za předpokladu, že pochopíme podmínky vzniku, změny, zániku a realizace právních norem v jejich dynamice, že se právo mění v závislosti na společenském vývoji.⁴⁰ Dynamika práva tak podle Weinbergera postihuje veškerý právní život, vznik veškerých právních aktů a právních vztahů i rozhodovací právní praxi. Weinberger chápe právní dynamiku jako proces souhry mezi normami a pozorovatelnými skutečnostmi.⁴¹

4.7 Teleologický a hodnotový aspekt jednoty právního řádu

Právní normativismus chápe právo jako právní řád, jako systém právních norem. Podle Kelsena se však tato jednota nezakládá na obsahu právních norem, ale mnohost norem tvoří jednotu (řád) tehdy, jestliže lze jejich platnost převést na jedinou normu jako konečný důvod platnosti. Tato základní norma tak konstituuje jednotu všech právních norem tvořících určitý řád. Tím se také podle Kelsena odlišují právní normy od jiných sociálních norem, kupř. morálních. S tímto Kelsenovým chápáním jednoty právního řádu se Weinberger ztotožňuje, rozchází se však s Kelsenem v jeho skeptickém názoru na logiku norem. Tento Kelsenův (a také Englišův) normologický skepticismus připouštějící, že právní řád může logicky nezávadně totéž jednání zároveň přikázat a zakázat, Weinberger nesdílí.⁴² Weinberger ale neusiluje pouze o logickou konzistenci právního řádu, ale i o jednotný teleologický a hodnotový systém, který tvoří pozadí právního řádu.⁴³ V případě kolize postulátu logické bezrozpornosti a postulátu hierarchie právních norem, která by se dotkla i platnosti právních norem, vidí Weinberger řešení v upřednostnění principu bezrozpornosti před hierarchií normového souboru.

⁴⁰ WEINBERGER, O. *Norma a instituce: Úvod do teorie práva*. Brno: MU, 1995, s. 85.

⁴¹ WEINBERGER, O. Brněnská škola právní: Historie, kritika a pohled na další vývoj. In: *Teorie práva: Sborník přednášek zahraničních profesorů hostujících v IX. semestru školního roku 1993/94*. Brno: MU, 1994, s. 21.

⁴² Viz WEINBERGER, O. Ontologie norem, zvláště norem právních: Konfrontace názorů Františka Weyra, Hanse Kelsena a normativního institucionalismu. In: *K odkazu prof. JUDr. Františka Weyra: Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: MU, 1991, s. 111 a násl.

⁴³ WEINBERGER, O. Normativní institucionalismus nebo ryzí nauka právní? In: *Normativní teorie práva v kontextu právního myšlení: Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: MU, 1991, s. 22.

4.8 Akceptace úvah de lege lata i úvah de lege ferenda

Normativní teorie činí zásadní rozdíl mezi pohledem de lege lata, který je obsahem právně dogmatického přístupu, a pohledem de lege ferenda, který vychází z právně politických a právně sociologických úvah a z argumentace směřující ke zdůvodnění obsahu práva. S ohledem na důsledné rozlišování tvorby práva a jeho poznávání a úkol normativní vědy pouze poznávat normy vylučuje právní normativismus argumentaci de lege ferenda jako metajuristickou. „*Přesné rozlišování mezi oběma hledisky patří tudíž zřejmě k nejzákladnějším zásadám všelikého normativního poznávání*“.⁴⁴

Weinberger toto zásadní odmítání přístupu de lege ferenda nesdílí a zastává názor, že omezení jurisprudence na úvahy de lege lata, a tudíž pouze na hermeneutické analýzy, není vhodné, i když zároveň odmítá přirozenoprávní předpoklady argumentace de lege ferenda.⁴⁵ Právně politická argumentace, stejně jako otázky tvorby práva, tvoří podle Weinbergera nezpochybnitelnou součást právní problematiky, stejně jako praktické právní rozhodování v sobě obsahuje nejen úvahy de lege lata, ale i de lege ferenda. Za legitimní považuje Weinberger rovněž úkol právní vědy poukazovat na praktické možnosti jak normativně regulovat společenské vztahy. Zákonodárné rozhodnutí je ale už věcí nositelů politické moci, nikoliv úkolem jurisprudence.

5 WEINBERGEROVO INSTITUCIONÁLNÍ CHÁPÁNÍ PRÁVA

Základem Weinbergerova uvažování o právu se stala jeho teleologická teorie jednání, kterou považoval i za filosofický základ všech společenských věd. Ve své institucionalistické teorii práva⁴⁶ vyšel z antropologické povahy práva.

⁴⁴ WEYR, F. *Úvod do studia právnického (normativní teorie)*. Brno: MU, 1946, reprint 1994, s. 56.

⁴⁵ WEINBERGER, O. Vývoj a perspektivy brněnské školy ryzí nauky právní. In: MACHALOVÁ, T. (ed.). *Místo normativní teorie v soudobém právním myšlení: K odkazu Františka Weyra a Hanse Kelsena*. Brno: MU, 2003, s. 11.

⁴⁶ Institucionální teorii práva formuloval paralelně bez vzájemného ovlivnění ve stejné době také skotský profesor právní vědy Neil MacCormick, který ocenil významný Weinbergerův přínos právnímu institucionalismu a jejich vzájemnou spolupráci. Viz MACCORMICK, N. *Institutions of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 12.

Základem k objasnění role společenského normativního systému jsou tři výchozí teze:⁴⁷

1. Člověk je jednající bytost.
2. Člověk je společenská bytost.
3. Člověk tvoří instituce a v institucích žije.

Člověk jako tvor společenský je vybaven instinkty k pospolitému životu, které zahrnují ohled na druhé a prvky solidarity. Soužití lidí vyžaduje existenci normativních pravidel, bez nichž není možná součinnost a plnění specifických sociálních rolí, ale i možná očekávání určitých způsobů chování od druhých. Lidské chování je podstatně ovlivněno procesem institucionalizace lidského chování, jehož výsledkem jsou i instituce, které představují rámec lidského jednání. Weinberger rozpracovává teorii institucí, které mají těsný vztah k lidskému jednání, tvoří ideální a předmětnou bázi jednání a lidské interakce a je do nich vpleten celý lidský život. Instituce se stávají nosnou konstrukcí jeho institucionalistického právního pozitivizmu, který klade důraz na funkční a obsahovou analýzu práva.⁴⁸

Jednání jednotlivce odvisí od společenských vztahů, které se realizují v daném institucionálním rámci. Instituce tak představují vzájemná propojení mezi jednotlivci, skupinami a společnostmi jako celkem. Znamenají určitý druh stabilizace, tvorby vzorů, standardů nebo/a životních forem, jimž přináší určitá relativní stálost. Jsou orientací pro jednání, zprostředkovávají mezilidskou interakci.⁴⁹

Instituce ale v sobě zahrnují i systémy praktických informací. Vznik a sociální existence institucí spočívá na lidské interakci. Jsou strukturami, které se určitým způsobem společensky etablují. Trvání a fungování institucí je vázáno na normy, existují formami danými společensky institucionalizovanými normativními systémy.⁵⁰ Manželství tak lze uzavřít pouze ve společnosti, v níž taková instituce existuje. Instituce tedy nelze

47 WEINBERGER, O. *Norma a instituce: Úvod do teorie práva*. Brno: MU, 1995, s. 6.

48 WEINBERGER, O. a V. KUBEŠ. *Brněnská škola právní teorie (normativní teorie)*. Praha: Karolinum, 2003, s. 406.

49 WEINBERGER, O. *Institucionalizmus: Nová teória konania, práva a demokracie*. Bratislava: Archa, 1995, s. 96 a násl.

50 WEINBERGER, O. *Filozofie, právo, morálka*. Brno: MU, 1993, s. 87.

charakterizovat pozorovatelnými způsoby jednání, ale jsou určovány i institucionalizovanými normativními regulativy.

Instituce vytvářejí vzory, jimiž jsou určovány jak společenské struktury, tak role individuí. Instituce je třeba chápat jako funkcionální, účelové jednotky, které usilují o uskutečnění určitého cíle, slouží určité vůdčí ideji. Weinberger vychází ze zavedeného třídění institucí:⁵¹

1. Normativní – představují je různé normativní systémy, např. právní systém.
2. Věcné (reálné) – jádrem krystalizace instituce jsou praktické informace, které určují strukturu a způsob fungování reálné instituce.

Jádro instituce tvoří normy a jiné praktické informace a dále osobní a věcný substrát. Instituce jsou realitami *sui generis*. Jsou stejně tak určením směru jednání, podstatným faktorem konstituování možností jednání jednotlivce, jeho standardů, cílů a hodnot, jeho forem jednání. Instituce jsou místem fixace vzorů jednání a hodnotových postojů v určitém zřetězení individuální a společenské aktivity.⁵²

Weinberger uplatňuje svoji teorii institucí i na právo. Právo považuje za institucionální skutečnost, tj. skutečnost závisějící na mezilidských vztazích, lidském jednání a životních formách lidí. Mezi tyto institucionální skutečnosti náleží vedle práva také stát, náboženství, věda a další společenské instituce. Instituce může existovat a fungovat pouze tehdy, má-li normativní jádro a je-li v podstatě strukturována a organizována podle tohoto regulačního systému.

Tyto závěry Weinberger vztahuje i na právo jako společenskou instituci. Zdůrazňuje, že rozumět společenskému systému norem, a tedy i právnímu řádu, spočívá v hermeneutickém pochopení norem, jež jsou institucionalizovány v daném systému. Rovněž je třeba chápat systém jejich vůdčích idejí a teleologické pozadí a konečně je chápání těchto normativních regulativů závislé rovněž na poznání funkcionálně relevantních skutečností, např. skutečného způsobu aplikace právních předpisů. Bez tohoto

⁵¹ WEINBERGER, O. *Law, Institution and Legal Politics*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1991, s. 21 a násl.

⁵² WEINBERGER, O. *Alternativní teorie jednání: zároveň kritický rozbor praktické filozofie Georga Henrika von Wrighta*. Praha: Filosofia, 1997, s. 198.

povědomí o sociálních skutečnostech zůstává podle Weinbergera poznání práva fragmentární a právník proto musí také analyzovat funkcionálnost institucí z hlediska jejich řídicích idejí. Právní řád má směřovat k tomu, aby se uskutečnily určité obecné cíle práva, jeho ideje.⁵³

Jestliže neoinstitucionalistická teorie práva pohlíží na právo jako na normativní instituci, pak na ni Weinberger uplatňuje stejný analytický pohled vycházející z jeho teorie jednání, jako to činí u ostatních společenských institucí. Poznání práva se proto nemůže omezovat pouze na pochopení normativních vztahů, ale je třeba přihlížet i k dalším okolnostem, např. k jeho následkům, očekáváním, povinnostem, morálním hodnocením aj. Existenci a působení práva tak podle Weinbergera chápeme vlastně jen tehdy, jestliže známe jak jeho právní důsledky, tak také společenské, psychologické a další důsledky.⁵⁴

Svoji institucionalistickou teorii práva Weinberger shrnuje konstatováním, že právo má zároveň dvě podoby: je normativně ideální entitou a zároveň i skutečností společenského života. Hlavním úkolem vysvětlení podstaty práva je vysvětlení spojitosti těchto dvou stran jednoho jevu. Existence právních norem musí tak být nahlížena na jedné straně jako bytí ideální entity vzniklé normotvorným aktem, avšak současně jako samostatná sociální skutečnost.

6 ZÁVĚR

Institucionalistické chápání práva, ač vychází z normativistického pozitivismu, znamená ve svém důsledku odklon od základních právně pozitivistických přístupů a přináší nutně ve svém důsledku i nové stanovení úkolů právní vědy. Právní vědě nepřísluší napříště jen analýza struktury právního řádu a právního dění či vytváření dogmatiky jednotlivých právních odvětví, ale musí také zkoumat, jak právní život vypadá ve skutečnosti, jak utváří společenský život.⁵⁵

53 Viz WEINBERGER, O. Spravedlnost jako základní idea demokracie. In: HUNGR, P. a kol. *Právní filozofie: Vybrané problémy pro IX. semestr*. Brno: MU, 1993, s. 60–61.

54 WEINBERGER, O. *Alternativní teorie jednání: zároveň kritický rozbor praktické filozofie Georga Henrika von Wrighta*. Praha: Filosofie, 1997, s. 203 a násl.

55 WEINBERGER, O. *Norma a instituce: Úvod do teorie práva*. Brno: MU, 1995, s. 64 a násl.

Weinbergerův přístup k právu tak představuje tvůrčí spojení právního pozitivismu se sociologickým pohledem a i Weinberger si uvědomoval úzký vztah jeho institucionalistické teorie a sociologických koncepcí práva.⁵⁶ Na Weinbergerově právně filosofickém uvažování je třeba ocenit, že přes celoživotní přihlášení se ke kořenům normativní právní teorie usiloval ve svých pracích o tvořivé rozpracování jejích základních noetických východisek, aniž by je explicitně zpochybnil. Jeho institucionální chápání práva představuje zcela moderní a stále inspirativní přístup k právu.

Literature

- KELSEN, H. *General Theory of Law and State*. New York: Russell and Russell, 1961, 516 s. ISBN 0846202158.
- KELSEN, H. *Ryzí nauka právní: Metoda a základní pojmy*. Brno-Praha: Orbis, 1933, 55 s.
- MACCORMICK, N. *Institutions of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2007, 317 s. ISBN 978-0-19-826791-1.
- WEINBERGER, O. a V. KUBEŠ. *Brněnská škola právní teorie (normativní teorie)*. Praha: Karolinum, 2003, 440 s. ISBN 80-246-0480-9.
- WEINBERGER, O. Vývoj a perspektivy brněnské školy ryzí nauky právní. In: MACHALOVÁ, T. (ed.). *Místo normativní teorie v soudobém právním myšlení: K odkazu Františka Weyra a Hanse Kelsena*. Brno: MU, 2003, s. 9–21. ISBN 80-210-3052-6.
- WEINBERGER, O. František Weyr a ryzí nauka právní: osobní pohled a hodnocení z hlediska vývoje jurisprudence. In: VEČEŘA, M. *František Weyr*. Brno: MU, 2001, s. 135–152. ISBN 80-210-2631-6.
- WEINBERGER, O. Od brněnské školy k neo-institucionalismu. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1999, roč. VII, č. 4, s. 307–316. ISSN 1210-9126. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/8961>
- WEINBERGER, O. *Alternativní teorie jednání: zároveň kritický rozbor praktické filozofie Georga Henrika von Wrighta*. Praha: Filosofía, 1997, 278 s. ISBN 80-7007-096-X.
- WEINBERGER, O. *Norma a instituce: Úvod do teorie práva*. Brno: MU, 1995, 217 s. ISBN 80-210-1123-8.

⁵⁶ Viz k tomu WEINBERGER, O. *Law, Institution and Legal Politics*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1991, s. 183 a násl.

- WEINBERGER, O. *Inštitucionalizmus: Nová teória konania, práva a demokracie*. Bratislava: Archa, 1995, 240 s. ISBN 80-7115-102-5.
- WEINBERGER, O. Brněnská škola právní: Historie, kritika a pohled na další vývoj. In: *Teorie práva: Sborník přednášek zahraničních profesorů hostujících v IX. semestru školního roku 1993/94*. Brno: MU, 1994, s. 17–31. ISBN 80-210-0892-X.
- WEINBERGER, O. Spravedlnost jako základní idea demokracie. In: HUNGR, P. a kol. *Právní filozofie: Vybrané problémy pro IX. semestr*. Brno: MU, 1993, s. 57–77. ISBN 80-210-0615-3.
- WEINBERGER, O. *Filozofie, právo, morálka*. Brno: MU, 1993, 178 s. ISBN 80-210-0613-7.
- WEINBERGER, O. *Základy právní logiky*. Brno: MU, 1993, 263 s. ISBN 80-210-0827-X.
- WEINBERGER, O. Normativní institucionalismus nebo ryzí nauka právní? In: *Normativní teorie práva v kontextu právního myšlení: sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: MU, 1991, s. 19–36. ISBN 80-210-0296-4.
- WEINBERGER, O. Ontologie norem, zvláště norem právních: Konfrontace názorů Františka Weyra, Hanse Kelsena a normativního institucionalismu. In: *K odkazu prof. JUDr. Františka Weyra: Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: MU, 1991, s. 109–116. ISBN 80-210-0494-0.
- WEINBERGER, O. *Law, Institution and Legal Politics*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1991, 276 s. ISBN 0-7923-1143-4.
- WEYR, F. *Úvod do studia právního (normativní teorie)*. Brno: MU, 1946, reprint 1994, 79 s. ISBN 80-210-0915-2.
- WEYR, F. Pojem a podstata „vysoké školy“. *Časopis pro právní a státní vědu*, roč. XXVII, 1946, s. 145–164.
- WEYR, F. *Teorie práva*. Orbis: Praha-Brno, 1936, 388 s.
- WEYR, F. O metodě sociologické. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU*, roč. 6, 1927, s. 27–82.
- WEYR, F. *Základy filosofie právní*. Brno: A. Piša, 1920, 244 s.

Contact – e-mail

milos.vecera@law.muni.cz

Vědecká redakce MU

prof. PhDr. Jiří Hanuš, Ph.D. (předseda);
doc. RNDr. Petra Bořilová Linhartová, Ph.D., MBA; Mgr. Tereza Fojtová;
doc. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D.; Mgr. Michaela Hanousková;
doc. RNDr. Petr Holub, Ph.D.; doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.;
prof. MUDr. Lydie Izakovičová Hollá, Ph.D.; prof. PhDr. Mgr. Tomáš Janík, Ph.D.;
prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.; PhDr. Alena Mizerová;
prof. RNDr. Jaromír Leichmann, Dr. rer. nat.; doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.;
doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.; Ing. Zuzana Sajdlová, Ph.D.;
Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.; prof. RNDr. Ondřej Slabý, Ph.D.;
prof. PhDr. Jiří Trávníček, M.A.; doc. PhDr. Martin Vaculík, Ph.D.

Ediční rada PrF MU

doc. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D. (předseda);
prof. JUDr. Josef Bejček, CSc.; prof. JUDr. Jan Hurdík, DrSc.;
prof. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.; prof. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc.;
doc. JUDr. Petr Mrkývka, Ph.D.; doc. JUDr. Radim Polčák, Ph.D.;
doc. JUDr. Ivana Průchová, CSc.; doc. JUDr. Ing. Josef Šilhán, Ph.D.

DNY PRÁVA 2019 – DAYS OF LAW 2019 ČÁST VII. – 100 LET BRNĚNSKÉ ŠKOLY NORMATIVNÍ TEORIE

Eds.: prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc., doc. JUDr. Jiří Valdhans, Ph.D.

Vydala Masarykova univerzita
Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno
v roce 2020

Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity
Edice Scientia, sv. č. 699

1. vydání, 2020
ISBN 978-80-210-9740-7 (online ; pdf)
www.law.muni.cz

MUNI
PRESS

MUNI
LAW

ISBN 978-80-210-9740-7

9 788021 097407